

Szín

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET LAPJA

3/6

TARTALOM

Editorial 1

Közművelődési koncepciók

Maróti Andor: A közművelődés mítoszai 2

Lipp Márta: Helyzet van! 5

Kulturális, művészeti tanyák Veszprém megyében 7

Horváth Viola igazgató beszél a Megyei Közművelődési Intézet terveiről 8

Széki Patka László: Veszprém megye irodalmi élete napjainkban 9

Gopcsa Katalin: A Veszprémi Művész Céh 12

Batár Zsolt: Veszprém a zene városa 14

C. Szalai Ágnes: Nemzetközi kórusrendezvények Veszprémben 15

Dr. Hermann István: Pápa a fesztiválok városa 17

Müller Anikó: Egy kisváros civil szerveződései – Zirci helyzetkép 20

Varga László orgonaépítő a zirci apátságról és a helyi közösség igényeiről 21

Horváth Viola: Sikertörténet az Eger patak völgyében 23

Üveges Sándor: Magyarpolány, a kultúrfalu 27

Horváth Viola: Tesz-vesz Kenese... 28

Győrffy Árpád: A megye kulturális kínálata üdülővendégeknek 30

Göndör József: „Ifjúságbarát önkormányzatok” 1998. Veszprém megyében 32

A kultúra finanszírozása – beszélgetés dr. Zongor Gáborral 33

Héthelyi Réka: A veszprémi kultúra és közösség támogatói – Heydemann Werbovszky Gizelle Zita és az OTP

Bank Veszprémi Igazgatósága 35

Mátyus Aliz: 25 éve volt az a legendás Művészeti Kollégium a Pápai Pedagógus Művelődési Házban 36

Pordány Sarolta: Tanuló társadalmak oktatói 39

A magyar felnőttoktatás története – konferencia és könyv 41

Művelődési egyesület a Bodrogköz kultúrájáért 43

Könyvkritika, könyvajánlás 46

A SZÍN a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg
SZÍN 3/6 – 1998. november

SZÍN – országos közművelődési folyóirat. Megjelenik kéthavonta. A Magyar Művelődési Intézet lapja.
Szerkesztő bizottság: Bóka Mária (Székesfehérvár), Gyulai Lajos (Miskolc), Jagasics Béla (Zalaegerszeg),
Kary József (Eger), Slézia Gabriella (Budapesti Művelődési Központ), Szabados Péter (Kaposvár)

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: FÖLDIÁK ANDRÁS

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8.

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel.: 201-5053 Fax: 201-5764

Megrendelhető a szerkesztőség címén.

Évi hat szám ára ÁFA-val: 607 Ft + postaköltség

Borítóterv: Szüts Eszter

E számunkat a tíz éves Pálincás Bence György rajzaival illusztráltuk.

ISSN 1416-6925

Tördelte: Markó Sándorné

Nyomta az Argumentum Kiadó Nyomdatüzeme

Felelős vezető: Roznai Zoltán

„Ó, mikor anya perzsabundáját magamra vettem. Ó, nehéz volt... Vágtatok a kisváros e pillanatban legforgalmasabb utcáján, elrohanok a tél beállta előtt beállványozott egykoron Griff szálloda és étterem mellett, hol sohase máskor, mint a szünóra előtt másodiknak követte a lengyelke a csárdást, a négyes, a keringő, a rezgő, egy újabb négyes és csárdás előtt. Ó, táncrend, nyomtatott kártyán, melyre feljegyeztetett az ígért tánc mellé a partnerek neve... Ezerkilencszáznyolcvanhetet írunk. S egyszer csak úgy lesz majd, hogy visszafordulok. Elszaladok hazáig, s visszateszem a perzsabundát az akasztójára. De ó, miért tartok még mindig az ellenkező irányba? Körbe a főtéren, el a Zichy-ház, a Korein-ház és a Hungária szálloda előtt, gyors vágtában a Nepomuki Szent János szobor lába alatt, rá épp lesújt egy kéz, bár ő már térdre rogyva, ó. Anya még álmodni se merte volna magának ezt a várost, amikor az öreg templom, a katolikus nagytemplom terén piacozókat toronytűz szórakoztatta. Vagy ejtette kétségbe. Vagy vetett véget a piacnak. Füst gomolyog a templom jobb tornya körül, de a berlinerkendős asszonyok még egyre árulnak. Anya már hónapok híján négy éves. S biztatják szép jövővel, ijesztik Grimm-mesékkal, még nincs mellette francia nevelőnő, de ezen a télen már prémes bundába bugyolálva ott ül a lovas szánon apja mellett. Ki ülne ott, ha nem ő, ó, hisz nincs fiúgyerek. Ahogy tíz évvel később lovagolni is őt viszik, s vadászni is ő megy, ha hazatér a soproni zárdából vakációra, s levetheti a fehér gallért, fehér mandzsettát, fodros fehér kötenyt. Ó, megcsináltatja e kellékeket körülmények nélkül nekem is, s nem feszítek benne. Letépní volna jó. S helyette magam varrom fel kompléimra, engedelmesen.”

A kisváros: Pápa város. A mű szerzője: Mátyus Aliz, a könyv címe: *Anya meghalt*. Megjelent 1992-ben. Ötödik könyvként, a *Holnapon innen, tegnapon túl* (Szépirodalmi Kiadó, 1981.), a *Maga-ura parasztok és uradalmi cselédek* (Magvető Kiadó, 1984.), a *Pusztafalu* (Művelődéskutató Intézet, 1987.) és a *Faluregény* (Magvető Kiadó, 1987.) után. Akit az érdekel, hova juttat a kiszakítottóság, az első vegye kézbe. Aki akarja tapasztalni a magyar paraszt és egy maga-ura paraszt falu méltóságát, az a következőket. De aki arról is látni szeretné, mit gondolok, hogy mit lehet kezdeni ma minden folyamatban, így a közművelődésben is az emberrel, az az intézeti kiadványba nézzen bele.

A Veszprém megyei Pápa városából – elszármazottként – köszöntöm a Veszprém megyei Veszprém városát. Tiszta szívvel teszem, s közben azokra gondolok, akikhez személyesen is ismeretség köt. Így tudok máig is komolyan gondolni tervemre, (melytől egyszer már csak egy ösztöndíj hiánya választott el), hogy A sértett város címmel megírom Pápa történetét, a pápaiak élményeit, Veszprém árnyékában.

Jó munkát a 25. évfordulóját ünneplő Megyei Közművelődési Intézetnek!

MÁTYUS ALIZ

Glycion: Közhivatalt töltök be. Nagyobbat is kaphattam volna, de ezt választottam, mert olyan tekintélyt ad, amely megóv a lebecsüléstől, viszont legkevésbé sem jár terhes kötelezettségekkel. Így hát senki sem vetheti a szememre, hogy csak magamnak élek, s megvan a lehetőségem, hogy néha barátainak segítségére lehessenek. Ezzel meg vagyok elégedve, többre soha nem törekedtem. Hivatalomat úgy láttam el, hogy súlyát az én személyem növelte. Én ezt többre becsülöm, mint ha valaki magas hivatala révén tesz szert tekintélyre.

Eusebius: Ebben nagyon is igazad van.

Glycion: Így polgártársaim között öregedtem meg, mindenki szeret... én mindig arra törekedtem, ne jussak előnyökhöz mások kárára. A lehetőségekhez képest igyekeztem megvalósítani azt, amit a görögök apraxiának, azaz nyugodt életnek neveznek. Zavaros ügyekbe nem bonyolódtam, s főként azoktól óvakodtam, amelyek sok ember sérelme nélkül nem voltak megoldhatók. Ha tehát valamelyik barátomnak támogatásra van szüksége, úgy segítek rajta, hogy közben senkit nem teszek ellenségemmé. Ha mégis valamiből ellenségeskedés támad, úgy simítom el, hogy tisztázom magam, szívességgel oszlatom el, vagy úgy teszek, mintha észre se venném, s megvárom, amíg megszűnik. A vitáktól mindig távol tartom magam, ha mégis sor kerül rá, inkább pénzt veszítek el, mint barátot. Egyébként Micio szerepét játszom: senkit meg nem sértek, mindenkinek kedvében járok, mindenkit nyájasan köszöntök. Senki véleményével nem szállok szembe, senki utasítását vagy tettét nem becsülöm le, senkivel szemben nem vagyok gőgös. Úgy gondolom, hadd éljen mindenki a maga ízlése szerint. Amit a legnagyobb titokban akarok tartani, senkivel sem osztom meg. Mások titkai után nem kutatok, s ha véletlenül megtudtam valamit, nem fecsegek ki. Jelenlévőkről hallgatok, vagy barátságosan, szívélyesen beszélek. Az emberek közötti ellentétek nagy része onnan ered, hogy nem vigyáznak a nyelvükre. Mások viszályát nem szítom és nem táplálom, ellenkezőleg, ha alkalmam van rá, elsimítani vagy csökkenteni igyekszem. Ilyen módon mind ez ideig elkerültem azt, hogy polgártársaim meggyűlöljenek, s megtartottam szeretetüket.

...Én arra neveltem magam, hogy ne gyűlöljek és ne kívánjak semmit szenvedélyesen. Ennek következtében nem leszek elbizakodott, és nem kapatom el magam, ha valami sikerül, ha meg veszteség ér, nem sújt le túlságosan.

Pampirus: Ha ezt meg tudod valósítani, filozófus vagy, még Thalesnál is bölcsebb.

...Glycion: Semmit sem akarok azonban eltitkolni barátaim előtt. Mindenekfelett óvakodtam olyan becstelenség elkövetésétől, ami nekem magamnak vagy gyermekeimnek szégyenére válhatott volna. Nincs ugyanis nyugtalanítóbb, mint a rossz lelkiismeret... Számomra biztonságosabb, ha a földkerekséget térképen járom be, s jóval több tanulságot rejtegetnek a históriák, mint ha húsz éven át bolyongtam volna szárazföldön és vízen, akár csak Ulixes. Van egy kis birtokom, mindössze kétezer lépésnyire a várostól: ott én, a városi polgár, időnként paraszti életet élek, s ha kipihenem magam, úgy megyek vissza, mint egy idegen, úgy köszönök, és úgy köszöntenek, mintha a minap felfedezett szigetekről hajóztam volna vissza.

Részlet Rotterdami Erasmus: *Beszélgetések* (Magyar Helikon, 1981.) című munkájából.

A KÖZMŰVELŐDÉS MÍTOSZAI*

A mítosz – értelmezésben – olyan hiedelem, amelyben sokan feltétel nélkül hisznek, anélkül azonban, hogy annak érvényét tényekkel vagy legalább meggyőző érvekkel igazolni tudnák. De erre – meggyőződésünk szerint – nincs is szükség, a mítoszban megjelenő állítások evidenciák. Vagyis bizonyítást nem igénylő nyilvánvalóságok.

Véleményem szerint közművelődésünk tele van ilyen mítoszokkal. Meghatározzák a gyakorlatát, és senkinek sem jut eszébe kétségbe vonni valóságukat. Ezért feltételezhető, hogy ezek bírálata sem lesz népszerű, általános emberi tulajdonság ugyanis, hogy szeretünk ragaszkodni a tévedéseinkhez. Mert igazunk megrendülése ítélőképességünk gyengeségéről árulkodik. Ennek ellenére talán mégis remélhető, hogy akadnak néhányan, akik elgondolkodnak e fejtegetések jogosultságán.

1. Az első ilyen alapvető mítosz, hogy a közművelődés „a kultúra közvetítése, széles körű terjesztése”. Ebből következne, hogy a művelődés a kultúra átvételével azonosítható. Csak-hogy az átvételnek két mozzanata van: egyrészt találkozás a kultúrával, másrészt annak átérzése, megértése és szemléleti vagy gyakorlati elsajátítása. A kultúrák közvetítésben gondolkodó csak az elsővel törődik, a másodikat teljesen figyelmen kívül hagyja. Vagy azért, mert úgy véli, a kultúra megismerése automatikusan jár elsajátításával, vagy pedig azért, mert meggyőződése szerint az elsajátítás annyira egyéni, s annyira kiszámíthatatlan, hogy ezt a kultúra terjesztői ügysem ismerhetik meg. Ez persze igaz, de kérdés, hogy akkor lehet-e a kultúrával való találkozást minden esetben „művelődésnek” mondani. Egyszerű példával élve: egy könyv megvétele vagy kölcsönzése még nem jelenti a könyv elolvasását, elolvasása pedig nem azonos a megértésével, lényegének felfogásával. Ugyanez a helyzet egy színmű, egy film megtekintése közben, és sorolhatnánk egyéb eseteket is. Ha viszont a kultúra közvetítését művelődésszervezésnek nevezzük, akkor nehezen fogadható el, hogy épp a művelődés tényét vagy annak hiányát figyelmen kívül hagyjuk.

Egy másik példával élve furcsállnánk, ha egy orvos meglegedne azzal, hogy betegeinek orvosságokat ír fel, de nem törődne azok hatásával, vagyis azzal, hogy gyógyul-e a beteg vagy sem. Persze igaz, a test működése jobban kiismerhető, mint a gondolkodásé vagy a viselkedésé. És az orvos–beteg kapcsolata – még ha alkalmi is – személyes jellegű, míg a művelődésszervező mindig kisebb-nagyobb csoportokkal dolgozik, ráadásul úgy, hogy e kapcsolatot gyakran már szakemberekre (csoportvezetőkre, előadókra) bízta. Ha azonban ebből azt a következtetést vonnánk le, hogy a művelődésszervezőnek egyáltalán nem feladata a művelődési folyamatok figyelemmel kísérése, optimális alakulásának a biztosítása, akkor azt is el kellene ismernünk, hogy e tevékenységhez nem is kell szakértelem, legalábbis nem a művelődés vonatkozásában. Az, hogy ez nem nyilvánvaló, visszavezethető a népművelés korábbi gyakorlatára, amely kizárólag a kultúra tömeghatására törekedett, azaz csak arra, hogy minél több emberhez jusson el, de hogy ez valójában műveltséggé válik-e, arról felesleges számot adni. A látszat többet ér a tényleges valóságnál.

2. Ezzel a régebbi beidegzettséggel szorosan összefügg az a mítosz, hogy „a kultúrák közvetítőik feladata az igények kielégítése”.

Ez nagyon demokratikusan hangzik, és szembe is állítható azzal a meggyőződéssel, hogy a kultúra értékeivel nevelni kell a népet. A művelődés személyes szabadságát még az is igazolja, hogy minden külső hatás átvétele amúgy is a belső feltételektől függ, senkire sem lehet tehát rákényszeríteni olyasmit, ami ellenkezik a meglévő szemléletével. Csakhogy az igények szabad kinyilvánításáról és a nekik megfelelő kultúrák közvetítéséről szóló felfogás nem veszi figyelembe, hogy az igények ritkán egyéni. Alakulásukat társadalmi minták befolyásolják, és hatnak rá újabban a tömegközeli eszközök is. Ez utóbbiak nemegyszer megfordítják a kereslet–kínálat sorrendjét. Bizonyos műsorok iránt ezek teremtenek igényeket, amiket azután a hallgatók, nézők – velük azonosulva – már saját igényüknek ismernek el. Az igénykielégítés jelszava tehát csalóka. Az igényformálás rejtett valósága elfedi, hogy az igények kielégítését követelők általában csak azt kérik, amit velük előzetesen már elfogadtak.

Persze az igények sugalmazása azért figyelembe veszi, mire vehetők rá könnyen az emberek. A kereskedelmi reklám és a politikai propaganda nagy tudatossággal dolgozta ki a befolyásolás módszereit. Olyannyira, hogy a legtöbb ember nem is veszi észre, hogy a hatásukra megszűnt önálló véleményalkotásuk lehetősége, csak azt mondják, azt hiszik, amit a tömegkommunikációból átvettek.

Az emberek közti társadalmi érintkezésnek is hasonló hatása van, de egy differenciáltabb kapcsolatrendszerben ez a hatás sohasem annyira lenyűgöző, hiszen az álláspontok különbsége kedvez a személyes vélemény fennmaradásának. Hogy ez mégis hat reánk, azt bizonyítja, hogy népszerűek a közhelyek, a gyakori használatban elköptatott szólások, amelyek megkönnyítik az érintkezést, de egyúttal jelzik az egyéniség sorvadását, a „nyájemberré” válást.

Mindezek ellenére a kultúra közvetítőinek persze építeniük kell az igényekre, mert csak így várhatják, hogy a kínálatuk érdeklődést kelt. De az igények kritikátlan kielégítése nem vezet művelődéshez, mert a meglévő szint tartósítását éri csak el, a fejlesztését nem. Ezért az igénykielégítés csak kiinduló pont lehet a művelődésben, bővítése, mélyítése az igazi feladat. Már csak azért is, mert igény sokféle lehet. Igény lehet a kulturálatlan viselkedés, az előítéletes gondolkodás; ezeket aligha lehet művelődésnek tekinteni.

3. Ide kapcsolódik az a mítosz, amely szerint „a közművelődés feladata a szórakozás szervezése is”. Eszerint művelődés és szórakozás közt nincs lényeges különbség, mindkettő kulturális programokkal történik. Ha már mégis különbséget akarunk tenni köztük, akkor annyit kimondhatunk, hogy a művelődés „gondolkodtat”, a szórakozás „kikapcsolódást ad”.

Ezek a gyakran hallott közhelyek feltételezik, hogy a művelődés nem lehet szórakoztató, mert a tanulás kényszerítő jellegével azonosítható. Nagy kérdés azonban, hogy kit mi szórakoztat, és az, amit egyesek szórakoztatónak tartanak, mások számára nem lesz-e „halálisan unalmas”, semmitmondó. Ugyanez a helyzet a „kikapcsolódással”. Egyesek szerint ez csendet, nyugalmat jelent, másokat viszont ez idegesíti, s a kikapcsolódást éppenséggel a zajos, lármás időöltésben keresik. Most már kinek van igazja? A kérdés különösen ott me-

* Új rovatot indít a lap, melybe közművelődéssel kapcsolatos gondolatokat, koncepciókat várunk. (Szerk.)

rül fel, ahol szomszédok akarják eldönteni, hogyan is pihenjenek.

Ez a példa is mutatja, hogy a szórakozás és a kikapcsolódás igénye függ az egyén életmódjától, képzettségétől, kulturális színvonalától, és közvetve életkorától, emberi kapcsolataitól, tevékenységétől is. Ha tehát a kultúrák közvetítés ezeket a fogalmakat egyértelműen használja, akkor rendszerint egyetlen igényszintre gondol, arra, amelyik a legkönnyebben nyerhető meg a programjain való részvétellel. Az igények és igényszintek különbségének a tudomásul vétele már lehetetlenné teszi ezt a leegyszerűsítő gondolkodást, mert dönteni kell, melyiket milyen mértékben kellene előnyben részesíteni. S nem mindegy, hogy a mérték, amit ilyenkor alkalmazunk, a művelődés esélye lesz-e vagy csak a pénzben kifejezhető nagyobb nyereség, esetleg annak a bizonyítása, hogy a kínált programoknak van elegendő látogatottsága.

A szórakozás nem művelődés, bár a művelődés lehet egyúttal szórakoztató is. Ez nem játék a szavakkal, hanem annak hangsúlyozása, hogy a művelődés célja a tudás, a készség, s a képességszint fejlesztése, míg a szórakozás, mint önmagában vett cél, nem több, mint a kellemesség állapotának megszerzése. De a két fogalom nincs teljesen elválasztva egymástól. A művelődés lehet kellemes szórakozás is, sőt játékos módszerekkel, s az eredményesség következtében bizonyára kivált ilyen hatást. El kell ismernünk, hogy a szórakozás is járhat mellékesen tudás-, készség- és képességfejlesztő hatással, különösen akkor, ha cselekvő résztvevő igényel, és nem merül ki abban, hogy bennünket szórakoztatnak. Éppen ezért nem mindegy, hogy a közművelődés szervezői hogyan fogják fel a szórakozás szervezését. Érvényesítik-e benne – erőltettség nélkül – a fejlesztő hatást vagy pedig szabad utat engednek a kulturálatlanságnak, abban a meggyőződésben, hogy az a fő, hogy az emberek jól érezzék magukat. Ilyen áron a közművelődés nem tehet engedményeket, ennek ugyanis semmi köze sincs a művelődéshez.

4. A következő mítosz a *kultúra mibenlétére* vonatkozik. Elterjedt vélemény szerint mindaz kultúra, ami zene, tánc, színház, film, könyv, rajzolás, festés, azaz művészet és irodalom, függetlenül annak a tartalmát és formáját meghatározó minőségtől. Minden, ami ezekben megjelenik kultúra tehát, s mindaz, aminek más a megjelenési formája – nem kultúra.

Ez a nézet azonban egyszerre szűk is, tág is. Szűk, mert kihagyja a művészeteken kívüli szellemi szférákat, mint például a tudományt, s kihagyja az életmód kultúráját, vagyis a táplálkozáskultúrát, a viselkedéskultúrát, a beszédkultúrát, öltözködéskultúrát, lakáskultúrát, környezetkultúrát, a munka kultúráját, a közélet és a politika kultúráját stb. Noha megválthatók ezek a fogalmak a köznapi szóhasználatból, mégis meglepő, hogy az újságok s a televíziós műsorok milyen határozottan mellőzik mindezt a kultúra fogalmából. (A közszolgálati rádió ebben kivétel.) Tág viszont az előbbi értelmezés abban a tekintetben, hogy az irodalomra, művészetre korlátozódó felfogás nem alkalmas minőségi mércét, a legsilányabb terméket, a legártalmasabb hatásút is kultúrának tekinti. A kultúra azonban *a természetes emberi célokra történő átalakítása* az általánosított emberi tudás felhasználásával. Ez érvényes az emberi természetre is; a vegetatív életre korlátozódó ösztönlényből a kultúra csinál embert. S ha a kultúrát e fejlettség lerontására és a természeti állapotok felerősítésére használják fel (vagyis az elhanyagoltság, a durvaság, az ostobaság elfogadtatására), akkor a kultúra kulturálatlanságot terjeszt. Az olyan szórakozás tehát, ami ugyan zenére, táncre épül, de részeg tobzodáshoz, környezetromboláshoz, kegyetlenséggel párosuló verekedéshez vezet, nem nevez-

hető kulturális eseménynek, még ha egy művelődési intézményben történik is.

Mindezt azért érdemes elmondani, mert a közművelődés gyakorlatát figyelve (beleértve a tömegközlekedési eszközöket is) azt tapasztalhatjuk, hogy a kultúra közvetítői gyakran nincsenek tisztában azzal, *mi a kultúra és mire való?* Ebből következően nem is érzik a felelősséget ennek kezelésében, s a kultúra által kiváltott hatásokat illetően. Úgy tetszik, általános meggyőződéssé vált, hogy a kultúra közvetítéséhez mindenki ért, aki össze tud hozni valamilyen produkciót. A kultúra piacán tehát szabad a vásár, minden megengedett, ami nem törvényt sért.

5. A következő mítosz ebből születik meg, *„a kultúrák közvetítés szabadságára”* hivatkozva. Csakhogy ez a szabadság a hozzá nem értők érdekeit szolgálja. Nyilvánvaló, hogy a hozzáértés nem teljesen azonos a szakirányú felsőfokú végzettséggel, bár – jó esetben – nélkülözhetetlen feltétele annak. Az is nyilvánvaló, hogy a hozzáértés csak sok gyakorlati tapasztalattal szerzhető meg. De ez önmagában csak a rutinhoz elég, a változó helyzetekhez való rugalmas alkalmazkodáshoz és a gyakorlat alkotó megújításához kevés. Ehhez szélesebb látókör szükséges (a kultúra és az emberi lét, a kultúra és a társadalom kapcsolatának megértésével), és ezt a felsőfokú szakirányú képzés adhatja meg, s amit csak alapos és rendszeres szakirányú önképzéssel lehet valamennyire pótolni. A közművelődési szakértelm megszerzéséhez tehát mégiscsak kell a több éven át tartó, szisztematikus képzés.

Mi a helyzet a csoportvezetőként, tanfolyami előadóként közreműködőkkel? Sokan úgy gondolják, náluk elég annak az ismerete, amit tanítanak. Egy jó szakember át tudja adni a tudását, feltéve, ha van pedagógiai érzékenysége is. Csakhogy a tapasztalatok azt mutatják, hogy ez az érzékenység csak nyer azzal, ha a tanítás-tanulás folyamatának alakításához, egy csoport vezetéséhez sajátos elméleti, módszertani felkészültséget szerez valaki. Még ha mellékfoglalkozásban, tiszteletdíjként is dolgozik, akkor sem teheti meg, hogy a tanítás és a csoportvezetés módjában felkészületlen maradjon. A tanítás (előadás, csoportfoglalkozás) tartalmában szerzett jártasság nem menti fel az alól; neki fel kell ismernie, hogy a vállalt feladata több mint kultúrák közvetítés. A kultúra *elsajátításának* segítése is.

De hogy a közművelődést helyesen értelmezzük, még egy mítosszal le kell számolnunk. Ez a legnehezebb feladat, mert kulturális életünk egész szerkezete ellentmond ennek.

6. Ez pedig annak kimondása, hogy *a közművelődés nem korlátozható a művelődési ágakra*. Ha ez igaz lenne, akkor azt is el kellene fogadnunk, hogy művelődni kizárólag ezekben az intézményekben lehet. Az összes többi kulturális intézmény nem a művelődést szolgálja. Ez nyilvánvalóan súlyos tévedés lenne. Mi az oka annak, hogy a közművelődés leszűkítése mégis gyakori, olykor szakmai és hivatalos körökben is?

Ez részben azzal magyarázható, hogy sokan máig sem értették meg, miért váltotta fel – 22 évvel ezelőtt – a népművelést a közművelődés. Ők úgy érzik, e két fogalom tulajdonképpen azonos. Nem gondolnak arra, hogy a népművelés eredetileg azok felé fordult, akik csekély képzettségűek vagy lakóhelyük kulturális ellátatlansága miatt nem művelődhetek. A művelődési házakat is erre a célra hozták létre. A közművelődés ezzel szemben a társadalom egészének, azaz minden embernek a művelődését jelenti. S ez valamennyi kulturális intézményre vonatkozik, sőt az intézmények programjain kívül az emberi kapcsolatokban is történik művelődés. Egyébként e fogalomváltásban az is meghúzódik, hogy a művelő szándék helyébe az

öntevékenységet kifejező művelődés kerül, márpedig ez minden kulturális eseményen a kultúrát átvevőkre értendő.

A közművelődés leszűkített felfogása emellett arra is visszavezethető, hogy a különböző kulturális intézményekben dolgozók többsége feladatát a kultúra nyilvánosságának fenntartásában látja, és nem a művelődés gondozásában. Így egyes intézmények feladatukat a művészet ápolásában, fejlesztésében jelölik meg, mások a kulturális értékek megőrzésében, feldolgozásában. Ebben a felfogásban a művelődés csak járulékos elem, ami esetlegesen – magánügyként – kapcsolódik az intézmények programjaihoz. Így a közönségkapcsolat is leszűkül a jegyeladásra, a látogatottság fokozására, a hatást pedig nem a műveltség-szint alakulásán, hanem a tetszés és siker alakulásán mérik. Ezek után nem csodálható, ha a művelődési házak művelődésszervezői, „népművelői” is hasonlóképp gondolkodnak, kevés kivétellel többségük érdeklődésétől távol állanak a művelődés problémái. Ehelyett a rendezvény szervezés köti le a figyelmüket, s azon belül, hogy mit lehet anyagilag kifizetődővé tenni. Noha az egyes programok a művelődésnek csak eszközei, ebben

a gyakorlatban céllá válnak, és csak névlegesen – feltételezetten – lesznek műveltségfejlesztők. Persze van rá mentség; az anyagi források szűkössége. De ebből az is következne, hogy ha ez megváltozna, és az intézmények bőséges anyagi támogatást kapnának, a művelődés szolgálata is előtérbe kerülhetne. Nagy kérdés azonban, hogy ez csupán a pénzen múlik, hiszen kulturális életünknek csaknem az egészét a művelődés periférikus helyzete jellemzi. Szóban persze nem, a valóságban azonban a kultúra inkább szabadidő eltöltésére irányul kínálataival és reafordított energiákkal egyetemben.

A tanítást-tanulást célzó programok persze kivételek, de a tanulás nem is azonos a művelődéssel. Az utóbbi kötetlenebb, személyesebb választással együtt járó és nem irányul meghatározott végzettség megszerzésére. De hasonlít a tanuláshoz abban a tekintetben, hogy célja a műveltségi szint fejlesztése, s ebben számít a szakértők segítségére.

Úgy látszik, ebben még nagyon sok hiánnyal számolhatunk, s azért az sem véletlen, hogy *a közművelődés nem tud közüggé válni.*

HELYZET VAN!

Már régóta, mégpedig óriási, milyen nem volt, legalábbis több mint fél évszázada nem. Ennél csak az a különösebb, hogy még a szakma sem eléggé látszik tudomást venni róla. Pedig az elmúlt évtizedekben visszatérő program volt, hogy hogyan használjuk ki az egyébként nem létező lehetőségeket. És néha egészen jól sikerült.

Ha meggondoljuk, 1989–90 óta egyre inkább úgy csinálunk, mint az, akinek a szólásmondás szerint nem jutott kenőföld. Ez persze igaz, de most legalább osztatlanul a miénk lehet az egész széthulló magyar társadalom: úgy tűnik, alig veszi magára valaki.

Nemcsak az a baj, hogy túl nagy ez a falat nekünk, akik apróbb morzsákhoz szoktunk. Hanem, a gasztronómiai hasonlatnál maradván, nyers is, földolgozatlan, igen kis része alkalmas csak közvetlenül arra, hogy bekebelezzük. Pláne a „közművelődés sajátos”, kényszerűségből megszokott „eszközeivel”: sok energia-, kevés pénzbefektetés, kicsi haszonnal. Éppen csak arra elég, hogy fönntartsuk a struktúrát, azt még elég virtuózan, de többre alig futja. Kartársaim! Bármilyen boszorkányos ügyességgel mozgunk is a saját terepünkön, szálljunk le a söprűnyélről, s hogy jobban rálássunk az egészre, lépünk egyet hátra: a *közművelődésből a valóságosba!* Azonnal észre vesszük, s ezt nyugodt szakmai lelkiismerettel megkívánhatjuk másoktól is, hogy valódi szükség lenne ránk!

Igaza van Maróti professzornak, nem kevés, és hozzáteszem, több szép mítoszunk is van. De nem szabad, hogy a fogjaivá váljunk, s főleg nem azoknak, amelyek szűkítik a gondolkodásunkat és a cselekvési terünket. S igaza van abban is, hogy nem hasznos szűkítgetni, tágítgatni: legjobb, ha a kultúrát minél tágabban értjük. Így tudjuk érzékelni, és megadni a valóság kívánalmainak megfelelő hangsúlyokat. Elfogadhatjuk, hogy a kultúra „a természet emberi célokra történő átalakítása”, ami „érvényes az emberi természetre is”.

De még mennyire hogy érvényes! Hisz most különösképpen erre megy ki a játék. Nemcsak a vagyonnak, hanem az emberi személyiségeknek a kultúrán keresztül történő „újraelosztása” is most zajlik. Lust Iván felfigyelt arra a pszichológiai szakrendelőből szerzett tapasztalatára, hogy valószínűleg minden társadalmi alakzatnak megvan a neki megfelelő személyiségfajtája, amire szüksége van, s azt létre is hozza. És nem lehet nem észrevenni azt sem, hogy az a bizonyos „emberi természet” egyre naturálisabb mivoltában mutatkozik meg.

Minden bizonnyal gazdagszunk is és nemcsak szegényedünk, de ami a kultúránkat illeti, az egyre vékonyodik, „gazdagodóknak” és „szegényedőknek” egyaránt. Nemcsak azért, mert nem tudtuk még jól megtanulni az újat, hanem azért is, és ez az, ami súlyosabb következményekkel jár, mert nem tudtuk már megtanulni kellőképpen a régit sem. Ezt a baljós ténytet a nyolcvanas években, amikor még voltak, a kultúrászociológiai kutatások rendre jelezték. A helyzet nem ad okot derűre. Saját magam és mások kutatási eredményei alapján ki merem mondani, hogy a mostani fiatal- és középnemzedéknek több mint a fele nem sajátította el olyan mélységig a saját kultúráját (s így egyetlen kultúrát sem) – a múltjától a jövőlehetőségeiig –, hogy a lábát szilárdan megvehesse a világban. Ők egészen biztos, hogy veszélyeztetettek, s attól félek, hogy csak keveseket véd hatékonyan a kultúrájuk.

Ma Magyarországon két óriási probléma van: hogy miből lehet élni, és hogy miért érdemes. Ez utóbbi nem kisebb horderejű, mint a másik, s mindkettő egyenként is alkalmas arra, hogy összeroppantsa az embert. Tán soha nem volt ennyi fizikailag és főleg mentálisan beteg, vagy veszélyben lévő ember, aki elvesztette, elvesztheti vagy meg sem szerezte a jövője fölötti rendelkezés biztonságát. Ez nagy baj, mert oda vezethet, hogy az anyagi szegénység mellett tömegessé válik a társadalmi szegénység is, s vele a „szegénység kultúrája” ahogy Oscar Lewis nevezte. Simmelt idézve, a társadalmi szegénység egyik jellegzetessége, hogy ugyan mindenki egyéni okokból kerül bele, de ha már belekerült, megfosztódik a kultúra által garantált egyéniségétől. A helyére olyan társadalmi személyiség kerül, amelyből paradox módon éppen a társadalmi aspektus hiányzik – a hovatartozás-tudat, a társadalmi identitás –, nevezheti ki-ki ízlése szerint. A vonatkoztatási keretek eltűnésével vagy akár csak elhalványulásával eltűnnek a húzóerőt jelentő társadalmi minták, az életrendszerből kilúgozódnak az értékek, s a szabályozás pusztán szokásrend alapján történik. Így elsorvad az absztrakciót lehetővé tevő értékviszonyulás képessége, aláásódnak a tudatos életvezetési készségek, ami leépíti, primitivizálja az embert. Ugyanez a folyamat társadalmi méretekben is rombol: leépít és atomizál, annak minden következményével együtt.

A szegénység kultúráját mindenütt megtaláljuk, ahol a lecsúszás és a felemelkedési képtelenség összetevői ott vannak; sokszor legkevésbé a formális szegények között. Bármelyik réteg megteremtheti magából saját belső történései révén, melyek fölbomlasztanak, elszigetelnek vagy mozdulatlanságra kényszerítenek. Ott lappang nemcsak a társadalmon kívüli szférában, hanem annak minden belső szintjén is, az elitben éppúgy, mint a középosztályban.

Mind fölemelkedni, mind lecsúszni a kultúra szálán lehet. A kultúra-elsajátítás értelmében vett tanulásnak az *egyéni séget megalkotó* bonyolult folyamatainak keresztül, melyek során gyermekkorunktól kedve az emberi közösségek egyre bővülő és egyetemesebbé váló köreivel azonosítjuk magunkat. Ezt az *értékeknek és eszményeknek* a bensővé válása teszi lehetővé, vagy annak hiánya lehetetlenné. Önfeloldásunk, kibontakozásunk ilyen – absztrakt értékeken történő – identifikációk sorozatából áll. Vannak társadalmi periódusok, mikor a kultúrának ez a tartománya nem életbevágóan fontos. De most nem ilyen időköt élünk.

Anne Swidler amerikai szociológus egy nyolcvanas években írt tanulmányában sikerrel próbálta meg összeegyeztetni a kultúra hagyományos értelmezését a hetvenes évek óta tért hódító „mindennapi kultúra”-fogalommal. Az első nézet szerint a kultúra középpontjában az *értékek* állnak. E koncepció az értékeket úgy veszi, mint a cselekvéseknek a célok meghatározásán keresztül történő irányítóit. A második fölfogás a „cselekvési stratégiákra” teszi a hangsúlyt, melyek szokásszerűvé vált kulturális eszközökből, szimbolikus jelentésekből, készségekből, tudás-készletből, elsősorban a *kultúra közhasznú elemeiből* épülnek fel. Ezeket tekintik úgy, mint amelyek a cselekvéseket meghatározzák, s bizonyos fokig a célokat is, hisz ritkán tűzünk ki olyan célt, ami meghaladja a kulturális kompetenciánkat.

A két felfogás közti ellentét csak látszólagos. Eltérő ugyanis a kultúra szerepe kialakult, stabilizálódott, illetve átmeneti, átalakulóban lévő társadalmi helyzetben, s mindegyikben a kultúra másik tartománya kerül előtérbe.

Megállapodott társadalmak esetén a meglévő cselekvési stratégiákat kell fönntartani a jelentések és az eszköztár finomításával és bővítésével. Nyilvánvalóan itt a közhasznú „élő kultúráé” a vezető szerep.

Változó társadalmi helyzetben azonban új cselekvési stratégiákat kell létrehozni, s ezekhez kell „újraakészletezni” az eszköztárt. Ez másképp nem lehetséges, mint az egész kulturális rendszernek új célokkal, eszményekkel történő bővítése által. Ilyen húzóerővel csak az értékek rendelkeznek. Ebben a helyzetben a kultúra, s azon belül is a szellemi kultúra jelentősége megnő. Az eszméken, ideológiákon keresztül direkt módon képes hatni a cselekvésekre, és nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a változások végbemenjenek, az átrendeződés megtörténjen: az emberek megtalálják újra a helyüket, s az életformájukat.

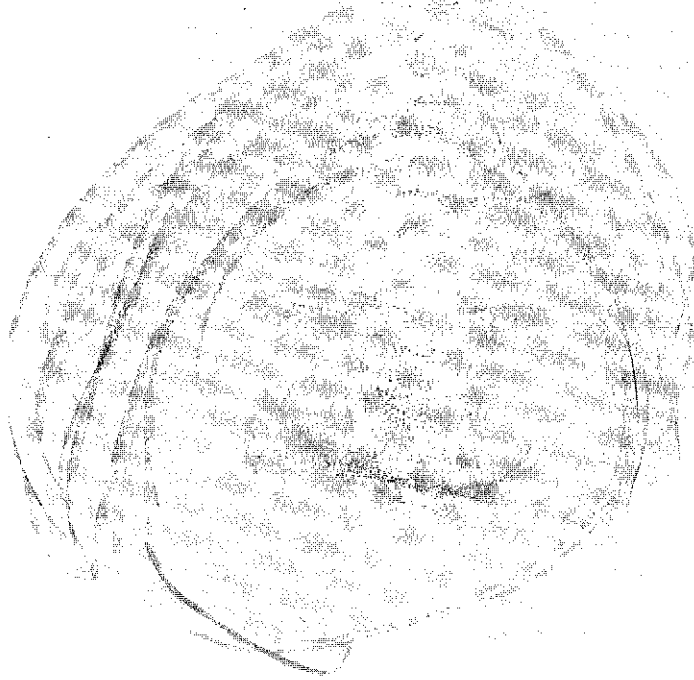
A közművelődés társadalomszervező lehetőségei ma pótolhatatlanok. Ez az egyetlen kiépült, s a csodával határos módon eddig még szét nem zilálódott, országosan rendelkezésre álló kulturális intézményrendszer, amely a szociális vagy normatív integráció létrejöttében képes hatékonyan közreműködni. Hisz ennek az intézményfajtának hivatás szerinti feladata, hogy az értékeknek, normáknak csoportidentitások útján végbemenő beépülését elősegítse. „Önkormányzatiaknak” és „civilnek” egyaránt; a különbségek semmiképpen sem a feladatokban vannak. A művelődési ház típusú intézmények az egész világon erre vannak kitalálva, de sehol sincs rájuk akkora szükség, mint itt, a mi vidékünkön. De hogy a szerepüket be is töltsék, ahhoz áttörésre van szükség a valóságos dolgok irányába. Pseudo-közösségek szervezésével ugyanis nem jutunk ötről hatra. Kétségkívül, hogy ezekre van fizetőképes kereslet, de ezt ma már nálunk gátlástalanabban és ezért jobban csinálják mások – elég sokan! –, és az adott-

ságaik folytán jobban ki is tudják használni. Nem lenne szabad előfordulnia, hogy a művelődési házak szükségből, fillérekért vagy az igénytelenség rossz beidegződésével beálljanak azoknak az intézményeknek a sorába, melyek a „szocializációs selejtet”, a torzult igényeket kulturálisan legitimálva fönntartják, fokozzák, és híznak rajta. Ez nagy pazarlás, és csak a szűk látókörű kultúrpolitika engedheti meg magának, hogy erre szórja el a pénzt, csak azért, mert nem áldoz eleget ahhoz, hogy ami nélkülözhetetlen lenne, az létrejöhessen. Ebből az alságos helyzetből származik nem egy mítoszunk, és az a szakmai hipokrizis, ami sok évtizedes, s eddig meghaladhatatlannak bizonyult. Én ezt az egyik legnagyobb problémának tartom, hogy nem csökkent a szakadék a szakmai frázisok és a gyakorlat között, s ez meggátol bennünket, hogy előre jusunk.

A hetvenes évek végén csaknem szinkronba kerültünk a saját világunkkal. Elég, ha csak az akkori Népművelési Intézet Művelődési Otthon Osztályának „nyitott ház” kísérletére gondolok, mely program egyik legfontosabb eleme a mindennapi kultúra gyarapítása volt. Most viszont nagy késésben vagyunk. Anélkül, hogy az előbbit negligálnánk, most épp az elit kultúrával, a szellemi kultúrával való találkozásokra, a katartikus élményeket lehetővé tevő „ünnepi” alkalmakra kellene koncentrálnunk. Ez segíthetne új eszményeket állítani, új életet megálmodni és annak formát adni.

A hetvenes–nyolcvanas években a „hogyan éljünk jobban?” kérdésre kellett választ találni, kötetlenebb, felszabadító „életmód-programokkal”. A kilencvenes évek kritikus kérdése elementárisabb: az élet új értelmének megtalálása, s azt a leckét adja fel nekünk, amelyre Pierre Bezuhov nagy felismerése figyelmeztet, hogy a legfontosabb „az életforma megválasztásának szabadsága”, amit minél több ember számára segítsünk valósággá válni! Ezt hívom kulturális segítő munkának.

Jó munkát, és hozzá kielégítő munkafeltételeket kívánok!

KULTURÁLIS, MŰVÉSZETI TANYÁK VESZPRÉM MEGYÉBEN

Van egy megye Magyarországon, a Dunántúl közepe táján. Úgy hívják, hogy Veszprém megye. Déli szegélye az északi és keleti Balaton partvidéke, az északi a Kisalföld eleje (másfelől nézvést a vége?), középtűt, harántiránt, a Bakony-hegység különböző vonulatai húzódnak. Határai többször változtak a történelem során, tehát „bekeríthetetlen”. A megfagyott, fenséges vulkáni maradványok, a tanúhegyek Balaton-felvidéken, a szelíd bakonyi mészkő és dolomit magaslatok, s a milliónyi fényjátékban tündöklő tó egy pillanatra sem hagyják nyugton az ide utazók és az itt élők tekintetét, képzeletét.

A nemrég várossá nyilvánított Devecserrel együtt immár tíz városa vagyon, s a kétszázötvenöt községe közül hatvanhárom ezer alatti lélekszámú, ily módon az urbanizálódás mellett az aprófalvas településszerkezet jellemző a megyére. Sok szép, titkokkal, hagyományokkal átszótt Balaton-felvidéki, Káli-medencei és bakonyi falva a közelmúltban éppen csak megmenekült a végső romlástól vagy elhagyatottsága miatt szinte eredeti állapotában konzerválódott.

A nép errefelé is sokféle, jószágával-rosszaságával együtt eltérő jellemű, aszerint, hogy miként élte meg a maga szűkebb vidékébe zártságát, szerencsésebb vagy keserveesebb sorsát. Hadimegyének is titulálták némi rosszmájúsággal – nem csak az oroszok nagyszámú és hosszú táborozása idején, hanem előtte, s kultúráltabban mostanság is, hiszen Őfelsége I. Ferenc József országlása idején éppúgy hadi (gyakorló) terep volt Várpalotától egészen (az azóta Zala megyéhez visszacsatolt) Keszthelyig terjedően, s NATO-tagjelöltként újra gyakran táborozgat errefelé mindenféle náció katonája.

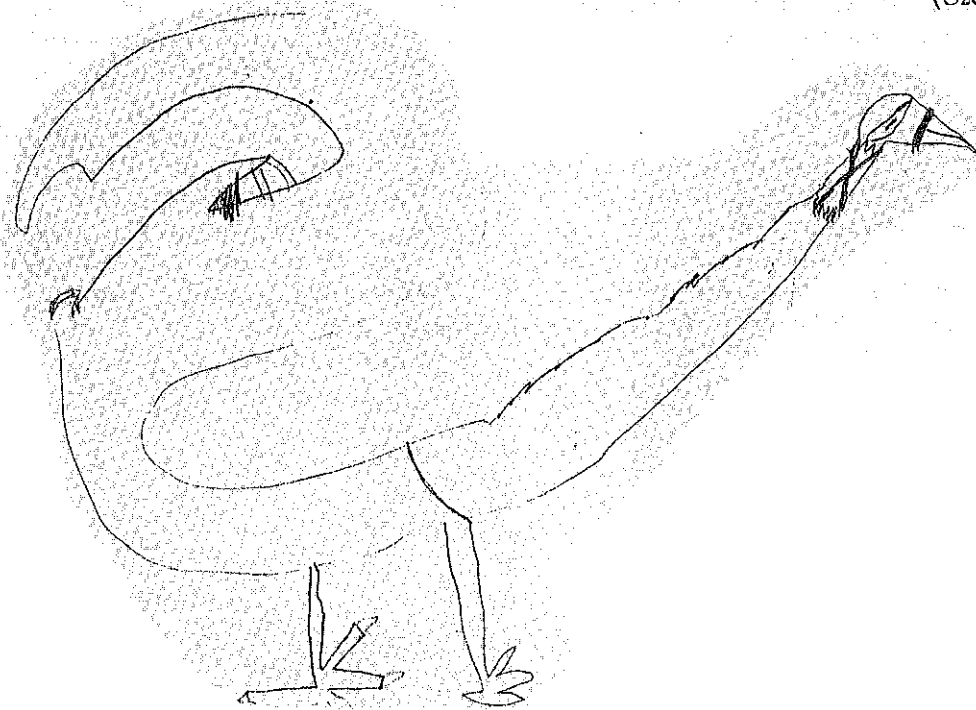
Megyeszerte, de különösen a kies Balaton-felvidéki, alkotó tanyázásra kiváltképp alkalmas szegleteken sok a „telepes” művész. Jó néhány közülük végleg ide költözött, itt él, alkot; olykor nem kis fejtörést okozva a törzsökös helybélieknek, a támogatásukra hivatottaknak vagy arra stallumuk okán így vagy úgy kötelezetteknek. Ám éppen ez teszi igazán izgalmassá, örvendetes módon nem egykönnyen áttekinthetővé honunknak ezt a fertályát.

A kultúra, a művészetek kálváriajárásai, út menti korpuszai figyelmeztetnek arra, hogy van sajátosan magyar, mégis európai út, amely nem feltétlenül az autópályák hosszában, benzinkutak és autószalonok számában mérhető.

Balatonkenese, Magyarpolány, Kapolcs, Salföld, Balatonfüred, Sümeg, Várpalota, Zirc, Ajka, Tapolca, Devecser, Balatonalmádi, Pápa és Veszprém, a megyeszékhely, valamint sok más, név szerint helyszűke miatt fel nem sorolt település szellemi, művészeti műhelyei a volt és a jelenkori hadiutakat szép lassan, de szívósan szelídítik – remélhetően élesebb kanyarok nélkül, a jövő évezredbe nyúlóan.

Mindebből kaphat egy kis ízelítőt a SZÍN jelen számának olvasója. Bízom abban, hogy nem csalódik!

(Széki Patka László)

HORVÁTH VIOLA IGAZGATÓ BESZÉL A MEGYEI KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZET TERVEIRŐL

A Megyei Közművelődési Intézet igazgatói posztjára kiírt pályázatot Horváth Viola nyerte el. A minisztériumi és országos szakmai szervek képviselői egybehangzó véleménnyel szavazták meg dolgozatát. A terveiről, az intézet feladatairól beszélgetünk, valamint arról, miért váltott.

Átadni az információt

– Tizenhét éve végeztem a főiskolán, tizennégy éve dolgoztam ugyanabban az intézményben, a korábbi Megyei, később Városi Művelődési Központban. Voltak megyei tapasztalataim, saját területem is: nemzetközi zenei fesztiválokat szerveztem. Szívügyem a kisebbségi és alternatív kultúra, többször bemutatkoztak nálunk a Cigányfúró és az Ex Symposion szerkesztősegei is. Szakmailag jó rendezvények voltak, de az érdeklődés nem elégített ki, az energiámat nem kötötték le. Hiányoztak az olyan klasszikus népművelői feladatok, mint a településekkel való kapcsolattartás, segítség, a módszertani, szakmai napok szervezése. Miután a közművelődési intézet fölött tornyosuló felhők eloszlottak – az intézet átalakításáról, összevonásáról szóló tervek lekerültek a napirendről –, úgy döntöttem, pályázom.

Horváth Viola alaposan felkészült. Nemcsak a megyei önkormányzat kulturális bizottságának döntéseit tanulmányozta, hanem azt is, a szakmai szervezetek mennyire számítanak az intézményre, mik az elvárásaik. Mint mondta, fejlődőképes, dinamikus intézet képe bontakozott ki előtte.

– A pályázatomat a közművelődési törvényre, a megye közéleti kulturális koncepciójára, valamint a települések igényére építettem. Tevékenységünk sokrétű és színes lesz; az önkormányzatokkal való kapcsolattartás egészen más típusú feladatot igényel, mint a művészetek segítése. Szakmai ars poeticám szerint az információkat időben kell közölni, a problémákat szakemberekkel megismertetni. Feladatomnak érzem, hogy a településeken felmerülő gondokat közvetítsük a minisztérium és az országos szervezetek felé. Koordinálni és ötleteinkkel segíteni szeretnénk a települések felkészülését a millenniumi ünnepekre, különös tekintettel a hagyományápolásra.

Karnagyi klub?

A tervek között tematikus szakmai napok szervezése szerepelnek; az első novemberben lesz, melynek témája a turizmus és kultúra, de a regionális innovációs centrum is bemutatkozik. Hangsúlyt fektetnek a települések támogatására: felvállalnák a falugondnokok találkozóját, esetleg egyesület szervezését is.

– Az intézet támogatja a különböző egyesületek munkáját, így együtt dolgoznak szakági szerveződésekkel, például a színjátszókkal, a Céh Alapítvánnyal, drámapedagógusokkal, népművészekkel.

1999 az idősök nemzetközi éve lesz, az intézet erről sem feledkezik meg. Időskorúak a közművelődésben címmel szerveznek szakmai napot, jövőre is megrendezik a megyei nyugdíjasmajális, a fesztiválokat.

– Vannak úgynevezett „fehér foltok”: ilyenek például a gyermek- és társastánc-klubokkal való foglalkozás, a bábművészet. Az utóbbit a Kabóca Bábstudió segítségével szeretnénk kicsit felélénkíteni. A művészeti csoportok vezetői igénylik, hogy számukra gyakrabban teremtsük meg az együttlét, a találkozás lehetőségét. Szeretnénk egy megyei karnagyi klubot létrehozni, ahol a kórusokkal foglalkozó vezetők cserélhetnék ki szakmai tapasztalataikat. Úgy vélem, a mi feladatunk a lehetőségek felismerése, a tevékenységek menedzselése, koordinálása. A színjátszó csoportok vezetőinek intenzív képzést tervezünk, ugyanakkor amatőr színjátszó sorozatunkhoz társrendezőt keresünk, aki a rendezvényekhez nagytermet, technikáját tudná biztosítani. Mivel a közművelődési intézet se előadóteremmel, se kiállítóhellyel nem rendelkezik, a megyei népművészeti alkotásokat sem tudjuk bemutatni.

Kibővült a tevékenységi kör

Megtartják a bevált módszereket, a megyei művészeti fesztiválok szervezését és a kiadványokat, hiszen a szakma alapfeltétele, hogy a végzett munkát időnként elemezzék, feldolgozzák.

Tanulmánykötetet terveznek a közművelődés koordinációs szerepéről. A megyében, valamint a testvérvárosokban magyar és angol nyelven megjelenő műsorkalauz hiányt pótol; menedzselni kell a megyében élő csoportos és egyéni alkotókat, a közönség számára pedig kis füzetbe összefoglalni a szórakozási, kulturális lehetőségeket. Horváth Viola a külföldi kapcsolatok ápolását is fontosnak tartja.

– Jövőre Weimar lesz Európa kulturális fővárosa, ahová a megyék saját projekttel készülnek. A lehetőségekhez képest a rendezvényre minél több művelődési házat szeretnénk kiutatni. Ott többek között előadások lesznek a település és kultúra, kultúra és konfliktus, munkanélküliség és kultúra témakörökben.

Az október elsején kinevezett igazgató elbeszéléséből úgy tetszik, mozgalmas, pezsgő élet vár arra az intézetre, amelyről eddig talán a kelletnél kevesebbet hallottunk. Ugyanazzal a stábbal, ám kibővült tevékenységi körrel dolgoznak tovább.

– A pályázatomban azt írtam, átmenetileg elképzelhetőnek tartom itt, a zöld ház ötödik emeletén a működésünket, a minimális feltételek adottak. A hosszú távú elképzelésen, terveken pedig dolgozunk.

Balla Emőke

VESZPRÉM MEGYE IRODALMI ÉLETE NAPJAINKBAN*

Lapozgatom a *Harmath-Kacsányi*: Veszprém megye irodalmi hagyományai című kézikönyvét, amely utóljára – még Harmath István korai halála előtt – 1984-ben jelent meg, s a Veszprém címszó alatt érdekes adalékokra bukkanok Galeotto Marzionál, a jeles olasz humanistánál, Mátyás királyunk pártfogoltjánál:

„1486-ban távoznia kellett Magyarországról, mert Veszprém-ben fia közreműködésével tette bántalmazott egy híres domonkos szerzetest.” Azon morfondírozok, hogy mi lehetett a tettegességgel fűződő vita oka: nyelvi, irodalmi, netán vallási, vagy egyszerűen felöntöttek a garatra, s egy kis semmisségen kaphattak hajba.

Több mint ötszáz esztendővel a történetek után Veszprém megye nem híres-hírhedt arról, hogy a szellemi emberei elagyabugyálnák egymást, legfeljebb a szó mérgezett töréivel esnek egymásnak, s gyilkolásznak jelképesen, de ez sem igazán jellemző. Történet viszont a korábbi évek-évtizedek pangásához képest a nyolcvanas évek közepétől, s még inkább végétől egy s más, ami arra enged következtetni, hogy itt, ebben a felszín szerint változatosan tagolt érseki megyében a jobb híján irodalmi életnek nevezett vonulatok mélyén is megmozdult valami.

Korábban, hosszú éveken át jóformán csak a megyei napilap, a *Napló* szombatonként megjelenő irodalmi melléklete, egy-két antológia, a *Költészet Napján* itt élőknek is rendezett író-olvasó találkozók s a *Veszprémi Irka* érzékeltették, hogy Veszprém-ben, a megyében is léteznek olyan alkotók, akik itt élnek, ebből a környezetből (is) szívják fel élményeiket.

Ebben az időben egy darabig a Győrben, majd Szombathelyen kiadott *Életünk* folyóirat támogatója volt ugyan megyénk, de hamarosan az erre hivatottak úgy döntöttek, hogy fölöslegesen kiadott pénz az a két-háromszázezer forint, amikor úgyis kevesen jelennek meg benne a megyéből, Veszprémből.

A nyolcvanas évek elején a *Horizont* című közművelődési tájékoztató, amelyet akkor éppen Tóth Dezső szerkesztett, próbálkozott irodalmat, verset, szépprózát is csempészni a szakmai cikkek közé. Kicsit csendesebben ugyanúgy járt, mint nagyobb zajjal a *Visszhang*, amely ifjúságmozgalmi tájékoztatóból alakult át ígéretes – újságformátumú – szellemi orgánummá, de néhány szám után a „szüneteltetés” sorsára jutott, vagyis elrugaszkodottsága, túlzott intellektuális autonómiája, karaktere, egyszóval ideológiai-politikai megfontolások miatt betiltották. Ekkor már 1986-ot frunk... A felelős szerkesztő neve: *Köszegi Lajos*.

A szilencium már nem tarthatott sokáig. A már emlegetett *Horizont* *Praznovszky Mihály* megyei múzeumigazgató, irodalomtörténész felelős szerkesztésével művelődési, irodalmi folyóirattá válik, a kiadó továbbra is a Megyei Tanács Művelődési Osztálya.

1990-től *Új Horizont* elnevezéssel jelenik meg, főszerkesztője *Raffai István*, mindmáig évente 5-6 száma vehető kézbe, s igyekeznek az e tájékon élő, s ide kötődő alkotók többségének műveit rendszeresen közölni, miközben állandóan megmaradásáért küzd.

1991-től aztán a Vajdaságból Veszprémbe települt új symposionisták egy része útjára indítja az *Ex-Symposiont*. Eddig megjelent, színvonalas tematikus számaival máris sajátos arculatot teremtett.

1993-ban Veszprém-ben született meg a *Hazánk* című irodalmi, kulturális folyóirat az akkor még itt újságíróskodó *Szapudi András* jóvoltából, de támogatók hiányában nemrég megszűnt.

Szintén 1993 óta jelenik meg a *Vár ucca 17* című negyedévkönyv, első száma Veszprém irodalomtörténeti múltja előtt tisztelgve *Cholnoky Viktor* kevésbé ismert írásait tette közzé, s több kitűnő tanulmányt, esszét közöl róla. Azóta számos megyei kötődésű íróról, gondolkodóról jelentetett meg összeállítást (*Ányos Pál*, *Eötvös Károly*, *Verancsics Faustus*, *Auer Lipót* stb.). Közben megélelénkült a könyvkiadás is. A *Pannon Panteon* igényes sorozatának pár éve jött létre a Collage kiadó könyvsorozatát indítva, és sorban jelentkeztek új kötetekkel a Veszprém-ben s a megyében élő írók, költők új művei: Mégsem beszélhetünk – a Panteon kivételével – igazán átgondolt kiadói tevékenységről, noha az *Új Horizont* is foglalkozik könyvkiadással, s ennek maradandó teljesítménye *László Gyula* *Arckép és kézírás* című műve, valamint *Lőrincze Lajos* utolsó, életében megjelent könyve, a *Megnől az ember szíve*, valamint a nemrég elhunyt *Tamás István Anno Domini c. visszaemlékezéseket* tartalmazó könyve. A *Jelenkor* és az *Életünk* folyóiratok könyvsorozatához viszonyítva mindez szerényebb, mégis biztató a korábbi állapotokhoz képest.

Nem lehet dolga e sorok írójának (1948, aki 1970 óta Győről idetelepülten maga is részese Veszprém irodalmi életének, ráadásul „kettős szerepben”, mint alkotó, s mint kulturális szakember) rangsort állítani mindazok között, akik egymástól eltérő stílusban, alkotói módszerekkel fogant műveik révén rövidebb-hosszabb ideje jelen vannak Veszprém-ben és a megyében, s közülük többen különböző módon, gyakorisággal a Budapesten és más régiókban megjelenő folyóiratokban publikálnak, az ország irodalmi köztudatába bekerültek. Mindez az irodalomkritikusok és történészek feladata lehet most és a jövőben.

A kép meglehetősen tarka. Találkozunk olyanokkal, akik nagyívű pályát futottak be, több megjelent kötetükkel jegyezték be magukat a mai magyar irodalomba, de közben hol Veszprém-ben, a megyében élnek, hol máshol dolgoznak, vagy máshová költöztek, mégsem tagadják veszprémiségüket, mások korábban rendszeresen publikáltak, majd tartósan netán végleg elhallgattak, rejtőzködnek, vagy ritkán hozakodnak elő műveikkel.

Kemény Géza (1937) például, aki három, helyben kiadott kötetével (*Hazamegyék az időbe*, *Ezredvégi tavasz*, *Rekvium egy mosolyért*) hívta fel magára Veszprémen kívül is a figyelmet, mostanában ritkábban jelentkezik új versekkel; *Szokoly Tamás* (1947) Szombathely, a Tanárképző Főiskola mint munkahely és Veszprém mint lakóhely között ingázik, s első (egyben gyűjteményes) kötetéhez több eredménytelen próbálkozást követően egy közege nyomdának köszönhetően juthattunk hozzá (*Tarkódnak fordítva*), *Botár Attilát* pár éve köszönhetjük – kissé félszegen – ötvenedik születésnapján, meg nem lehet tudni hány, otthon kéziratban lévő könyvével a birtokunkban. Három kötete (*Időkerülő-Madárjósolat*, *Széki Patka Lászlóval* közösen, *Elsüllyesztett harang*, legutóbb pedig a *Sötétfehér* című) „csak” a *Jelenkor*, *Életünk* a *Hitel* folyóirat-

* A Veszprém megye irodalmi életében nem szereplő pápai irodalmi élettel következő számunkban foglalkozunk, a Pápai Művelődéstörténeti Társaság 10. évfordulója kapcsán. (Szerk.)

ban közölt, meg a szűkebb baráti körben kézbe adott remek szonettek tanúsítják, hogy örvendetesen új, termékeny költői korszakához érkezett.

Géczi János (1954) sok-sok kötetével a háta mögött egyértelműen a legismertebb az irodalmi berkekben, ám ő is ingázó: az *Iskolakultúra* főszerkesztőjeként Pécsen dolgozik, s Veszprémben többnyire hétvégi polgárként igyekszik megfejteni a kisváros rejtelseit, vívódva azon is, hogy a '90 óta megélt változások kedveznek-e egy markánsabb, összefogottabb, veszprémi irodalmi, művészeti életnek, amely önmeghatározását a civil szféra mellett a város és a megyét képviselő testületek, intézmények határozott jobb értékvalasztásával erősítheti meg.

A József Attila-díjas *Péntek Imrét* (1942) azért említtem, mert a közelmúltban többször itt tanyázott, dolgozott, igyekezett szervezni költőként és újságíróként a helyi irodalmi életet, pár éve viszont a szomszédos megyeszékhelyen, Székesfehérváron úgy szerkeszti a színvonalas, kéthavonta megjelenő *Árgus* című irodalmi, kulturális folyóiratot, hogy benne rendszeresen helyet kapnak a veszprémi, Veszprém megyei írók, költők, művészek, noha folyóirata semmiféle külön támogatást nem élvez sem a várostól, sem a megyétől.

Sarusi Mihályt (1944) a már „csak” ide kötődők között említhetném, de jó ideje ismét Békéscsabán, szűkebb hazájában élve és dolgozva sem szakadt el Veszprémtől. A *Napló*, az *Új Horizont* gyakran közli novelláit, kisregényeit. Köteteinek száma Géczi Jánoséval vetekedik, de ennél a mennyiségi mutatónál sokkal lényegesebb, hogy a mai magyar próza egyik senki mással össze nem téveszthető megújítója, azt a fajta magyarságot képviselve, amely önmaga esendőségét egyfajta „heroikus iróniával” tudja kezelni.

Balogh Elemér (1938) több éves, múlt rendszerbeli száműzés után tért vissza Veszprémbe, s a *Napló* című megyei napilap főszerkesztőjeként dolgozott közelmúltig. A máig külföldön is sikerrel játszott Csiksomlyói passió előtt és közben regényei (*Ússzatok halacszkák*, *Szépségverseny*, *Kutyakomédia*) jelentek meg, de az *Új Horizont*ban a közelmúltban folytatásokban olvashattuk a *Sógorom harminchárom rémisztő álma* című legújabb regényét, ami azóta könyvként is megjelent.

Az 1995-ben elhunyt *Vaderna József* veszprémisége is meglehetősen bonyolult. Egy darabig itt dolgozott újságíróként, majd az *Új Hírek* című napilap megszűnte után Budapesten talált munkát, de lakásán kívül szellemi, alkotói kapcsolatai továbbra is ide kötődtek. 1978-ban jelent meg első kötete, a *Vakjátzsma*, akkor székesfehérváriként, majd hosszabb szünet után 1990-ben Esztergom város Tanácsa adta ki Anyám szemébe nézve, s nem sokkal utána, 1992-ben *Éjféle ige* című gyűjteményes kötetét, tizenkét év termésének legjavát, mintegy pótolva az előző kötet előtti kihagyást. Kiadója a dunaszerdahelyi *Lilium Aurum*, amely Szlovákiában található.

Bezzeg János (1958) jó néhány évvel ezelőtt rendszeresen publikálta verseit, recenzióit, esszéit, aztán teljesen elhallgatott, *Domján Gábor* (1952) is ritkán jelenik meg az utóbbi időben, noha kötetének kézírata pár esztendeje eljutott a lektorokig, de saját elhatározásából más kiadóhoz már nem kopogtatott. Kár, mert mindkettőjük versei lírai tűnődései hiányzó színpoltjai napjaink irodalmának, nem csak veszprémi értelemben.

Kellei György (1947) Balatonfüreden, mint lakó és Veszprém mint újságírói munkahely között ingázik, s ez úgy látszik, fordulatossá novellái mellett a krimi irodalom színvonalas művelésének kedvez. Az Erdélyből Veszprémbe került *Kvári Sinkó Zoltán* (1938) a fanyar, filozofikus, olykor gyilkosan epés humor művelője, humoreszkjeit az olvasók szívesen lapozgatják

nemrég megjelent válogatott, *Abrak az agynak*, kötetében, miután Erdélyben öt könyve jelent meg, s két színdarabját mutatják be. *Szapudi András* (1939) tavaly Siófokra települt vissza az *Új Hírek* megszűnése után, miközben megjelent a *Kufárok* nyara című kedvezően fogadott újabb prózakötete, immár sorrendben a nyolcadik. Az ifjabbak közül *Kilián László* több folyóiratban a költői magaslatba emelt sci-fi irodalom művelőjeként válik egyre ismertebbé, megjelent kötete a *Méhlegelő*.

Az 1987-ben szintén Erdélyből e városba érkezett *Pethő Lászlónak* 1990-ben a Széphalom Kiadónál, tavaly a Veszprémi Nyomda Rt.-nél jelent meg két kötete. A gömb másik fele és *Közeledvén a feltámadáshoz* címmel, mindkettő bizonyítván az ötvenediket taposó költő korszerű, megrendítő mondandójának érvényességét.

A Pannon Panteon könyvsorozat jeles szerkesztőjeként a már említett *Kőszegi Lajos* (1956) esszékötete a Medium Kiadó gondozásában 1993-ban látott napvilágot, arról tanúskodva, hogy a szerző meditációi, vallomásai, gondolattrédékei szüverén bölcséleti rendszerré épülhetnek.

Asztalos István (1957) a Lovassy Gimnázium tanára korábban is hallatott magáról darabkísérleteivel, de 1991 óta a *Börtönmusical* és a *Gizella* című rock-opera, s azóta több gyermekszínmű szövegének (legutóbb a *Fehérlófia* címűnek) megírásával bizonyította izmosodó, közönségsikernek örvendő tehetségét.

Zsávolya Zoltán csornai születésű (1968), s az ismertek közül talán a legfiatalabb, tanulmányait követően választotta a Veszprémi Egyetemet munkahelyéül – tanárként. Verseit jó néhány folyóirat közölte. Jelenleg Németországban ösztöndíjas.

A Veszprémből jó néhány éve Budapestre került tapolcai születésű *Koncz István* (1935–1993) tavaly óta már nem lehet közöttünk. Verseinek posztumusz kötete nemrég a Tapolcai Városi Könyvtár gondozásában jelent meg.

A vajdasági ex-symposionistákat már emlegettem a folyóiratok ürügyén. *Bozsik Péter*, *Ladányi István*, *Fenyvesi Ottó* Veszprémbe verhetett igazán gyökeret. Helyi és országos lapokban, folyóiratokban rendszeresen publikálnak, s *Fenyvesi Ottónak* (1954) „ideát” megszületett első verseskönyve az előző kettő újvidéki után *A káosz anyala* címmel a Szivárvány Könyvek sorozat 21. köteteként. Kiadója a Framo Publishing, Chicago – M.-Szivárvány Alapítvány, Budapest, a nyomda viszont veszprémi... A műfordítással is foglalkozó *Ircsik Klein Vilmos* megrendítő esszé-dokumentum kötete, a *Jaj akinek nincs otthona* címmel a svábok és a szlovákok kálváriájáról szól. *Németh István* (Tapolca) több kötetes költő, műfordító, legutóbbi könyvében *Baumberg Gabriella* (Batsányiné) német nyelvű versének átültetését tartalmazza. *Gaál Antal* Balatonfüreden élő költőnek eddig két kötete látott napvilágot, s a Bakony rejtékében meghúzódó *Hogyor József* is többkötetes regényíró.

Az *Iszkáziai Nagy László* és *Ágh István*t követően újabb költővel büszkélkedhetnek, *Dukai Istvánnal*, akinek kötete megjelenésre vár. *Kondor Ilona* szintén többkötetes költő Balatonfüredről Budapestre költözött. A veszprémi *Hollósvölgyi Iván* költőnek a közelmúltban jelent meg bővebb versválogatása a fiatal írók antológiájában, s újabbban a nemrég felbukkant *Tomor Ilona* is sikeresen jelentkezik verseivel antológiákban, lapokban.

Noha a felsorolás korántsem biztos, hogy teljes, mégis igazolnia látszik azt, hogy a Veszprém megyei kép valóban nagyon tarka, sokszínű. Veszprém megyei születésű költő, író akad, teljes egészében itt él se sok, s műhelyé, valamiféle közös törek-

véssé szerveződésükről csak annyiban beszélhetünk, amennyiben nemzedéki választóvonalak szerint ugyan, de e századunkban a második világháború előtt közben vagy után születtek helyegét hordozzák magukon és műveiken. Aszerint, hogy közülük ki milyen tartósan szíjva ennek a megyének a levegőjét, kinek-kinek egy-egy vagy több művében, netán műveinek egész vonulatában föllelhető a veszprémiesség, a Veszprém megyeiség hol közvetlenebbül, hol közvetettebben.

Lehet, hogy a következő tíz-húsz évben – nagyvonalú, átgondolt helyi mecenatúrát, irodalompartolást feltételezve a jövődö megyegazdák részéről – Veszprém megye a székhelyével együtt a közelmúlthoz viszonyítva a Dunántúlon, sőt országosan jóval inkább számom tartott irodalmi-művészeti műhelyé gazdagodik, hasonlóan a képzőművészeti és zeneiekhez? Rajtunk, az itt élők mindegyikén is múlik, a támogatásra hivatottakkal és kötelezettekkel együtt...

A VESZPRÉMI MŰVÉSZ CÉH

A történet úgy kezdődött, a Veszprémi Művész Céh történetének meszeszerű kezdete, hogy többen, letelepedvén a Dunántúl derűs pannón dombjai közt, megbeszélték, hogy egymással, fehér asztal mellett, bort (vagy mást) iszogatván, időről időre elbeszélgetnek majd szépmesterségekről, erről-arról... S közéjük tartozó az lehet, akit legalább két másik tagja ajánl az asztaltársaságnak, és aki vállalja, hogy hasonló lakomán alkalmasint vendégül látja az egész társaságot, no és aki ültetett már diófát ezen a vidéken, azazhogy letelepedett itt.

Le lett tehát határolva egy konkrét tér, Veszprém megye, a Balaton-felvidék és a Bakony, azért, hogy megszabja a játék határait. Elhatárolódva a mindennapi világtól, a bűvös körön belül kialakult a játéktér, a megszabott világ: elsősorban a szépmesterségek, a kultúra világa, mivelhogy művészek, festők, szobrászok, grafikusok voltak az egymással józúen elbeszélgetők.

Ebben a játékban nem volt kötelező részt venni, nem is volt biológiai létszükséglet, sem logikusan meghatározható maga a játék, ha minősíteni kellene, mint cselekvést: fölösleges volt, autonóm, érdek nélküli, és szabad. Talán ez a szabadság tette, talán a fehér asztal, esetleg a diófa? Ezek a beszélgetések nagyon jó hangulatúak voltak, feszelenek, ahol mindenről szó esett, szó eshetett, ami ezeket a művészeket érdekelte: már kész vagy most készül művekről, festékekről és vásznakról, agyagokról és faragnivaló fákról, kiállításokról és kiállítási tervekről, könyvekről, cikkekről. Nem gyűlés volt és nem értekezlet, nem felszólalások és hozzászólások voltak, mint akkoriban, hanem sokkal inkább a régi művész társaságok, kávéházi beszélgetések hangulata jellemezte a találkozókat.

Más asztalokkal, mint a kávéházakban, tanyákon és kertekben, ezen a vidéken otthon lévő emberekkel. A szabad légkör felszabadulttá tette az amúgy zárkózottakat is.

Huizinga a játékról mint kultúrjelenségről írva megállapítja: „A játék szabad, maga a szabadság.” A játéknak formai jellemzői közt a legfontosabb mozzanata az „igazi” életből való térbeli kiválás, majd következik a szabályok, törvények létrehozása, amely a szabadon vállalt játék beindulása után – kötelező erővel bír.

Így, amikor az 1988-as sikeres salzföldi – Somogyi Győzőék portáján lezajlott – lakoma, és még néhány találkozó után (Felhősiék tanyáján, itt, ott) kialakultak a szabályok, 1989-ben Salföldön, Raffay Bélánál megalakult a céh, a játékos kedvű társaság nevet is talált az egésznek: így született meg a Veszprémi Művész Céh. A régiesen hangzó névválasztás tükrözi a vállalt veszprémiség mellett a hagyományseretetüket, a (kézműves) mesterség tudásának elismerését, elkötelezettséget a művészetek iránt.

Nagyvárosból nézve ez tűnhetett kivonulásnak – egyes művészek esetében az is volt, mások már régen itt telepedtek le, megint mások már régen visszatértek ide... és amikor a csoport önmagának nevet adott – ezzel nem vállaltak szemléletbeli, stílusbeli azonosulást egymással, csupán közös megjelenéseket, kiállításokon való közös részvételt. Nem állt szándékukban iskolát, művésztelepet létrehozni, csupán a kiállításokon, katalógusokban való közös szerepléseket vállalták, több hajdani céhes hagyomány formai átmentésével, felelevenítésével: a céh vezetését kétevenként választott céhmesterre bízták, volt kulcsár, lettek a céhnek jelvényei, pecsétje, artikulusokban fogalmazták meg a szabályokat, készült behívótábla a gyűlések el-

rendelésére, lett a céhnek zöldmázás céhkorsója, a közös asztal jelképűl, melyből tölthetnek a céh lakomákon. Vállalták fiatalok pártolását, de nem tiltották meg a tagok más szervezetekben való részvételének lehetőségét.

Az azóta történelemmé lett nyolcvanas évek végén jó hangulatú baráti összejöveteleket tartottak ezek a festők, grafikusok, szobrászok, formatervezők a más területeken tevékenykedő pártoló tagokkal: írókkal, művészettörténészekkel, muzsikusokkal együtt. Közös szerepeltek kiállításokon, létrehozta katalógusokat, kiadványokat, nemes adakozók díjait adták megbecsülésként, elismerésül, egymásnak... Mindez kezdődött a rendszerváltozás előtti időben, amikor még a művészeti közélet hivatalosan szabályozott volt (felszólalásokkal, gyűlésekkel...).

A Céh önmagáról kialakított képének meghatározó vonásai voltak a játékos-rituális szertartások, hagyománymentő formák.

Egyetlenegy dolog volt kissé másképp, mint a valódi játékoknál: az érdeknélküliséghez való viszony, bár konkrétan senkinek sem fűződött érdeke hozzá, hogy tag legyen – a Céh vállalta a különböző fórumokon való érdekképviselést a tesztületnek.

Lassan tízéves születésnapjához közeledik a Veszprémi Művész Céh. Egy társaság életében hatalmas, nagy idő egy évtized. Alkalom visszatekintésre, leltár, összegzés készítésére, számadásra, a bekövetkezett változások megállapítására. Mert hiszen azóta a környező világ is változott: változott a művészeti piac és művészeti közélet, változtak, csökkentek a megrendelések. A Céh tagjai is tíz évvel idősebbek lettek: egyes életművek egyre markánsabbá váltak, mások irányt változtattak...

Nem változott Veszprém peremvidék-volta... és közeledik a kétezredik év... Kell, kell-e, vagy még inkább kell a játékból „kilógó” közös érdekképviselő a Céhnek, és milyen fórumokon? Milyen kiállításokat érdemes céhes keretek között rendezni? Akik kiléptek a Céhből, mert túl széles keretűnek ítélték, nem bánták-e meg? Tudja-e minden vezető követni az anakronisztikusnak tűnő céhes, játékos, a Céhnek arcot adó formát, vagy csupán anyagi indokai vannak a jóízű céh lakomák ritkulásának? Új, megválaszolandó kérdések, megoldandó problémák merülnek fel, várnak megoldásra. A megnőtt létszámú (46 fő)¹ Céhnek meg kell választolni ezeket, el kell készíteni a számvetést, sorra kell venni a konkrét eredményeket, a történet dátumokkal és helyszínekkel, mint határvökökkel kirakott megtett utat értékelni kell. Tudja-e tovább őrizni a Céh a kedves hagyományörző formákat, vagy átalakul? Min-

¹ A Veszprémi Művész Céh tagjai, 1998: Bokros Júlia, Bokros László, Boda Balázs, Csabai Tibor, Csüllög Júlia, Dienes Attila, Farkas István, Felhősi István, Gárdonyi Tibor, Gécz János, Györgydeák György, Halmos Ferenc, Heitler László, Horváth László, Kádár Tibor, Kapros Kósa Edit, Katona György, Kiss Miklós, Komáromi Erzsébet, Korényi Dalma, Král Éva, Lugossy Edit, Lugossy László, Mészáros Imre, Mihály Gábor, Mozsgai Anikó, Nagy Gábor, Péterfy Gizella, Raffay Béla, Szabó Laura, Somogyi Győző, Szelényi Károly, Szekeres Károly, Szotyory László, Tirnován Ari Vid, Ughy István, Vágfalvi Ottó, Vásárhelyi János, Veszeli Lajos, Zongor Gábor, tiszteletbeli tag: Udvardi Erzsébet, pártoló tagok: Balogh Elemér, Gáncs Lajos, Gopcsa Katalin, Nagy Károly, Patka László, Szelényi Pál.

denki vállalja-e azt a szemléletbeli, szakmai vonalat, amelyet a 48-as jubileumi kiállítás képviselt, és mik még a tárlat tanulságai?

Meg kell kérdezni a céhmestereket: Raffay Bélát (1989–1991), Somogyi Győzöt (1991–1993), Horváth Lászlót (1993–1995), Lugossy Lászlót (1995–1997), Bokros Lászlót (1997–), ők hogyan és milyennek látják most a társaságot és az egyes korszakokat? A kiállítások² között melyek voltak a legjelentősebbek, és miért? Az elkészült kiadványok, katalógusok³ beváltak-e a hozzájuk fűzött reményeket? Tudták-e használni az 1994-es „nagy” közös katalógust, amelyben harminchét művész életrajza, fontosabb adatai (kiállítások, köztéri munkák, díjak, tagságok, művek közgyűjteményekben, irodalom stb. és műtárgyfotó is) szerepeltek, és külön mindenki egyéni kiállításokon használhatta a saját oldalait, mint önálló kiadványt is? Érdemes-e ismét írni, publicisztikát, művészettörténeteseket bevonva olyan könyvet összeállítani, mint a *Vár ucca tizenhét* hatodik kötete, amelyben tizenhat írástudó írt egy-egy céhtag művéről, és összefoglaló bibliográfiai blokkja is volt a kötetnek? A közös tanulmányutak (Erdély) és a közös külföldi kiállítások milyen tanulságokkal jártak?

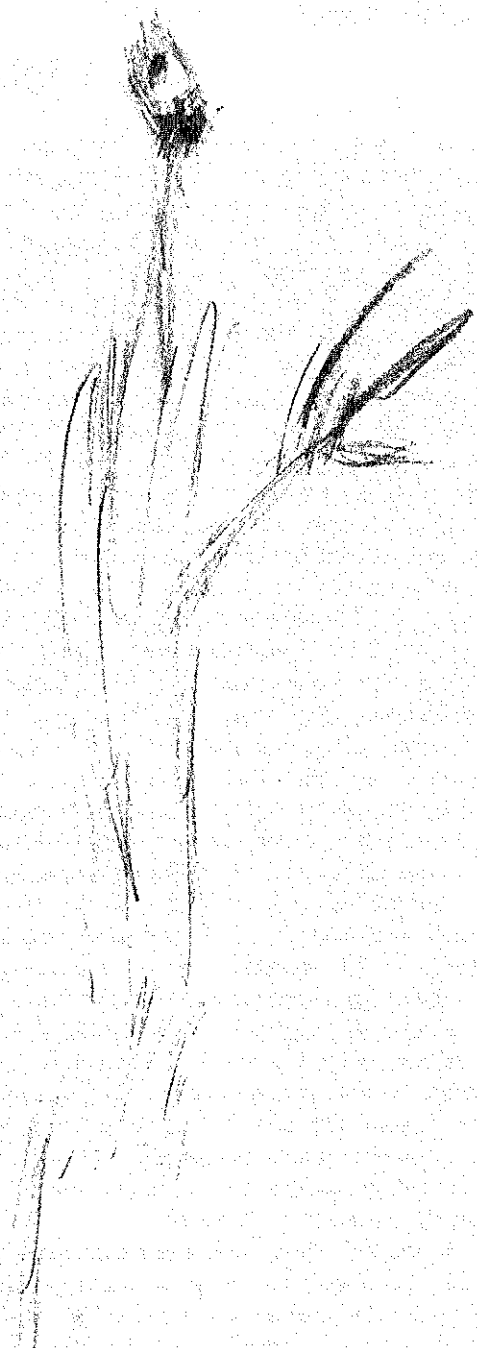
A vidékiséget nem egyszerű vállalni. Van, akinek úgy sikerül, hogy a pannon-mediterrán kultúrát beépíti a művébe, mások a tanítványokra figyelnek, megint mások középületeket, közgyűjteményeket, köztereket gazdagítanak műveikkel.

A régió képzeletbeli művészeti archívumában fontos szerepet játszott ebben az évtizedben a Veszprémi Művész Céh. Jelet már hagyott hátra maga után. Vajon folytatja-e?

² Fontosabb kiállítások: 1989 Pápa, Zsinagóga; 1990 Sümeg, Vár; 1991 Veszprém, Várgaléria; 1992 Budapest, Honvédségi Művelődési Ház; 1993 Veszprém, Művészetek Háza; 1994 Portomaggiore, Antik vásár; 1994 Sibenik; 1995 Pápa, Iparművészek tárlata; 1996 Balatonfüred, Art East Galéria; 1997 Székesfehérvár, Pelikán Galéria; 1998 Tapolca Művelődési Ház; 1998 Veszprém, Veszprémi Egyetem, 1848–1948 jubileumi kiállítás.

³ Kiadványok:

- Veszprémi Művész Céh (é. n.) 32 művész bemutatása, (magyar, angol, német)
- Veszprémi Művész Céh (katalógus), Veszprém, 1994. Bevezető: Vadas József, Somogyi György (37 művész bemutatása, magyar, angol)
- Veszprémi Művész Céh; kiállítási ismertető, Portomaggiore, 1994. Bevezető: Gopcsa Katalin, (magyar, angol, olasz)
- Veszprémi Művész Céh, – Veszprém, Vár ucca tizenhét, 1996. Bevezető (szerkesztő): Géczy János
- Veszprémi Tárlat, Székesfehérvár, Pelikán Galéria, 1997. Bevezető: Gopcsa Katalin
- Céhújság. 1. évf. 1. sz. 1998. Veszprémi Művész Céh Jubileumi Újságja 1848–1998. Bevezető: Heitler László.

VESZPRÉM A ZENE VÁROSA

A veszprémi zeneoktatásról az első hiteles adat 1275-ből maradt ránk. Ekkor már évek óta virult a káptalani főiskola, melynek tantárgyai között ott találjuk a „musicá”-t is. Így kezdődött a városban a szervezett zeneoktatás, mely egyházi irányítás alatt folyt egészen 1904-ig. Ekkor egy lelkes zenepedagógus, Gaál Sándor létrehozta saját zenedéjét. A városi zeneiskola – a háború okozta nehézségek ellenére – 1916. szeptember 1-jén kezdte meg működését dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő anyagi és erkölcsi segítségével. Ezzel elindult a városban a közgyűlés által anyagilag is támogatott intézményes zeneoktatás.

A zeneiskola Csermák Antal nevét 1955 áprilisában vette fel. Azért esett a választás rá, mert ő, aki a magyar szellemi újjáéledés korszakában a verbunkos zenének volt a kimagasló alakja, Veszprémben élt, alkotott, és (1822-ben) halt meg.

Jelenlegi épületébe a zeneiskola tizenöt éve költözött. Alapvetékenységét, a zeneoktatást tapasztalt művésztanárok, zenetanárok végzik. A 19 tanszakon mintegy ezer tanulót oktatnak évente. A 12 évfolyam elvégzése során lehetőség nyílik a zenei, zenetanári pályára való felkészülésre. A magas szintű oktatást bizonyítja a hangszeres, énekes tanulók országos és megyei versenyen elért számtalan díja, s az a hosszú lista, mely a tanítványokból zenetanárrá, híres zenészé, énekeszé váltakat tartalmazza, akik az ország különböző posztjain dolgoznak, működnek.

A zeneiskola kitűnő akusztikájú hangversenytermét nyolc éve avatták fel Ruha István hegedűművész és a Veszprémi Vonóegyüttes játékaival. Az ünnepi műsorban elhangzott a zeneszerző legjelentősebb kamarazenei műve: A fenyegető veszély, avagy a Haza szeretete című verbunkos szvit.

A zeneiskola épülete a város zenei életének egyik központja, de sokszor igénybe veszik a veszprémi egyetem auláját. Az évadot – szokás szerint – október elején, a zenei világnapi hangversennyel kezdik. Tavaly huszonötödször rendezte meg a zeneiskola koncertjét, az ifjúsági fúvószenekar pedig nyolc évvel ezelőtt csinálta első rendhagyó koncertjét, amit a zeneiskola többi együttese is követett.

A tanévek végén, amikor már minden szólista, együttes tudása csúcspontján van, egy összefoglaló, gazdag és változatos programmal lépnek a város lakossága elé. „Külön köszönet, hogy az idén negyedik alkalommal rendezi meg a zeneiskola a Csermák-napokat, ezzel is gazdagítva a Gizella-napok rendezvényeit” – mondta a polgármester a megnyitón.

Az is hagyomány immár, hogy ilyenkor a nagyteremben képzőművészeti kiállítás is látható. Az idén Csermák Zoltán ajánlotta Borka Sándor festményeit a nagyszámú érdeklődő figyelmébe, kiemelve: „a zene és a festészet társítása a legszerencsésebb a művészetek között”.

A több napos – Lantos Magda nevét viselő – megyei zongorahangversenyt is immár tizedik alkalommal rendezték meg az idén, amelyen a város tanulói kiemelkedő eredményt értek el. A nyugat-dunántúli zeneiskolák rézfúvós kamaragyütteseinek találkozója a koncerttermen kívül a Kossuth utcában is nagy sikert aratott.

A külföldi cserekapcsolatok során az esbjergi ifjúsági kórus volt a vendég, s a zeneiskola énekkarával és Tücsök zenekarával adtak közös koncertet, amit ősszel Dániában ismételnék meg. A zeneiskola külföldi meghívásokra a tavaszi szünetben a szlovákiai Diószegen adott nagyszerű növendékhangversenyt.

Évente bérleti hangversenysorozatot is hirdetnek a lakosságnak, melyen a tanárok mellett az iskola kiváló növendékei is fellépnek.

Napi kapcsolatuk van a város iskoláival, közművelődési intézményeivel.

Kalandozások a hangszerek birodalmában címmel hat évvel ezelőtt hirdettek először ismeretterjesztő sorozatot általános iskolák 4. osztályosainak. Az évi öt műsoron alkalmanként mintegy 650 tanuló vesz részt a város szinte valamennyi iskolájából.

A Csermák-napok keretében rendezik meg a Játsszunk zenét! városi műveltségi vetélkedőt (6. osztályos csapatok részvételével).

Évenként kedvcsinálóként tíz óvodában tartanak a zenetanárok és növendékeik hangszerbemutató foglalkozásokat.

A Gárdonyi Zoltán Kamarazenekar évekre visszanyúló kapcsolator alakított ki a Vetési Gimnázium énekkarával, évente több ízben szerveznek közös fellépést.

Gyakran keresik meg intézmények, civil szervezetek a zeneiskolát, hogy szólisták és együttesek színesítsék rendezvényeiket fellépésükkel. Így szerepelnek az iskolák által szervezett kulturális bemutatókon, gálahangversenyen, a Városi Művelődési Központ, a Művészetek Háza, a Mestermű Galéria, a Helyőrségi Művelődési Otthon kiállítás megnyitóján, a „Miénk a vár!” elnevezésű nyári programsorozatban, a nyugdíjasklubok, a Jutasi Baráti Kör, a Teleki Sámuel Kulturális Egyesület összejövetelein, a Német Kisebbségi Önkormányzat által rendezett német nemzetiségi napon, a különféle jótékonyági programokon.

Az intézmény állandó művészeti csoportjai az Ifjúsági Fúvószenekar (vez.: Szuromi Miklós), a Gárdonyi Zoltán Kamarazenekar (vez.: Dóczi Péter), a Tücsök gyermek vonózenekar (vez.: Demel Eszter), a Gyermekkórus (vez.: Erdélyi Ágnes), az Űtőegyüttes (vez.: Szerdahelyi Károly) és a Szalonzenekar (vez.: Szerdahelyi Károly).

NEMZETKÖZI KÓRUSRENDEZVÉNYEK VESZPRÉMBEN

Az 1990-es évek kezdetének pompás lélektani pillanatában úgy éreztük: minden lehetséges. Egy ország kereste az arculatát, évtizedes hibernált álmok és vadonatúj elképzelések előtt vált szabaddá – ha nem is könnyűvé – az út. 1990. december 30-án írta a *Naplóban* Üveges Sándor: „Találjunk már ki valamit! Mondjuk egy igazi Zenepalotát. Meggyőződésem, hogy mára már csupán ennyi, ez hiányzik ahhoz, hogy Veszprém a honi zeneművészet egyik, ha nem is éppen a legelőkelőbb muzsika-zarándokhelyévé váljon az országnak. Mi több: nem csupán az országnak.”

A jeles zenebarát újságíró látnoki szavai – igaz, éppen a Zenepalota kivételével – az évek során megvalósulni látszóttak. A veszprémi művelődési központ – akkor még VMMK – kitűnő érzékkel ismerte fel azt a terepet: a zenét, ahol Veszprém magára találhat. Az 1968-as és '71-es nemzetközi éneklő hetek húsz év múlva újra- és újjáéledtek. Ehhez az elhatározáson kívül tömérdek egyéb is kellett, és talán nem is elsősorban pénz.

Kellett hozzá egy szakmailag hiteles, a zene, a város és együttese iránt értékorientáltan elkötelezett muzikus: Erdélyi Ágnes; egy szakmai háttér csapat: Veszprém Város maga is megújuló Vegyeskara; egy működőképes intézményi háttér: elébb a VMMK, utóbb a Városi Művelődési Központ; egy városi vezetés, amelyik felismeri: kis hazánk legjobban forgalmazható exportcikke változatlanul a zene; és talán nem hat szerénytelenségnek e sorok írójától, hogy szükség volt egy nemzetközi kórus- és médiakapcsolatokkal rendelkező projectmanagerre is. De leginkább gondolkodásmódváltásra volt szükség: a felismerésre, hogy Európát már nem vonzza hozzánk a vasfüggöny mögé kukucskálás izgalmá és/vagy a gulyásromantika alacsony árszínvonala. Vonzhatja viszont a kuriózum, de még inkább a minőség.

Hogy jó lóra tettünk, bizonyítja az 1992-es és '96-os Europa Cantat Nemzetközi Éneklő Hét, az 1993-as, '94-es és '95-ös Amerikai–Magyar Kórusnapok, valamint az 1998-as Vox Juventae nemzetközi kórusfesztivál egyértelmű sikere.

1991-től, amikor is a 3. Nemzetközi Éneklő Hét előkészületei alaposan felgyorsultak, hét év telt el. Ez idő alatt csak a változás volt állandó, az „egyértelmű siker” ismérvei is átalakultak, és már láthatóan kirajzolódnak a jövő tendenciái is. Ezek fényében vegyük górcső alá a veszprémi nemzetközi kórusfesztiválokat!

– A nemzetközi éneklő hetek és kórusfesztiválok gombamód szaporodnak szerte Európában – ami egyedülálló volt '92-ben, közhely az évtized végefelé; a potenciális résztvevőkért szabályos harc folyik; a reklám és marketing immáron megkerülhetetlen és egyre emelkedő tétel a költségvetésben. – Ez magyarázza a 3. és 4. Nemzetközi Éneklő Hét többszázás létszámdifferenciáját, vagy a Vox Juventae családiassá zsugorodott részvételi számát. A magyar résztvevő kórusok száma is csökkent – biztató viszont, hogy akik vannak, azok visszajárnak. Legnagyobb értéké a címlisták váltak, legnagyobb tételle a posta- és telefonköltség...

– Még mindig hazánk ugyan az egyetlen „keleti blokkos” ország, amely Europa Cantat rendezvényeknek ad otthont, de a (korosodó) „kantátosok” közül aki akart, az már eljött ide; a generációs váltás az Europa Cantat kebelén belül csak mostanság indult meg – a tizen- és huszonévesekkel eddig nem sokat törődtek, most kezdik csak felmérni potenciáljukat. – Nem véletlen, hogy mind a két éneklő hét, az Amerikai–Magyar Kórusnapok és a Vox Juventae is hangsúlyozottan felvállalta a könnyedebb, szórakoztatóbb, a

fiatalabb korosztályokhoz közelebb álló műfajokat, darabokat is (Orbán 2. mise, Chichester Psalms, spirituálé/gospel, vokális jazz, barbershop, musical, Kreol Mise stb.), szakítva a korábbi, másutt a mai napig meglehetősen általános, arisztokratikus műsorválasztási gyakorlattal.

– Az Europa Cantat Nemzetközi Kórus szövetség funkciója is megváltozott: már nem egy barátságos ernyő, amely alatt Kelet és Nyugat találkozik – szakmai szövetségek szövetségévé kíván avanszálni, és korábban támogató, utóbb megengedő attitűdjét az erősödő, művészi kérdésekre, kiadási és bevételi (!) tervekre egyaránt kiterjedő kontroll váltja fel. – Ezt pusztán tudomásul vehetjük. Viszont miután a nemzetközi zenei szervezetek száma is nő, ez újfajta strukturálódást tesz lehetővé és szükségessé. Nemzetközi kapcsolattrendszereink bővítése, karbantartása állandó feladat.

– A kőkemény kiszorítási határainkon kívül és belül is megfigyelhető; az alternatíva: vagy valami teljesen újat találunk ki, vagy felfalnak az éhes cápák: a nonprofit és kultúraorientált vállalkozásoknak álcázott „importrendezvények”, amelyekre a helyi kulturális igények és szükségletek ignorálása, a „telepített” rendezvények preferálása és a képződő haszon visszaforgatásának kategorikus megtagadása a jellemző. – Mi megpróbáltunk mindig valami újat kitalálni: a klasszikus éneklő hét-modell Veszprémben így gazdagodott nemzetközi karnagy kurzussal, kórus- és egyéni hangképzéssel (1992, 1996), a bilaterális amerikai–magyar rendezvények manager kurzussal, zenetörténeti előadássorozattal (1993), kóruskoreográfiával (1994), a Vox Juventae instrumentális és világzene-elemekkel, vidéki műhelykoncerttel (1998). Veszprémben az utóbbi 7 évben minden nyáron eljött a világ: tanulhatott belőle/tőle, aki akart, megmutatkozhatott, aki kívánt, új zenei és emberi kapcsolatokat építhetett ki, aki nyitott volt. A város áldozatos bár jelenleg és remélhetőleg csak átmenetileg csökkenő támogatása és különféle pályázati pénzek lehetővé tették, hogy a határainkon kívüli magyar kórusok, valamint a hazai szakemberek, együttesek ingyen illetve önköltséges áron vehessenek részt a rendezvényeken. Ezzel együtt bőrünkön érezzük a tisztán gazdasági alapú konkurencia egyre erősödő nyomását.

– Gyökeresen megváltoztak az európai kórusok utazási szokásai; az egymástól évtizedeken át zeneileg is elszeparált világ szereplői viszonylag gyorsan közvetlenül is megismerték egymást; a nyugatiaknak már nem vagyunk a „vadkelettel való találkahely”, a keletieknek nem vagyunk „előretolt nyugat”, árszínvonalunk magas, „Ennyi pénzért” mindkét csoport idegenforgalmilag vonzóbb célországokat választ, összehorolós nagyfesztiválok helyett pedig egyéni és jól artikulált koncertkörutakat. – Ezzel magyarázható, hogy – ismét csak a jól ismert éneklő hét-modelltől eltérően – a veszprémi rendezvényeken kiemelt hangsúllyal szerepelnek az idegenforgalmi vonzerővel is bíró, kiegészítő programok (Bakony–balatoni kirándulás, városnéző programok, hajókirándulás, magyar és nemzetközi táncház, akár több önálló koncert lehetősége stb.). Veszprémben az ún. zenei műhelymunka a délelőtti korlátozódik – a délután a fakultatív szakmai vagy turisztikai programoké, az este a színvonalas szórakoztatásé. Ez más helyszíneken korántsem általános, és, bár nyilvánvalóan vannak költségvonzatai, „a semmi ingyen van” programlefaragó mentalitással szemben megtérülő befektetésnek tűnik: egyre több együttes kíván immár hangversenykörútra visszajönni Veszprémbe és környékére. Mindazonáltal úgy véljük, hogy továbbra is szükség van egy-egy jelentősebb, oratorikus kompozíció közös előkészítésére

és megszólaltatására. Végül is ez teremti meg a különböző népek, kultúrák és tradíciók közvetlen találkozását, az együttes teremtés örömét, a művészi katharsist résztvevőknek és hallgatóknak egyaránt. Ehhez eddig is, ezután is „csupán” jó művek, jó karnagyok és jó kórusok kellene – ebben a sorrendben.

Művekről már esett szó. A veszprémi kórusrendezvények messzemenően és vállaltan multikulturális jellegűek, ahol egymás mellett és egyenrangú szerepben hallhatók a magyar és nem-magyar, klasszikus és könnyed mesterművek. A koncepcióban Kodály Budavári Te Deuma megfér Gershwin Porgy és Bessével, Liszt a Kreol misével, Brahms a spirituálékkal, Martinu Villa-Lobossal. Az eredmény mégsem eklektikus, hanem vonzóan színes. Egy dologban nincs tolerancia, és ez a kompozíció minősége. Az évek folyamán a magyar, az európai és az amerikai kórusművészet legjobbjai jöttek el Veszprémbe műhelyt vezetni: Bo Johanssontól Párkai Istvánig, Erdei Péterig, Seán Deiblerrel Richard Sparksig, Zámbo Istvántól Wolfgang Seeligerig, Jordi Casasig. A karnagyok Helgaj László, Kollár Éva, Hans-Dieter Reinecke vezette. Ők valóban „méz a madzagon”. Nevükre megmozdulnak azok a kórusok is, akik egyéb nagylegzetű rendezvénytől, éppen tömegességük és természetűl valóan lefelé nivelláló karakterük miatt távol maradtak.

– *A bilaterális kapcsolatok jelentősége a nemzetközi projektek egyre nehezező kivitelezhetőségével párhuzamosan nő – működtetésük viszont „innen oda” nehezekebb, mint valaha.* – Ehhez túl sok hozzáfűznievaló nincs – legfeljebb jelzik a hosszú távú tendenciákat. Németországban például nemzetközi projekteken való részvételre rendkívül nehéz pénzt szerezni, „kórustól kórusig” kapcsolatra sokkal könnyebb. Nálunk az amerikai modell érvényes: „sem-sem” – ha valaki bárhová is menni akar, neki kell előteremtenie a pénzt. S ha már pénzről esik szó: a nyári rendezvények Veszprémbe részvételi díjasok voltak már az első pillanattól – tehát akkor is, amikor másutt még javában központi vagy önkormányzati pénzek biztosították a rendezvények szolid anyagi hátterét. Az évek alatt megtanultuk, hogy nemzetközi kórusrendezvényeket szervezni nem az a par excellence nyereséges vállalkozás. A résztvevőktől szedhető díj megállapításánál a józan ész egyfelől önmérsékletet ír elő, másfelől ésszerű takarékoságot feltételez. És hitet, hogy pályázataink némely, eddig makacsul eldugaszolva tartott pályázati búvópatak forrásához is eljutnak végre.

– *Végezetül, de nem utolsósorban, az elmúlt hét év alatt Európa hazánkat is alapjaiban érintő politikai és gazdasági történéseitől, a honi kormányváltásokon át a helyi önkormányzatok és intézményeik a húsbavágónál is élesebb gazdasági megszorításaiig Scylla és Kharybdis-labirintusban kell navigálnunk. Iránytűről már nem is beszélünk.* – Panaszkodni persze lehet, de nem igazán érdemes.

Amit e sorok írója a maga részéről, kollégái, természetes szakmai szövetségesei és a város segítségével megkísérel: kialakítani egy olyan új rendezvénymodell, amely

– követi az együttesek fent vázolt megváltozott utazási szokásait;

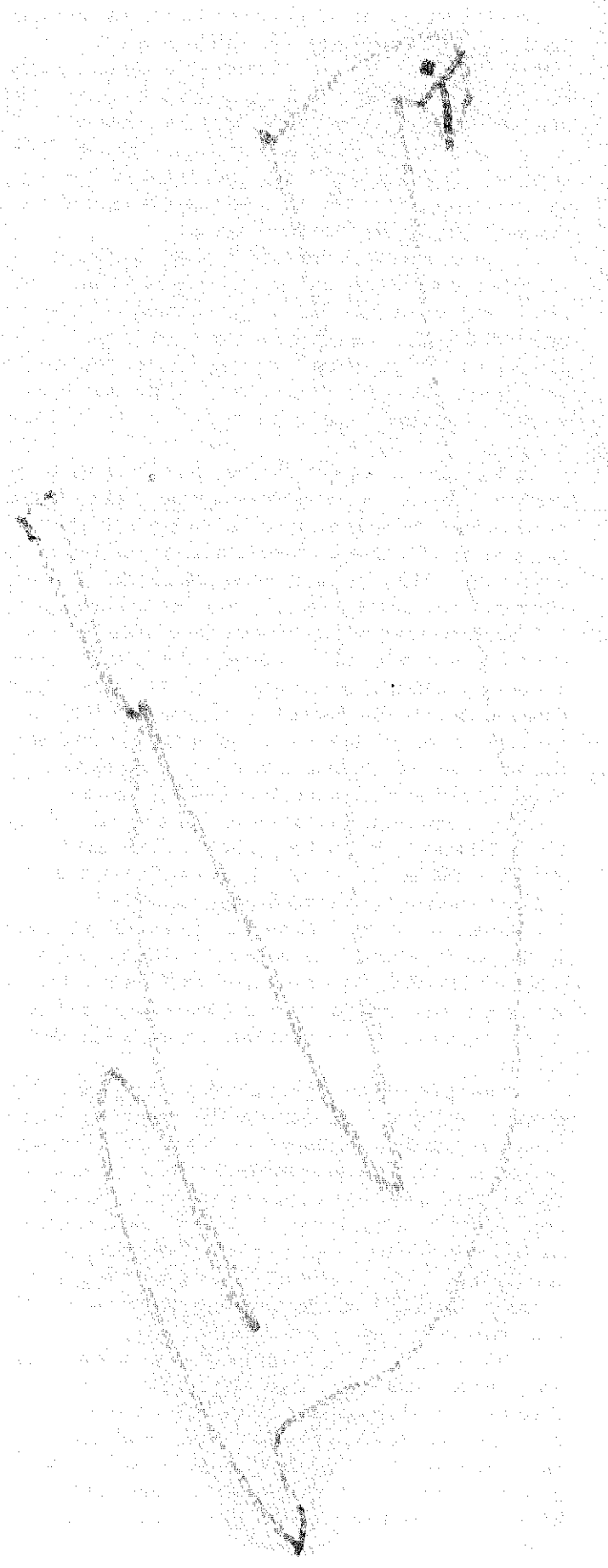
– felvállaltan segíti a kórusok és a közönség újbóli, az igényes szórakozásban gyökerező egymásratalálását;

– a repertoár megújításával, magával ragadó, jó zenék, kitűnő műhelykarnagyok megnyerésével szolgálja az élményt adó színvonalú, együttes muzsikálás ügyét;

– a magyar és külföldi kórusok újabb rétegeit megcélözva mind szélesebb körrel ismerteti meg a közös alkotás soha meg nem unható izgalmát és örömét.

Sok, rendszeres, kicsi lépés kell ehhez, amely remélhetően egyszer addig a bizonyos Zenepalotáig is levezet... de addig is

megkísérel Veszprémet megtartani a jó úton, hogy a zenei és kórus hagyományaira méltán büszke város az ország egyik muzsikazarándokhelye maradjon. Mi több, nem csupán az országé!

PÁPA A FESZTIVÁLOK VÁROSA

Pápa városa vadregényes vidéken, az egykori Bakony-erdő lankáinak lábánál és a valamikor vízjárta Kisalföld peremvidékének kiemelkedő hordalékkúpjain terül el. Az eltérő természetföldrajzi tájak találkozása mellett, az állandó vízhozamú és azonos hőmérsékletű Tapolca patak nyújtotta lehetőségeket kihasználva telepedett meg itt egykor az ember. A városban és határában a korai századok szinte minden kultúrája képviseltette magát, különféle meghatározható, vagy meghatározhatatlan etnikumok régészeti emlékeivel. A szlávok azok közé a megtelepült életformát folytató lakosok közé tartozott, akiknek nyoma máig fennmaradt a helynévanyagban. A városnak életteret biztosító patak a Tapolca, neve melegvizet jelent, ezzel is utal arra, hogy a télen-nyáron egyaránt bővizű forrása nemcsak ivóvízzel, hanem a környékbeli húszegynéhány malom működtetéséhez szükséges vízi energiával is ellátta a pápai térséget. Mind az élettér minőségében, mind a jól védhető környezet kialakításában fontos szerepe volt annak az őstónak, amely a Várkert és a Tókert helyén terült el egykor. Hatalmas víztükre halat, a partjára inni járó állatok vadat, víztükre pedig a környékbeli összeköttetésekhez jól hajózható vízi utat biztosított. Még a XVIII. század közepe táján készült ábrázolásokon is bárkák szeltek át a közel nyolc kilométer átmérőjű tavat. Legnagyobb mélysége valószínűleg megközelítette a hat-nyolc métert.

A város nevének eredete legendák emlékét idézi fel, ezen a vidéken mondotta volna apjának – Géza fejedelemnek – Szent István királyunk, még csecsemő korában, hogy 'papa' ebből lett volna később Pápa. Így alapított volna a várost a nagyfejedelem a Bakony-alján. Ugyanígy a 'púppal' is kapcsolatba hozták, amire magyarázatot a már említett szárazulatok, az egykori hordalékkúpok szolgáltattak.

A valóság ennél sokkal prózaibb, a város nevének eredetét a tudomány mai állása szerint pusztán személynévi eredetűnek kell tartanunk, amely az itt megtelepült család egyik ősnévé utalhat. Ezt a családot ma német eredetűnek tartjuk, és úgy gondoljuk, hogy valamikor a honfoglalás és az államalapítás között érkezettek őseik német földről hazánkba. Egyébként is Pápa nem alapított város, hanem a kedvező földrajzi adottságokat kihasználva, földesurainak jóindulatú, segítő támogatása tette azzá, ami a későbbiekben lett. A korai századokban valószínűleg területi egységet is jelenthetett, ami a később összenövő települések halmazát jelentette, mai tudásunk szerint több mint tíz Árpád-kori település alkotta a mai város elődjét.

A már említett adottságok mellett fontos szerepet játszottak a város életében azok a személyek, családok, akik birtokolták azt. A Pápa család mellett voltak királyi udvarnokok a településen, majd Zsigmond király és császár adományozta a nagy hatalmú Garai családnak. Később az országnak királyt is adó Szapolyai család Mátyás királytól kapta várost. Az enyingi Törököt nőági öröklődés folytán a bedegi Nyáriak követték, majd végül a mai város arculat kialakításában alapvető szerepet játszó Esterházy család következett.

Mit is örökölt Pápa a századoktól? Történelmi levegőt, történelmi köveket és polgári öntudatot, amely mindig átgéjtette a fejlődés nehéz periódusain, amely mindig lehetőséget biztosított a továbblépésre.

A középkorban virágzó város a török időkben és utána is mintegy évszázadig a megye meghatározó települése volt. Ka-

tonai, gazdasági és kulturális centrum. Főesperesi temploma, a Szent István protomártír tiszteletére szentelt gótikus székesegyház a közeli és távoli vidék legjelentősebb temploma volt. Plébánosait és a pápai főespereseket fontos jogügyletekben emlegették a középkor során. Plébániai iskolája a régi tó partján a mai Ruszek köz környékén lehetett. A reformáció ideológiai megújulása gyorsan terjedt a környéken. A városi és főleg a várbeli prédikátorai, püspökei, az 1531-ben alapított Kollégium rektorai mindig koruk európai színvonalán álló, előremutató személyiségek voltak. 1638-tól, a Csáky László által alapított pálos gimnázium létrehozásától, katolikus és protestáns középiskolában, illetve főiskolán oktatták a helyi és távoli vidékekről ideseregülő diákokat.

A város mindig kivette részét a nemzeti mozgalmakból. Elvezettek a városba a Wesselényi-féle összeesküvés szálai, Botyán János a főhadiszállását tartotta Pápan. 1848 pedig beteljesítette a polgári átalakulás korábban hol megegyezéssel, hol pénzzel, hol perrel megváltott szabadságait. Az ún. egyesült Pápa város, a Belső-, Alsó- és Felsőváros egyesülése egy olyan agglomerációs fejlődés elindítója lehetett volna, amely a Nyugat-Dunántúl meghatározó városává emeli Pápát. De talán éppen ez a kor, a kiegyezés után meginduló magyar polgárosodás nem tudta vérkeringésébe kötni a várost. Elkerülték, vagy nagyon későn épültek ki az új kor artériáit jelentő vasutak. A századforduló környékére ugyan jelentős könnyűipari és élelmiszeripari feldolgozó kapacitás jött létre a városban, (textilgyárak, kézfestő manufaktúrák, dohánygyár, húsipar csírái, a korábbi malomipar továbbfejlődése, megjelentek a malomkövek helyén a hengerszékek, komoly hagyományai voltak a helyi fazekasok révén a cserép, pipa- és kőedénygyártásnak), de igazából nem tudott ipari központtá fejlődni. Bár megvolt a terjeszkedés lehetősége szinte minden irányban, nem alakult népességtömörítő gócponttá. 14–18 000 fős lakosságával lemaradt a fejlődésben Győr, Szombathely és Székesfehérvár, majd a XX. század második felében Veszprém és a térség más, ún. szocialista városai mögött.

Amennyire hátrányt jelentettek ezek a tényezők városunk fejlődésében, olyannyira előnyére is váltak. Hiszen így megtudta őrizni sajátos arculatát, amelyben a barokk a jellemző, de a belváros utcáinak, tereinek, sőt házhelyeinek szerkezete mutatja a századokkal korábbi, a késő középkori Pápara jellemző építészeti megoldásokat, telekelrendezéseket.

Talán ez tette lehetővé, hogy az országban elsők között, már az ötvenes években kialakuljon az a műemlékileg védett terület, amely nagyjából azonos a történelmi belvárossal, amelyet egykor a Mártonfalvai Imre deák által létrehozott palánkfalak és a tőből valamint a Tapolcából kiágazó Cinca egykori árka védett. Ezen a területen megindult a műemlékvédelmi tevékenység, rehabilitálták az épületeket. A XX. század végére kialakult Közép-Európa egyik legszebb belvárosi épületegyüttese. Ennek barokk arculata, szépen megformázott palotaméretű, polgári házaival, a tér tengelyében álló hatalmas, copf stílusba hajló csarnoktemplomával és a tőle elválasztott, de mégis összekötött egykori főúri rezidenciájával, a pápai vár falai felhasználásával épült Esterházy várkastéllyal, közelében a város tüdejeként számon tartott Várkerttel, múzeumaival, képtárai-val, üzleteivel szinte vonzza a hazai és külföldi látogatókat.

Szerencsésen alakult a téren álló, nem odaillő épületek sorsa is. Néhol egy lapos tető, sátoztetű alakítása, néhol a régi

saroképület elbontása, máshol pedig az eredeti forma rekonstrukciója során alakult ki az egységes építészeti hatás képzete.

Külön ki kell emelni az önkormányzati tőke bevonása mellett a vállalkozói tőkét is. Évtizedeken keresztül volt a város és a Fő tér szegényfoltja a szebb napokat megért Griff beszálló vendéglő épületegyüttese. Az itt rendezett híres megyebálok belekerültek Mikszáth Kálmán regényeibe, Tükörterme falán emléktáblák hirdetik az egykor itt koncertező Bartók Béla és Gertler Endre emlékét. Ma kávéház, étterem, szálloda működik az épületben. Megnyitott belső udvara nemcsak több utcára történő átjárást biztosít, összekötve a város két bevásárló utcáját – mint egykor a híres pápai közlék a török időkben a várfalak és a bástyák különféle részeit –, hanem üzleteivel, kereskedelmi egységeivel a kulturált bevásárlás lehetőségeit is megadják az ideérkezőknek.

A tér sarkában, kicsit elkülönülően álló Várkastély rehabilitációja, építészeti helyreállítása az elmúlt években kezdődött meg. A kiemelt állami műemlékek között nyilvántartott épület restaurálása rendkívül vontatottan halad. A pénztelenség és az igényes munkavégzés nehezen fér össze egymással. Csak abban lehet bízni, hogy az ezredforduló után, a fellendülő magyar gazdaság profitja egy részének becsorgatásával megújulhat a kulturális intézményeknek otthont adó épület is. Ma Pápa egyik legnagyobb problémája, hogy nincs olyan múzeum a városban, amely a település és környéke régészeti anyagát, a városban élt főúri családok történetét, egyszerűen városunk helytörténetét bemutatná.

Mindezekből részleteket láthatunk. A Református Tudományos Gyűjtemények kiállításai bemutatják a pápai reformáció fejlődését, kulturális és anyagi eredményeit, a pápai Református Kollégium történetét. A Képfestő Múzeum az ország második, kiemelt ipari műemléke. Különös értéke, hogy szinte a múzeummá válás utolsó percéig termelt, működött, vagyis minden élő a múzeumban. Nem idegen tájakról összehordott, hanem szerves fejlődés eredményeként létrejött együttesről van szó. A Pápa vidéki néprajzi-népművészeti hagyományokat a város Győri-gyűjteménye mutatja be. Időről időre az emberi élet egy-egy területét átfogó időszak kiállításai. Az egykori magángyűjtemény ma a város tulajdona.

A város barokk templomai ékszerdobozok, amelyek az elmélyedt vallásos élet mellett az esztétikai gyönyörködtetés színterei is. A győri országút kanyarjában a megújult XVIII. századi Kálvária található a Fájdalmas Szűzanya szépen helyreállított templomával. A melléte lévő temetőben régi, patinás pápai családok sírboltjai vannak. A Fő téren a már említett monumentális templom Maulbertsch freskóival, az egy darab urali malachitból kifaragott főoltárával. A helyi (bakonyzúcsi) márvány felhasználásával készült Szent Martialis-kápolnával, ahol katolikus egyházművészeti és templomtörténeti kiállítás látogatható. Végül a Nagy-boldogasszony tiszteletére szentelt pálos, majd bencés templom gyönyörűen faragott berendezésével a pápai pálos faragók mesterségbeli tudását dicsérheti. Sajnos, nem látogatható a pálos altemplomban porladó szerzetesek, városi polgárok mumifikálódott földi maradványai. Jobb sorsot érdemelne a belváros peremén az egykori ferences kolostor városrésznyi épületegyüttese, amelynek sorsát, mint oly sok épületét a városban, az államosítás pecsételte meg. Rehabilitációja az egyház jóvoltából megkezdődött, régészeti, művészettörténeti feltárása sok újdonságot tartogathat a várostörténet számára is.

Még a XVIII. század végén, a II. József-féle türelmi rendelet engedélye alapján épült fel a Reformátusok hatalmas csarnoktemploma. Ez az épület jelenleg kiállítóhely, ahol a látogatók most Pápa és környéke 1848–49-es eseményeivel ismerkedhetnek.

Időszakosan, kitűnő zenei rendezvényeknek ad otthont a város monumentális zsinagógája, amely klasszicista stílusával, építési idején korszerűnek számító belső tér szerkezetével romjaiban is pompás épület. Reméljük, helyreállítása és hasznosítása nem sokat várhat magára.

A cím szerint Pápa a fesztiválok városa. Sokan feltehetik a kérdést nem nagyképű, nem túlzó-e ez a kijelentés?

Mint korábban bemutattam, Pápa sohasem az ipar területén, de még csak nem is a mezőgazdaságban betöltött szerepénél fogva tudott a Nyugat-Dunántúl meghatározó városa lenni. Mindig az oktatási-kulturális szerepkör, az ebből következő vonzóerő, a centrális helyzetből, az eltérő tájak találkozásából adódó kereskedelmi központ szerep vitte előbbre a város fejlődését. Az elmúlt évtizedekben mesterségesen elnyomott energiák szinte geizirként törtek a felszínre 1990 után. A korábbi szerves fejlődés megakasztása megszűnt, Pápa újra a környék regionális központja lett. 1998-ban végeztek azok az első főiskolások, akik visszaadták városunknak az oktatásban korábban betöltött szerepét. Ismét vannak nappali tagozatos főiskolások, és 1998-ban végre újraindulhatott a pápai Református Teológiai Akadémia.

Az iskolák egyfajta pezsgést jelentenek, amit jól egészítenek ki, tesznek teljessé a pápai fesztiválok. Az emberek magukénak érzik ezeket az eseményeket, családtagjaik, barátaik, ismerőseik érkeznek ilyenkor a városba. Pápa megtelik nyüzsgéssel, turistával. Élő lesz az álomba kényszerített város, amely mintegy „Csipkerózsika-álomból” ébredt fel pont a fesztiválok egész nyarat átívelő programja által.

Városunk mindig is a Somlai együttműködő kapuja volt. 1997 óta a somlai szőlő és bor városa. Ez természetes beteljesedése annak a folyamatnak, amikor pápai polgárok szőlői tették ki a somlai szőlők jelentős részét. (Okmányok őrzik a XVI. századi bordézsma fizetők neveit.) Folytatása ez annak a folyamatnak, is, amely vissza kell hogy adja a magyar bor régi hírnevét, amely az Európai Közösségben a távoli üzletek polcaira is odahelyezi a minőségi magyar árut. Egyben a jelenlegi alkohol-fogyasztási szokásokat a polgári borfogyasztás medrébe tereli vissza. Im már hagyományosnak tekinthető a regionális jelentőségen túl emelkedett Szent György-napi agrárexpo is, amely a mezőgazdasági termékek egyik legnagyobb vására Nyugat-Dunántúlon.

Legnagyobb hagyományú fesztiválunk a Nemzetközi Játékfesztivál és a Pápai Expo, az esemény lassan tizedik évfordulóját ünnepelheti. Az alapgondolat a nemzetek közti barátság elmélyítésére létrehozott közös játék. Nyelv, amely nem ismer etnikumokat és határokat. Valójában városunkban tudott fesztivállá alakulni, ahol három napig mindenki – gyermek és felnőtt – tud önfeledten játszani, örülni a saját és mások sikerének. Játzóterek és játékok nőnek ki a semmiből, barátságok szövődnek korábban ismeretlen emberek között.

Szerencsés korban élünk, hiszen nekünk megadatott a honfoglalás millecentenáriuma, a magyar államiség milleniuma, a forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója megünneplésének lehetősége. Melléjük több olyan helyi évforduló van városunkban, amelyek köteleznek bennünket, négyszáz éve szabadult fel a pápai vár a török elnyomás alól, százötven éve volt a szabadságharc egyetlen Veszprém megyei csatája az Ihaszi pusztánál, négy évszázada lesz a közeljövőben, hogy a pápai várórség vallon lázadóit sikerült leverni. És mindehhez társul az a nagyszabású ünneppsorozat, amely a második évezredet, mintegy óvet búcsúztatja majd el a kétezredik év szilveszterén.

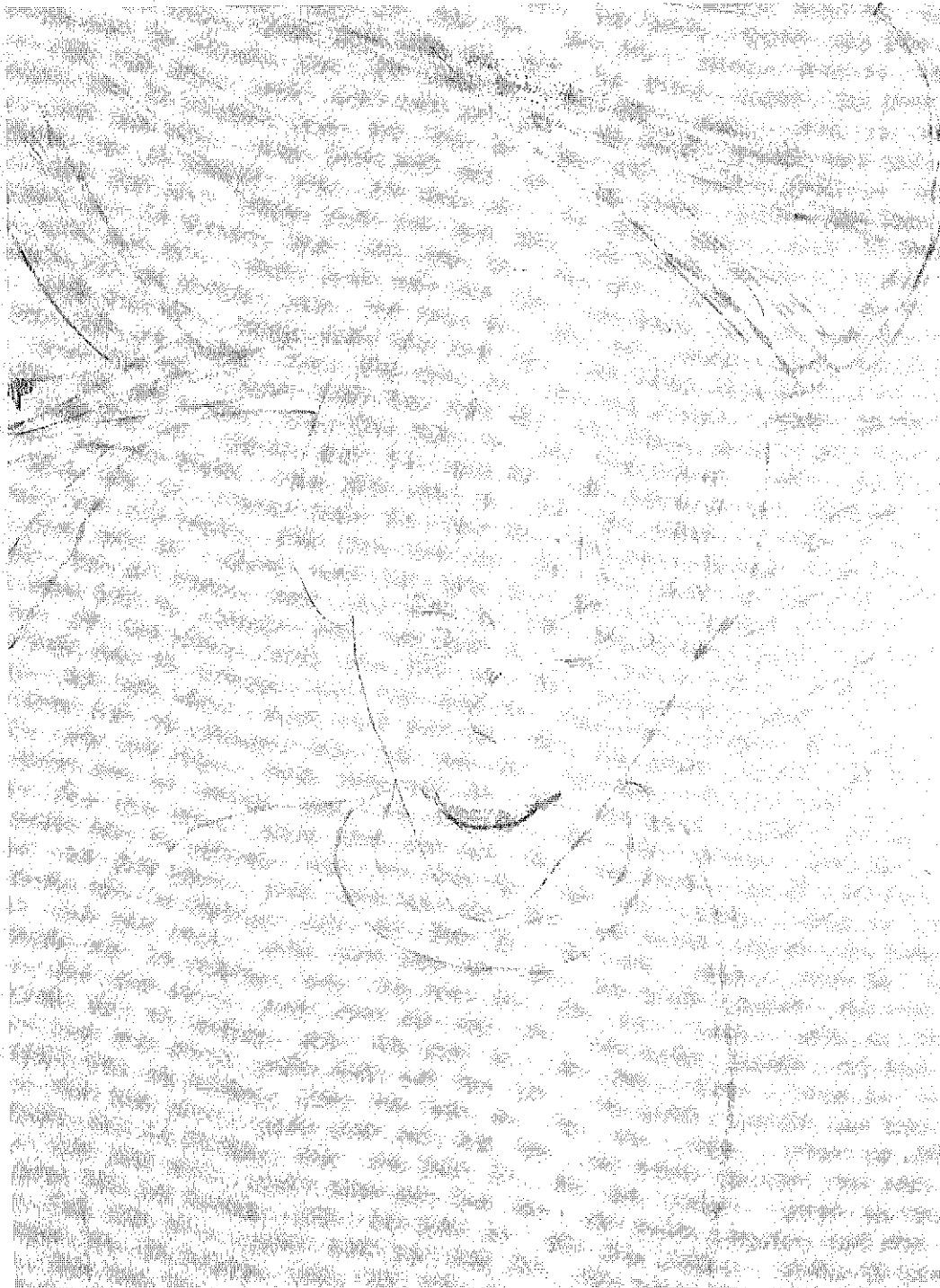
A pápai Hagyományörző Huszár Egyesület kezdeményezése nőtte ki magát a pápai Huszártalálkozó és Történelmi Játékok

fesztiváljává. Amely immár harmadik éve minden augusztusban vonzza a várostörténet iránt érdeklődő látogatókat a pápai lovas sporttelepre. Az elmúlt évben a pápai vár felszabadításának története, legutóbb pedig 1848–49 eseményei elevenedtek meg. Óriási élmény volt a közel száz lovas felvonulása városunkban. Jó érzés volt látni az Esterházy út sarkán parádézó, majd koszorúzó huszárokat, akik elődeik az első világháború lovasrohamában elpusztult pápai 7-es huszárok emlékműve előtt tisztelegtek.

A fesztiválok évadját minden évben egy stílszerű program, a pápai Barokk Napok zárja. A jelmezes felvonulás mellett korhű ételek és italok fogyasztása (barokk konyha), korhű

játékok, zenei és táncfalalkozó egészíti ki a programot. Évről évre a barokk-korhoz kötődő kiállítások nyílnak a Somogyi József galériában. Ilyenkor a városban nemcsak a polgárok és a vendégek, hanem a város is egy kicsit otthon érezheti magát. Ha csak néhány órára, napra is, de a XX. század forgatagát felváltja a barokk-kor sürgése-forgása, mozgalmassága.

Ilyennek látom – én, aki itt születtem, ideköt hivatásom, jelenlegi életem – városunk, Pápa egy „fesztivál évadját”. Talán nem volt túlzás a fesztiválok városáról beszélni, amelyek hazai és külföldi ismertsége ma már jelentős, s évről évre több embert vonzanak Páparra, a polgári városba.

EGY KISVÁROS CIVIL SZERVEZŐDÉSEI – ZIRCI HELYZETKÉP

Városunkban közel 50 bejegyzett egyesület illetve alapítvány működik. Tevékenységük a következő területeket öleli fel:

- *kulturális–művészeti*: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Barátainak Köre, Bakonyi Természettudományi Múzeum Baráti Köre, Nyelvbárátok, Zirc és Vidéke, Kőketánc, Széchenyi Emlékhely, A Buli, Bakonyi Finnbarátok Köre
- *iskolai*: Zirci Gazdaasszony, Jó szakember, Kalevala, Tanulókért, iskoláért, Perspektíva, Békefi Antal Általános Iskola, Reguly Antal Általános Iskola, III. Béla Gimnázium
- *érdekképviseleti*: Bányászok nyugdíjasainak alapszervezete, Munkanélküliek és álláskereső, Német kisebbségi hagyomány és származáskutató, Nagycsaládosok
- *egészségügyi–szociális*: Dolgozó samaritánusok Önkéntes Mentő Egylete, Erzsébet Kórház, Szent Kristóf Mentő
- *várospolitikai*: Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Városvédő és Szépítő, Városkör
- *hagyományőrző*: Honismereti és Művelődési Társaskör
- *környezetvédelmi*: Sziget
- *szabadidő–sport*: Sportegyesületek, Ifjúsági szabadidő és sportegyesület, Darts Club, Gulyás Club, Sporthorgász, 4×4 Club
- *közbiztonsági*: Polgárőrség a közbiztonságért

A működés szempontjából is eltérőek: vannak, melyek folyamatosan tevékenykednek; vannak, melyek egy-egy rendezvényre, időszakra összpontosítanak. Úgy értékelem, nagyban gazdagítják a kisváros szellemiségét, felkavarják az „állóvizet”. Erre nagy szükség van, mert Zirc lakói nehezen „mozdíthatóak”, sokszor közömbösnek tűnnek, nemhogy kezdeményeznének dolgokat, de kiemelkedő, színvonalas programokat és nemes ügyeket sem mindig támogatnak. Hosszasan elemezhetném ennek okait. Úgy gondolom – egyik magyarázatom erre –, az idetelepült emberek gyökértelenek; nehezen tudják elfogadni pl. a jelent – mert nem ismerik, nem érzik magukénak a múltat – így aztán „beszólni” sem kívánnak. Ez a fajta gondolkodásmód kirekesztő, nem tudatosan ugyan, de kizárják magukat a közéletből, s kifelé valójában érdektelennek tűnnek. Ennek megváltoztatásához emberöltőnyi idő szükségeltetik, de nagyban oldják a kötöttségeket a jól működő civil szerveződések, melyek különböző érdek és embercsoportokat fognak össze és mozgatnak. Kulturális és egyéb programok sokaságát szervezik (előadások, nyelvoktatás, külföldi cserekapcsolat, emlékhely-létesítés, virágosítási mozgalom, nyaraltatás, sportversenyek). Egyes civil szerveződések zártak: elsősorban vagy szinte kizárólag csak tagságuk számára szerveződnék az események, más részük nyitott: kívülállókat is hívnak, sőt céljuk az, ezáltal bővüljön körük.

Az alapítványok, egyesületek nagy része egy-egy intézményhez kötődik (iskolák, múzeum, kórház, bánya), más részük a művelődési központ címen jegyeztette be magát és kérnek helyet rendezvényeik megtartásához.

A művelődési központ népfőiskolája 1989-ben szerveződött, azóta folyamatosan működik. Célja volt a helyi demokrácia kiszélesítése, a civil kezdeményezések felkarolása, a közélet iránt érdeklődő polgárok számára közös együttgondolkodás színterének biztosítása. Témák: körülöttünk zajló társadalompolitikai és gazdasági folyamatok változásai, országos kitekintés

után eljutva a helyi viszonyokig, problémakörök feltárásához, megvitatásához. A választások évében kiemelten foglalkozunk mind az országos, mind a helyi választások előkészületeivel, körülményeivel, a „civiliek” érdekeinek megjelenítésével. 1990-ben és 1994-ben is sikerrel indítottak civil szervezetek önkormányzati képviselőket, az utóbbin a népfőiskola által támogatott és a népfőiskolát „hallgatóként” látogató jelölt lett a befutó polgármester.

A városi művelődési központ egyik kiemelt feladatának tekintik a civil szerveződésekkel való „törődést”. 1995-ben csatlakoztunk a Tégy a gyűlölet ellen mozgalomhoz, melynek részeként először hívtuk találkozóra a városban működő egyesületeket és alapítványokat. Ekkor fogalmazódott meg: Széchenyi István születésnapja – szeptember 21. – Zircen legyen egyben „egyesületi nap” is. Közös elhatározás volt: a program mindig kezdődjön Széchenyi István szobrának megkoszorúzásával, és a szervezők teremtsék meg az együttgondolkodás lehetőségeit. 1996-ban nem hívtunk előadót, hanem magunk között egymás, a város dolgairól beszélgettünk és kerestük az együttműködés tartalmasabb formáit, a továbblépés lehetőségét. Ünnepi megemlékezést tartottunk a Széchenyi-szobornál, ünnepi köszöntőt a Széchenyi Emlékhely Alapítvány elnöke mondott. Arra szólította fel a jelen lévő civil szerveződések képviselőit, tagjait, hogy keressék Széchenyiben azt az erőt, lendületet, amellyel végezte munkáját, próbálják megérteni a készíttést, amivel a nemzetet ébresztgette és a közös cselekvés hassa át gondolkodásukat.

A polgármester és az alapítvány titkára ezt követően megkoszorúzta a szobrot. A városban működő egyesület, alapítvány többsége képviseltette magát e napon. A kötetlen beszélgetésen felmerült az igény: mivel kevésbé ismerjük egymás munkáját, a művelődési központ vállalja a munka koordinálását és egyfajta információs központ szerepét. Ezt követően felállítottunk az intézményben egy információs táblát, ahova mindenki kitzúzheti felhívását, programját, meghívóját, egyéb közlendőjét. Az intézmény figyeli a pályázati lehetőségeket is, és erről információt szolgáltat.

1997-ben az őszi népfőiskolai évad nyitásként meghívtuk dr. Koncz Gábort, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatóját s a téma a civil szervezetek szerepe egy kisváros életében volt. E napon a zirci civil szervezetek nevében fácskát ültettünk egy új lakótelepen, réztáblával emlékeztetve az eseményre. Ezután bemutatkozott a Bakonyi Finnbarátok Köre: kiállításon mutatták be a finn cserekapcsolatuk éve alatt összegyűjtött anyagot, majd saját készítésű finn ételt: karjalai pirogot kínáltak kóstolóra a többieknek.

1998-ban csatlakozni kívánunk a Megyei Közművelődési Intézet által megrendezendő civil nap programjaihoz, de mi is tervezzük összejövetelt.

Többször felmerült, szükség van-e városi civil szervezetek szövetségére? Az egyesületek felmérték tagjaik körében a véleményeket, elhangzottak érvek mellette és ellene is. Végezetül úgy döntöttünk, nem jegyeztetünk be újabb szervezetet, hanem a művelődési központ továbbra is vállalja a koordináló szerepet. Tesszük ezt azért, mert fontosnak érezzük a civil szerveződések erősödését, a városban betöltött szerepüket.

VARGA LÁSZLÓ ORGONAÉPÍTŐ

A ZIRCI APÁTSÁGRÓL ÉS A HELYI KÖZÖSSÉG IGÉNYEIRŐL

Varga László: Zirc egy tabu. A szocializmus éveiben, úgy 1950-től kezdve tabu. A neve is. Még a hójakadályok Eplény és Gézaháza között vannak. Az pedig nem más, mint Zirc.

Zirc a magyar ciszterci központ. Egyik ékessége lehetne országunknak.

Annak idején, III. Béla uralkodásakor idetelepedett francia ciszterci szerzetesek mezőgazdasági munkákat végeztek. Nagyon fontos emlékek fűződnek a tevékenységükhöz – például róluk kapta a nevét híres borunk, a „badacsonyi szürkebarát”, valamint a malomgazdálkodást és a vetésforgót is a ciszterci szerzetesek honosították meg nálunk. Az erdőművelés, a mocsarakkal való „bánásmód” szintén az ő nevékhöz kapcsolódik.

A török hódoltság idején kifosztották a kolostorokat, így azok elnéptelenedtek. Az 1700-as évektől telepedtek be újra a ciszterci szerzetesek és a katolikus német lakosság. Sajnos azzal kezdték otthon-teremtésüket, hogy a régi gótikus középkori kolostort lerombolták, és a köveit beépítették a mai templomba. Földrajzilag nem pont ott áll az épület, de egy része alányúlik, így az alapok maradványainak egy részét fel is használták. Akkor épült ez a most is meglévő barokk apátsági templom a porosz, sziléziai ciszterci rendi szerzetesek keze munkájával.

Az 1800-as évektől kezdődően függetlenedett a zirci apátság, így lett önálló rend Magyarországon, s vált a ciszterciek honi központjává.

Mikor a közelmúltban, 1990-ben harmadszor is visszatelepült a ciszterci rend Zircre, az apátsági templom nagyon rossz állapotban volt. A művészettörténészek „megkutatták”, és akkor kiderült, hogy a templomot az 1800-as évek végén egy szobrász mester átfestette. Teljesen átdolgozta az egészet. Most, amikor megkaparták a festéket, alatta eredeti barokk freskókat találtak. Az érdekes az, hogy az „átfestő” a témákat nem is nagyon változtatta, hanem például az arcokat öregítette, a fiatal szenteket bajusszal, szakállal, vén arccal ábrázolta. Ezeket a ráfestéseket a mostani restaurálás során lekapták, és újra láthatóvá váltak a virágcsokrok eredeti színgazdagságukban, a fiatal arcok, Szent Bernát a társaival, egyikük a kutyájával... és egy pompázatosan szép templom kezd újjászületni.

A szobrok annak idején ugyanúgy jártak, mint a freskók, ugyanis az 1800-as évek „divatja” szerint a szobornak fehérnek kellett lennie, hiszen a görög szobor – ami kőből készült – szintén fehér színű. De ezek eredetileg faszobrok voltak, „talpig aranyban”. Így most, ahogy a restaurátorok letisztítják a szobrokról a fehér festéket, impozánsan állnak ott eredeti arany mivoltukban.

A bazilika most a barokk pompa fenséges színeivel, étellel tele csillog. Ebbe a „visszaújított” környezetbe, a megújult barokk stílusú szekrényzetbe került felépítésre az általunk készített orgona, ami hangzásában német-romantikus stílusú.

– *Úgy tudom, hogy ahogy az apátságnak, a zirci Apátság orgonának is van történelme.*

– Van. Tudnivaló, hogy a hívő ember teremtője iránti szeretetének közvetlen megnyilvánulása az imádság, és ennek egyik legszebb kifejezése az egyházi ének, és egyházi zene.

Nem véletlen, hogy a török pusztítás után Zircre visszatért szerzetesek már 1735-ben egy kis orgonát állítottak, hogy a hívek énekét ezzel kísérhessék. 1745-től már az új templom keleti részében tartották az istentiszteleteket, és ott egy újabb

kis orgonát helyeztek el. 1754-ben Rieger Kandid apát egy nagy, húszregiszteres orgonát építtetett a már teljesen felépült templom karzatára, amelyet az év augusztusában Szent Bernát ünnepén szenteltek fel. 1770-ben második hangszerként egy kis karorgona épült a szentélyben. A nagyorgonát száz év múlva megújították, amely kissé átalakítva működött egészen 1901-ig. 1901-ben az apátság egy teljesen új orgonát építtetett a jaegerndorfi Rieger Orgonagyárral. Egyidejűleg a szentélyorgona is újjáépült. Amíg azonban a kisorgona szekrényén csak kisebb módosítások történtek, a nagyorgona teljesen új szekrénybe került. A régi orgonáról csak az aranyozott díszeket, faragványokat és szobrokat használták fel. Ebben az időben mázolták be az eredeti aranyozásokat, mely az orgona faragványait sem kerülte el. Ez az orgona 1996-ig működött. A templom fa berendezéseit a kétszáz év alatt milliányi szű támadta meg, nem kímélve az orgonát sem. A templom egykori plébánosa, néhai Szilveszter atya már 1979-ben tervezte az orgona megmentését, felújítását, de az akkori gazdasági viszonyok csak az orgonánál fontosabb tető felújítását tették lehetővé a nagyszerű templom védelmére. Amikor néhai Kelemen atya zirci plébános lett, újra felvetődött az orgona felújításának gondolata. Ő sokat és szívesen orgonált itt a templomban, és végig szívén viselte az új hangszer ügyét. Az orgona át- és újjáépítésének irányelveit dr. Áment Lukács orgonaművész dolgozta ki. A mindenre kiterjedő vizsgálat kiderítette, hogy az eredeti szerkezet sok ezer apró fűvőkájának bőrozeése előregedett, a szerkezet élettartama lejárt. A fa alkatrészeket szétrágtá a szű, és a szelládák felújítása lehetetlenné vált. A jó minőségű, értékes fémsíp anyaga, valamint az erősen károsodott, de rekonstruálható fasíp regiszterek lehetővé tették az eredeti hangzás megőrzését.

Az új orgona terve az eredeti kétmanuálos, huszonöt regiszteres romantikus hangzáson alapult. A templom zenei életéhez a nagyobb ünnepek egyházzenei rendezvényein kívül hangversenyek is kapcsolódnak. Ezért az elsősorban liturgikus célokat szolgáló régi hangkép a romantikus kornak megfelelő hangversenyorgona igénye szerint egészült ki negyvennégy regiszterre és három manuálra.

A jaegerndorfi Rieger testvérek 1894-ben Budapesten fióküzemet nyitó jogutódját, az Aquincum Orgonagyárat bízta meg az Apátság a zirci Rieger-orgona újjáépítésével.

A régi fémsípok teljesen újjászülettek, hangjuk megfiatalodott. A pudvás, szivaccsá rágott fasípok közül a még megmenthetőket restauráltuk, de a menthetetlen sípokot is az eredeti méretek szerint rekonstruáltuk. Az új regiszterek a korabeli Rieger-méretezés szerint készültek. A lusta pneumatikus működtetést a precíz függesztett mechanika váltotta fel. Az orgonának hatvannégy soros elektronikus regiszter-kombináció memóriája van.

A templom restaurátorai az orgona szekrényét is megújították. Színét az orgonakarzat farácsának színével összhangba hozták. A faragványokon az átfestések letisztítása után előkerült az eredeti barokk aranyozás.

A teljesen megújult orgona hangzásában az egyre inkább feledésbe merülő német romantika egyik korhű darabja lett.

– *Pontosan mikor kezdődött az apátság felújítása?*

– 1991-ben kezdődött, az orgona felépítésével viszont várunk kellett, míg a munkálatok olyan fázisba értek, amikor a

templom már alkalmassá vált az orgona befogadására, így az az utóbbi két év során készült el.

Tulajdonképpen a festmények feltárása feltartotta az orgonaépítési munkát. A helyreállítás egyébként most is folyamatosan zajlik.

– *Vannak még olyan festmények, amelyeket nem fedeztek fel újra?*

– Igen, a főhajó középső freskója, illetve a fal és a melléklátárok még „utófestésre” várnak.

A templomi padok is mind felújításra szorulnak, és egy további nagy feladat a szentély teljes rekonstrukciója.

– *Kik végzik az „újrafestést”, restaurálást?*

– A freskókon a veszprémi Felhősi művészpáros dolgozik, a fafaragásokat hat-nyolc farestaurátor újítja meg.

– *Hogyan fogadja Zirc lakossága ezt a megszépülést, megújulást?*

– Sajnos nagyon kevés számú az az őslakosság, amelyiknek a szívügye és igénye lenne a történelmi hagyaték ápolása, tisztelete és védelme. Nagyon kevés a lokálpatrióta a vidéken, és számuk egyre fogy. Helyi értelmiségi nemigen maradt, elmentek a világ minden égtája felé. Miután az apátságot hosszú ideig kényszerűsünetre ítélte a politika – előbb nevezték Zircet a szocializmus éveiben „vájárvárosnak”, mint egyházi központnak –, nem csoda, hogy csak a bányászok, gazdálkodók, iparosok maradtak a városban. Mindez nem jelentette a kultúra teljes hiányát, hiszen a háború előtt Zircen szimfonikus zenekar is működött, énekkarral. De ez fokozatosan leépült, és ma már csak nyomai és emlékei vannak. Egyesek még emlékeznek rá, hogy volt, és hogy ők is művelték, de az újrakezdésre, vagy a régi folytatására nincs olyan igény és akarat, ami elegendő lenne a fellobbanáshoz.

– *A nagy tanító ciszterciek által újra benépesített nagy múltú és jelentőségű apátság „udvarában” működik ismét egyházi iskola?*

– Nem, sajnos egyházi iskola nincsen Zircen. A rendi gimnáziumok öt másik városban működnek.

Sok csalódás érte és éri Zirc lokálpatriótáit, akik – véleményem szerint – többségükben a távolból veszik szemügyre az eseményeket. Miközben az apátsági épületegyüttes megújul, a környező városképet nem őseink ízlésének megfelelően újítják fel. Csak egy példa a sok közül, hogy az apátság előtti Főtér félkörívű épületsoportját egy élelmiszer-diszkont bontja meg...

– *Nincsenek olyan „makacs” polgárai Zircnek, akik mégis védelmükbe vehetnék a területet?*

– Számuk csekély, de nem is tudnának mit tenni. Vannak visszafordíthatatlan dolgok. Például a Cuha patak – amely végig kivájta a Bakonyt – egyszerűen megszánt. A Vízművek

„felszívta”, az arborétum vízese vízzel maradt. Például részben megszüntették a vasútvonalat. Régen egy csodálatos útvonal vezetett át a Bakonyon Győről Alsóörsre. Ez most megáll Veszprémben. Lebontották és „modernizálva” újjáépítették a zirci állomást. Például az utcákban, ahol sok kis stukkós ház állt, a polgári életet mutatva, most stukkó nélküli „meztelen” épületek sorakoznak. Az utcák elvesztették varázsukat. Például az arborétum délnyugati részére épült egy járási központ – egy beton kockaház ... mint egy gyufásskatulya. A kultúrház lassan összedől – már irodái is alig tudnak működni. Anno „Bányász Művelődési Ház”-nak keresztelték, s mikor vége lett a bányászatnak, megszünt a „kultúrház”.

Ezeket a nemkívánt változásokat látva, sokan elhagyták a várost.

– *Az Apátságon belül csak van egy olyan kulturális területen tevékenykedő mag, amiből sarjadás indulhat!*

– Igen, vagyunk és szeretnénk. De ez csak nagyon lassan fog kibontakozni. A gondolatoknak és a szándékoknak az apátság falán kívüli éltető közegre is szüksége lenne. Elsősorban a pedagógusokra, akiknek a közönyből fel kellene ébredni. Olyanokra lenne szükség, mint például Békeffy Antal népzenekutató. Aki Zircen dolgozott, sikerrel, aztán sajnos úgy döntött, hogy távozik. Természetesen élnek tehetséges emberek a városban, de külön, önmagukba fordulva alkotnak.

– *Gondolom, az idegenforgalom azért nem kerüli el Zircet?*

– Természetesen, nem. De amit a lakosság nem tekint a sajátjának, azt az idegenek nem fogják fenntartani. Az ilyen csak addig működik, amíg a vállalkozás hasznot hajt. Az ideérkező turistákat pedig fogadni kell tudni. Nemcsak parkolóval, vendéglővel, de hozzáértéssel is.

– *Hadd kérdezzem meg végül, hogy mi fűzi Varga Lászlót, az Aquincum Orgonagyár vezető intonatőrét a zirci Apátságához?*

– Zircen születtem, nőttem fel, 1963 óta pedig az apátsági templom „hallgatóságos” kántora vagyok.

Most, hogy felépült az új orgona, amelyre mint gyermekre vigyázhatok, nagy álmom valósult meg. Felelősség és jó érzés a templomba betérőknek átadni valamit – ami eredetileg az övék volt. A zene hozzátartozik a kultúránkhoz, amelyben felnövünk. Nem jó, ha valaki a karácsonyi dallamokat nem ismeri. Örömmel töltene el, ha a hívők újra énekelnének. S ha ezek az énekek ismét a mindennapi kultúra részévé válnának.

Zöld Krisztina

SIKERTÖRTÉNET AZ EGER PATAK VÖLGYÉBEN*

A történet főszereplői:

Márta István zeneszerző

46 éves, Budapesten született. Több száz alkotás van már mögötte – színházi és filmzenék, lemezek, CD-k, szerzői estek. Talán a legismertebbek: A halottak királya, Szíveink, Babaházi történet, Munkásoperett, Kapolcs riadó.

Aktív muzikus: tagja a Mandel Quartetnek, szívesen játszik zenészbartái koncertjein, egyik életrehívója a Merlin Kommandónak. Dolgozott színházak zenei vezetőjeként is Veszprémben, Budapesten, a fővárosban a Nemzeti és az Új Színház az állomások.

A '80-as évek közepén rátalál egy Veszprém megyei kis falura, Kapolcsra. Vásárol egy parasztházat, s innét gyökeresen megváltozik a kis település élete. Egy-két éven belül a művész-társadalom és a médiák középpontjába kerül. A Kapolcsi Napok – Művészetek Völgye egyedülálló kezdeményezés. Pár hete az Új Színház igazgatója, de már szervezi az idei tizedik „Kapolcsot” és oratóriumot ír Veszprém Város Vegyeskarának. Neve mára elválaszthatatlan választott otthonától, Kapolcstól.

Kapolcs falu Veszprém megyében

1092-ben említi egy oklevél a települést, amely az elmúlt évszázadok alatt élte a magyar falvak életét: hol a pestis és a török, hol pedig a tanácsrendszer körzetesítése tizedeli a fejlett kézművesiparral rendelkező település lakosait. 1858-ban 1600, ma 467 lakosa van. Legfőbb látnivalói a katolikus és evangélikus templom, a Kálomisztó, kaszáló rétek és a Király-kő.

A '80-as évek közepén parasztházat vásárolt itt egy fiatal zeneszerző, Márta István. Az ötlet nem új, hiszen egy kicsit távolabb, a Káli-medencében addigra már alig akad eladó ház, hisz sok-sok budapesti művész vásárolt magának ott nyaralót. Kapolcson azonban másképp alakulnak a dolgok. Hamar kiderül, hogy a zeneszerző tud és akar együtt dolgozni a faluval. Márta művészeti fesztivált szervez először csak Kapolcson, majd több szomszéd település csatlakozik a Napokhoz, így születik meg a Művészetek Völgye. Az elmúlt 9 évben körülbelül 110 ezer látogatója volt a több száz művészeti eseménynek, mely óriási publicitást kap az írott sajtótól, és a különböző televízióktól egyaránt. Hozzáértők szerint a Művészetek Völgye ma az ország egyik legjelentősebb művészeti fesztiválja. Ebben az évben ünnepli 10. születésnapját.

A történet persze nem ilyen egyszerű. A tíz év alatt nemcsak egy fesztivál született egyre színesebb programokkal, sok minden megváltozott a falu életében. Röviden – és cseppet sem fellengzősen – úgy fogalmazhatnánk, hogy egy falu magára talált. Először saját magának fedezte fel és vette számba környezetében azokat az értékeket, amelyek mellett hosszú évtizedeken keresztül elment, aztán kiderült, hogy ezeket a világnak is meg lehet mutatni. Márta Istvánnal arról beszélgettünk, hogy jutott a 467 lelkes település odáig, hogy neve ma egyet jelent az ország egyik legjobb művészeti fesztiváljával. S arról, hogy számára mért vált ez egyre fontosabbá.

– István! Hány otthonod volt eddig?

– Hát ezt össze kell számolni! Budapesten születtem, ahol édesapám általános iskolai nevelő volt. Így volt három ottho-

nunk, de én beleszámítom a nagyszüleim otthonait is – ez két kiskunsági település –, ahol a nyarakat töltöttem. Aztán lett egy otthonom a házasságommal, melyet Budapesten belül cseréltünk. A legújabb otthonom Kapolcs, de ugyanígy Taliándörögden is van egy otthonom. Ezek nem csak ingatlanok, én ezekben valóban otthon érzem magam.

– Hogy kerültél Kapolcsra? Ismerted a falut és azért vettél itt házat, vagy véletlen a választás? Egy nyugodt kis falut kerestél, vagy bármilyen helyett, ahol meg lehet csinálni a Művészetek Völgyét?

– Az elején szó nem volt tudatosságról. A történet odáig nyúlik vissza, hogy én a gyerekkoromat a nagyszüleimnél töltöttem, ez a két kiskunsági település Áporka és Kiskunlacháza. Itt az én gyerekkoromban, a '60-as években még megvolt az az összetartó erő, amely már ugyan változóban volt, de én még átélhettem azt, hogy az emberek ismerik egymást, kiülnek a házak elé, esténként együtt beszélgetnek. Én pedig gyerekként ott játszom közöttük. Aztán közben Budapesten elvégeztem az iskoláimat, és egyszer csak kezdtem visszaemlékezni ezekre a nyarakra. Közben már ezek a falvak is megváltoztak, de bennem még élt róluk a régi kép, a kispadok a házak előtt, a petróleumlámpa illata... Szerencsém volt, ezeket én még mind megkaptam. Nekem egyre jobban hiányzott ez a közösség. Budapesten a Sváb-hegyen laktunk, ami kiesett ugyan a városból, de mégiscsak Budapest volt. Tehát kint is voltam, bent is voltam, nem éreztem magam otthon. Hiányzott az a fajta közösség, amit a falu adott. Egy idő után felvetődött bennem egy vidéki ház gondolata. Először egy tanyát szerettem volna venni az Alföldön, ami egy külön világ. Sokat megismertem gyerekkoromban, nagyszüleim mindenféle magukkal vittek. Ez látszólag elmentmondás, hiszen egy ilyen helyen az ember nagyon egyedül van, de el tudtam volna képzelni. Elkezdtem keresgélni.

– Ez mikor volt?

– A '80-as évek eleje.

– A Káli-medencében ekkor már elindult egy hullám, sok budapesti művész vett ott házat.

– Igen. Cseh Tamás hívott oda a házába, néha meglátogattam, evett a sárga irigység, látva a szép nádtetős házat. Akkor már gyűjtöttem népdalokat Moldvában, és tárgyakat is mindenfelé, szép régi tárgyakat, de egyre jobban hiányzott a ház. A Káli-medencében nem találtam, de egyszer átutazóban felfedeztem Kapolcsot. Tulajdonképpen az Eger patak, a malmok tetszettek meg. Malom ugyan nem volt eladó, de találtam egy romos parasztházat. Hát így véletlenül kerültem Kapolcsra. De nemcsak a házra találtam rá, hanem az ott élőkre is, akik kedvesek és barátságosak voltak, és sokkal nyitottabbak, mint például az alföldi emberek.

– Hogy lett belőled kapolcsi polgár?

– Volt egy kis félelmem, úgy gondoltam, hogy én kétszerezsen hátrányos helyzetből indulok, hiszen vidéki voltam, pesti, s ráadásul művész. Ez hamar elterjedt a faluban, s az is, hogy mesterekre van szükségem, mert fel kellett újítanom a házat. Ebben aztán nagyon sokan segítettek, s lassanként megismertem az egész falut. De addig, amíg befogattak, bizony eltelt 5-6 év, s ezért tennem is kellett valamit. Már a kezdetektől azt gondol-

* Megjelent a Comitatus Önkormányzati szemle, a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóiratában 1998. március (VIII. évfolyam 3. szám)

tam, hogy én ezt a házat nem nyaralóként akarom használni, ahol magamra zárom az ajtót, hanem hasznossá akartam tenni magam a faluban. Persze ekkor még fogalmam sem volt, hogy hogyan. Aztán '85–86-ban megcsináltam a Kapolcs riadó-Támad a szél című lemezemet, mely a Hungarotonnál Hangnapló címen jelent meg. Ez két éven keresztül készült, amikor bemikrofonoztuk az egész falut, és nagyon sok pesti barátom jött le a felvételekre, akik szintén jól érezték magukat Kapolcson. Ekkor gondoltam arra, látva a kölcsönös szimpátiát, hogy a következő évben már felkérem őket szerepelni. Először a Faluházban szerveztünk egy műsort Bródy Jánossal, Koltai Róberttel, Nagy Bandó Andrással, aminek nagyon sajátos hangulata volt: nem volt se protokolláris, se hakni jellege a dolognak. Egy nagyon furcsa szinbiózis alakult ki köztem, a falu, a művészek között, amiben mindenki nagyon jól érezte magát. A Nagy váltás 1989-ben történt.

– Itt álljunk meg egy kicsit. Amikor Te Kapolcsra kerültél, volt a Községi Közös Tanács Monostorapáti székhellyel, amelyhez a kisebb falvak tartoztak. Volt-e Kapolcson bárki, vagy bármilyen szervezet, egyesület, kör, akik akkor segítettek Neked a szervező munkában?

– Nem volt semmi. A '60-as években volt egy színjátszó kör, de aztán az megszűnt.

– Ma kapolcson nagyon sok egyesület működik. Te alapítottad az elsőt, vagy helyi kezdeményezés volt?

– Én, 1989-ben. Ebben az egy-két évben – 1989–1990 – olyan vákuumhelyzet alakult ki, amelyben a Községi Közös Tanács már nem tudta ellátni feladatát, s ez tulajdonképpen a falvak nem is bánták, de még helyben nem jöttek létre polgármesteri hivatalok. S egyikőnk sem tudta, hogy pontosan mit is kellene csinálni. Nekem annyi előnyöm volt, hogy amikor a Mandel Quartettel Nyugat-Európában jártunk koncertezni, én azért figyeltem, hogy hogyan is működnek a polgári demokráciák. Közben jött az egyesületi törvény, s ez is arra predesztinált bennünket, hogy csináljunk egy kulturális és tájvédelmi egyesületet, hisz nem volt gazdája a falunak. A falu magára van hagyva, mindenki gyűlölködik mindenkivel, a szomszéd községek egymással, s a gyűlölködésen kívül nem történik semmi. Akkor nekem volt egy érzésem, hogy a világ afele fog menni, hogy individualizálódni fognak a települések, s aki ebben a versenyben lemarad, akár szervezeten, akár anyagilag, akár PR-ben, annak behozhatatlan hátrányai lesznek. Aztán kapóra jött egy konkrét ügy, az Eger patak ügye, amikor is nagy mulasztások történtek a vízügy, a Nagyvázszyi Tsz részéről, s eltűnt a víz a patakból. De ez semmilyen hivatal nem érdekelt, csak a falusi embereket, akik nem tudták locsolni a kertet. Én elkezdtem „felgöngyöltetni” az ügyet, s eközben az illetékes szervek részéről elhangzott egy kulcsmondat: „Kicsoda maga, hogy itt érdeklődik?”

– Nem volt jogosítványod, nem volt jogcímed.

– Nem volt jogosítványom, egy „senki” voltam. És én akkor visszamenőleg is el tudtam képzelni, hogy ha nekem ezt mondják, akkor egy kapolcsinak mit mondanak? Ez is megerősített abban, hogy meg kell csinálni az egyesületet, s akkor minden illetékesnek kutya kötelessége lesz velünk szóba állni, és válaszolni a kérdéseinkre. S ráadásul itt egy természetvédelmi ügyről van szó. Megalapítottam a Kapolcsi Kulturális és Természetvédelmi Egyletet, amiről először én sem tudtam, hogy mi lesz belőle. Annyit tudtunk, hogy párt nem. Kezdetként belefogtunk a falu kicsinosításába, sok mindent csináltunk. Aztán meghívtunk előadókat a közélet, a közigazgatás teréről, akik segítették eligazodni az embereket a világ dolgaiban. Elindítottunk egy német nyelvtanfolyamot, felélesztettük a Tűzoltó Egyesületet.

– Az első egyesületet Te alapítottad meg. Bátorabbak lettek-e a született kapolcsiak attól, hogy látták, ez valakinek sikerült?

– Először még nem, odáig azért eltelt még két év. De ekkor már összefogtunk. Azok az emberek, akik esetleg mint szomszédok szóba sem álltak egymással, az egyletben egymás mellett építették a kerítést, fásítottak stb. Rövid időn belül ázsíója lett a kulturális egyletnek, s mindennek, amit együtt csináltunk.

Testvérvalvakat kerestünk, meglátogattuk egymást Erdélyben, Ausztriában. Elhatároztuk, hogy múzeumot csinálunk, igen ám, de miből? Ehhez már kevés a társadalmi munka, pénz kell, legalább az anyagra. Felhajtottam a pénzt egy minisztériumi pályázatból, így lett egy nyugdíjas klubunk és múzeumunk. Ekkor döntöttem úgy, ha már ilyen jól alakulnak a dolgok, csinálunk egy művészeti fesztivált, hisz rengeteg művészbarátom van, akit meghívhatok. Borzasztó jól sikerült, s ami nagyon fontos, hogy nagyon jó országos sajtója volt, s hogy a művészek jól érezték magukat a faluban, a próbákon, az előadásokon. Úgy gondoltam, hogy két évenként szervezem meg, de a falu – látva a sikert – az évenkénti megrendezés mellett döntött. Közben persze folyamatosan kellett foglalkoznunk a falufejlesztéssel, falukutatással is, felmértük a régi épületeket, kiadványokat szerkesztettünk.

– A falu és a fesztivál fejlődése elválaszthatatlan egymástól, kölcsönösen inspirálták egymást. Beszéljünk egy kicsit a fesztiválról, mint művészeti eseményről. Nagy nevek, sok új produkciót, érdekes kezdeményezéseket vonultatottak fel az elmúlt években. Mi volt a szervező elv?

– A színvonal. Minden műfajban jöhetett bárki, bármilyen irányzat, csak színvonalas legyen az, amit csinál. A másik a rutin elkerülése. A rutin megöl mindent, ugyanúgy, ahogy az intézményesülés. Belső igényeinkhez alakítottunk mindent, s függetlenek kívántunk maradni mindenkitől.

– A függetlenségnek ára is van.

– Ez így van, elsősorban az anyagiakat nehezebb így előteremteni.

– Te elkezdted szervezni a fesztivált mindenfajta infrastruktúra nélkül. Nem rémül meg a falu felelős vezetése attól, hogy Te szervezel művelődési házat, szabadtéri színpad nélkül? Vagy ezek a „nomád” állapotok különleges pikantériát adtak Kapolcsnak?

– Igen ez így van, ettől csak különlegesebb lett minden. Nem voltak ugyan létesítmények, de voltak különleges és szép helyszínek, amelyek természetes hátteret biztosítottak a produkcióknak. Persze alapvető dolgokat meg kellett idővel építeni, például egy mobil szabadtéri színpadot, amelyre a tőkét az előző évi fesztivál bevételeiből elő tudtuk teremteni, aztán megépítettük társadalmi munkában. Mindenki tett érte valamit. S már volt mire büszkének lennie a falunak, hiszen nagyon sokan dolgoztak együtt, és sok minden sikerült. Szép lassan megszűnt az a tetszhalott állapot, amelybe nemcsak Kapolcs, de a kisebb magyar falvak zöme került az elmúlt évtizedekben.

– Éreztek-e a művészek felelősséget a falu iránt, látva a rengeteg befektetett energiát?

– Teljes mértékben. Itt nem lehetett haknizni, és utána visszautazni Pestre, ráéreztek arra, hogy a helybeliek kíváncsiak rájuk, lehet velük beszélgetni, jól érezték magukat együtt. Például egyszer lejött a Kocsis Zoli, játszott a templomban, utána pedig a gyerekeivel még hosszú időt eltöltött itt, hisz nekik ez

óriási élmény volt. Híre ment a dolognak, s rengetegen eljöttek ingyen azért, hogy Kapolcson felléphessenek.

– S egyszer csak a Kapolcsi Napokból Művészetek Völgye lett, négy szomszéd falu is bekapcsolódott. Azonosak-e ezek a falvak azokkal, amelyek korábban a közös községi tanácshoz tartoztak? Nekem úgy tűnik, hogy a '80-as évek végén minden település önállósodni akar, elszakadni a többitől, aztán pár év elteltével újra keresték egymást, hisz közben kiderült, hogy mégiscsak lehetnek közös dolgaik.

– Ez pontosan így történt. A többiek látták Kapolcs sikereit, az országos érdeklődést, a sajtóvisszhangot, és ők is szerettek volna ebbe a körbe bejutni. S én is rájöttem, hogy régióban kell gondolkodnom, annál is inkább, mert éreztem, hogy lassan Kapolcs nem tudja befogadni azokat az érdeklődő tömegeket, amelyek ott nyaranta megjelentek. Egyre nehezebben tudtuk őket kiszolgálni, nem volt elegendő szállás, étkezési lehetőség stb., stb. Közben Vigántpetenden is történtek kezdeményezések, ahol megalakult a Pajta Diáktanya Alapítvány, amelyet Bús Ella és Nemoda István csinált. Az ő elképzelésük az volt, hogy a gyerekturizmuson keresztül talán lehet fejleszteni a falut. Ez volt a második kulturális civil szervezet a környéken.

– S ezt is budapestiek alapították, akiknek a szülei itt élnek, tehát ezért volt helyi kötődésük.

– Pontosan.

– Szerinted ez törvényszerű? Hogy tulajdonképpen akár-hogy is szépítjük a dolgot, minden alkalommal a kívülről jövő, a budapesti volt a kezdeményező, s nem a tőzsgyökeres kapolcsi, petendi.

– Nem törvényszerű, de hasznos. Nekem az a tapasztalatom, hogy legyen bármilyen jó elképzelés, koncepció, amely vidékről, pláne ha kistelepülésről indul, csírájában hal meg, mert nincs meg a kapcsolatrendszere. Ráadásul még a falu is vissza tudja húzni ezeket az ötleteket, főleg ha az egy új, még nem kipróbált dolog. A kulturális életben borzasztó nehéz elkezdni valamit. Azt kell mondjam, hogy ha mi nem vagyunk ott, akkor tényleg nem történik semmi. Nem a helyi emberek miatt, hanem a szituáció miatt.

– Ajánlható a kapolcsi recept másoknak is?

– A helyzet sokat változott. Most már vannak példák, hisz sok helyen csináltak azóta már hasonlót. De közben a szituáció is megváltozott, ezért valószínű, hogy nincs mindenhol használható recept. A leglényegesebbek a kapcsolatok. Azért ma már el lehet menni például egy parlamenti képviselőhöz, s lehet bombázni az ötletekkel, s szorongatni, hogy segítsen. Amikor mi ezt elkezdtük, akkor még ez nem volt. Volt egy járási vagy akármilyen párttitkár, akihez el lehetett volna menni, de az ember nem nagyon ment oda hozzájuk. 'Hál Istennek nekem megvoltak a másfajta kapcsolataim.

– Kanyarodjunk vissza oda, hogy a szomszéd falvak is bekapcsolódtak a fesztiválba.

– Ott tartottunk, hogy Vigántpetenden is megalakult egy egyesület. Ők Pápai Gáborral, aki Kapolcson él – Budapestről odaköltözött – mérnök, kitaláltak egy Nemzetközi Fafaragó Tábort ott Petenden. Itt két lehetőségünk volt. Vagy el kezd irigykedni egymásra a két falu, vagy pedig az, hogy együtt csináljuk. Mi az utóbbit választottuk. Segítettük őket, anyagilag is. Aztán ezt az összefogást látva jelentkezett Taliándörögd, majd Pula is. Taliándörögdön rendbe tették a Klastromrom környékét, építettek szabadtéri színpadot, kivitték az áramot stb., mindezt egy-két hónap alatt. Aztán főhetett a fejem, hogy milyen programot vigyek oda. Ott lépett fel a Merlin Színház, Cseh Tamás, aztán sokan mások. Egyre több helyszínen mű-

ködtünk, s mindenki a legjobb, legnevesebb programot szerette volna magának. Pulán, ami egy nagyon kicsi nemzetiségi község, volt egy olyan ember – a Reményi Tóni bácsi –, aki igazi néptanító, falugazda, polgármester, s megszállott lokálpatrióta, felvállalta ennek a szervezését. A nehéz dió Monostorapáti volt, a régi közös községi tanács székhelye miatt egyformán volt rá dühös minden falu, általános közellenségnek számított. De rendbe tették ők is a falut, takarítottak, készültek, s akkor én azt mondtam, hogy ha ennyit dolgoznak azért, hogy ott is legyen fesztivál, akkor csináljuk. Ráadásul ott él a környék katolikus papja, az Illés Sanyi, aki egy isteni pap, s már addig is partnerünk volt a templomi koncerteken Kapolcson és Petenden. Speciális programokat találtunk ki Apátinak, faluszínházak találkozóját, a sportpályán nagy rock-koncerteket csináltunk.

– S közben egyre több kiadvány is megjelent.

– Igen a propagandára, de az önismeretre is odafigyelve készítettük ezeket. Megjelent a Mayer Dénes-féle *Kapolcs*, amiből mindenki megtudhatta, hogy a falut 1092-ben említi először okirat. A megyéből egyre többen kezdtek segíteni ezeknél a kiadványoknál, szép sorban megjelentettük a *Taliándörögdöt*, aztán a *Monostorapáti* és a *Pulát*. A *Völgyfutár* című újság ma már hatodik éves, öt falu lapja, tehát a belső információáramlásra is megpróbálunk odafigyelni.

– Beszéltünk eddig a művészeti oldaláról Kapolcsnak, az identitáskezelésről, a civil szervezetekről, összefogásról. Nézzük meg azt, hogy mindez lefordítható-e és hogyan, valami anyagi haszonra is. Emlékszem én arra, mikor pár éve Veszprém környékén parasztházat szeretnénk volna vásárolni, Kapolcs hírtelen elérhetetlen lett számunkra, mert a Márta Pista felverte az árakat.

– Nem én vertem fel az árakat, hanem a szituáció.

– Ez már nem csak a falunak, hanem az egyes kapolcsi embernek is anyagi előnyt jelentett. Volt-e más lehetőség is?

– Persze. Az első egy-két évben mindenki mindent társadalmi munkában csinált. Aztán azt mondtam, hogy eddig ez szép volt, de most már nem ártana, ha profitálnának ebből az egyes emberek, a civil szervezetek és az önkormányzatok is. Ezért kitaláltunk egy olyan konstrukciót, hogy keressen rajta mindenki. Például a fiatalok, akik az információs központban segítenek, bérezést kapnak. A nyugdíjasok, akik őrzik a kiállításokat, szintén bérezést kapnak. Ők megkeresik a havi nyugdíjuk kétszeresét a kéthetes fesztivál alatt. Van aki a szobáját, vagy a szénapadlását adja ki szállásnak, van aki palacsintát és tócsit süt, szóval az egész falu csinál valamit, amiből van egy kis pénze. Az önkormányzatok között szétosztjuk a teljes jegybevételeket, csak annyit kértünk, hogy lehetőleg infrastruktúra fejlesztésére használják ezt a pénzt, de nem szólok bele, hogy hogyan. Aztán pénzhez jutnak a civil szervezetek is, amelyből pillanatnyilag 41 létezik az említett falvakban, ahova még beletartozik Őcs is. Ezek kisebbek-nagyobbak, egyet hadd emeljek ki, ez pedig a Dörögdi Medencéért Alapítvány, amelyet a budapesti Független Ökológiai Központ munkatársai alapítottak elsősorban környezetvédelemre, a gazdasági struktúra alakítására, tehát munkahelyteremtésre. A 41 egyesület között van nyugdíjas klub, színjátszó kör, népdalkör, tűzoltó egyesület, tehát már nagyon sokrétű a dolog.

– Ezek már helyi alapítású egyesületeknek tűnnek.

– Igen. Például Dörögdön Hoffner Tibor, aki ott alpolgármester és a művelődési ház igazgatója, nagyon sok egyesületet hozott létre, s hihetetlen energiával dolgozik a Művészetek Völgyében is. Szervez, pénzt szerez, pályázik stb. Itt a pénzekre

visszatérve, van olyan civil szervezet, amelyet, mondjuk, 20 ezer forinttal, de van olyan is, akit 200 ezerrel támogattunk. Mármost a Kapolcsi Kulturális Egylet. De karácsony környékén szoktuk segíteni a magatehetetlen, idős embereket is pénzzel. S ezeket a pénzeket mind kívülről, pályázatokból, szponzoroktól szerezzük. Az önkormányzatok abból a kicsi költségvetésükből nem költenek a fesztivál megszervezésére, de részesednek a bevételekből, mint ahogy az egyes emberek is.

– S akkor hogy is állunk az emlegetett parasztházakkal?

– Valóban sokkal többbe kerülnek, mint a fesztivál előtt. Hála Isten, divat lett Kapolcson parasztházat venni. Ennek örülök, hiszen sok esetben ezeket a házakat az összedőlés fenyegette, a helyiek nem tudták volna őket helyrehozni. Vagy nincs rá pénze, vagy pedig azért, mert nem ilyenben akar lakni, hiszen ezek azért nem olyan korszerű házak. Az önkormányzat a fiatalok helyben maradását úgy támogatja, hogy jelképes összegért ad el számukra építési telkeket.

– Röviden meg lehet fogalmazni ennek a sokrétű munkának a legfontosabb célját, hasznát?

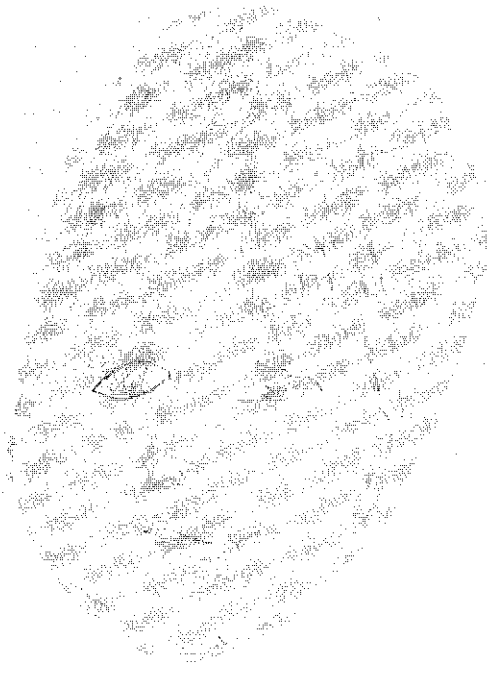
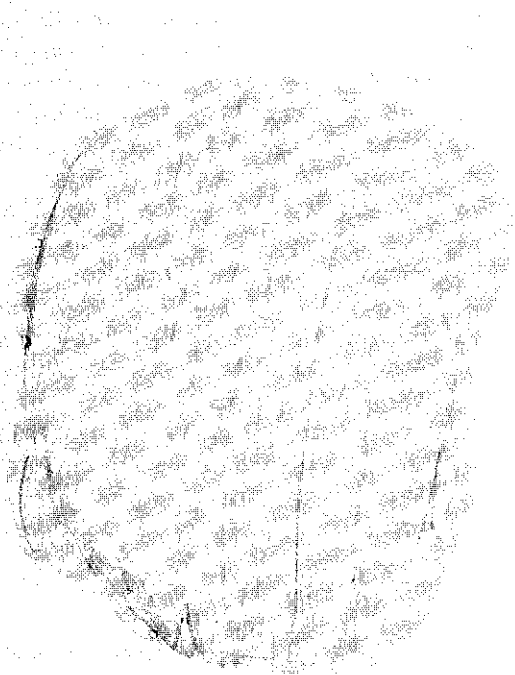
– Megpróbálhatom. Először is a fiatalok, akiknél az a cél, hogy maradjanak ezekben a falvakban, ne költözzenek el. Egy ilyen mozgásban lévő faluban, ahol több a lehetőség a túlélésre, szívesebben maradnak. Amit nekünk sikerült megcsinálni a Balaton-felvidéken, nem biztos, hogy az Alföldön meg tudták volna csinálni. Más szempont: abban biztos vagyok, hogy muszáj nyitni a falvaknak, ez a világ nem olyan, hogy be lehessen zárkózni. De ezzel párhuzamosan fel kell mérni a saját értékeket, s azokat meg kell tudni őrizni, s fel kell tudni mutatni. Néha ezekre az értékekre nagyon nehezen jönnek rá helyben. A médiák ebben sokat segíthetnek, hisz már mindenki tudja, hogy Bihartól Zaláig milyen értékek is vannak. A tradíciókat meg kell őrizni, a visszahúzó konvenciókat – mert hát ilyen is bőven akad a falvakban – viszont el

kell felejtetni. Tehát nyitni kell, befogadni kell, és felmutatni kell. Ma már egyre nagyobb az esély, mint ami '89-ben nekünk volt. S ha valaki kívülről segíteni akar, az vegye tudomásul a szabályokat, legyen toleráns és alkalmazkodó. Nagyképpen, arisztokratikusan viselkedni nem lehet, mert kiveti magából a közösség. A falu közösségének pedig – ami lehet a polgármester, a szomszéd – tudomásul kell vennie azt, hogy akik idejöttek, azok más emberek, ne feltételezze, hogy roszszat akarnak, de azt se, hogy őket meg lehet „pumpolni”, mert ők gazdagabbak. Tehát mind a két részről egy hihetetlen tolerancia szükségeltetik és érzékenység egymás iránt. El kell mondjam, hogy néha én is bizonytalan vagyok. Belenyúlunk egy természetes folyamatba, de hogy ez hova vezet, az csak több év után dől el. Ez egy több évtizedes projekt. Az, hogy civil szervezetek jöttek létre és dolgoznak, az, hogy együtt gondolkodnak az önkormányzatok, az, hogy békesség van, ez mind nagyon jó dolog. S az is, hogy tulajdonképpen most már önállóan nélkülük is működnek a dolgok. Hisz menetközben ebbe beletanultak a polgármesterek és még sokan mások. Ennek örülök, s annak is, hogy a Coca-Cola-világgal szemben felmutattunk egy másik választási lehetőséget. A többi már az idő dolga.

– Tehát reményeik szerint jó irányba dőlt el a falu sorsa.

– Ezt nagyon remélem, de az az igazság, hogy nem én döntöttem el a falu sorsát, hanem a falu döntötte el az enyémet. Nekem nagyon sok erőt adott, és mindent megteszek, hogy ezt valamilyen módon kompenzáljam, hogy én is tudjak adni valamit abból, amit kaptam. Ez egy szép történet. Ez az egyik életem, a Kapolcs. Most már én olyan egyenrangú tagja vagyok ennek a közösségnek, mint bárki a faluban. És ez bizony nem semmi!

Márta István munkásságát a Megyei Közgyűlés 1997. december 15-én a Veszprém Megye Érdemrendje kitüntetéssel ismerte el.

MAGYARPOLÁNY, A KULTÚRFALU

Magyarpolány az utóbbi években felkapott lett. A hajdani csöndes sváb falu a Pünkösöd környéki Passiójátékokra egyre jobban megtelt idegenekkel, nagyjából a rendszerváltástól kezdődően. Később – s ez máig tartó folyamat – az egy-két napos vendéghozam mellé a visszatérő látogatók, nyaralók, külföldi, elsősorban német pihenni szándékozók is egyre nagyobb számban kezdtek feltűnni, így mostanára már az a helyzet, hogy kiadó szobára nyaranta alig talál a messzi földről érkező.

A másik feltűnő változás, hogy egyre-másra épülnek a szebbnél szebb családi házak. Az irigyek Ajka nyaralófalujának, elitnegyedének tartják ma már Magyarpolányt. Tény: sokan költöztek ki ide a közeli városból, elsősorban értelmiségiek, de ennek az is oka volt, hogy Ajkán ma például nincs eladó-megvásárolható építési telek.

A falu fejlődése feltűnő. Kérdés: minek köszönhető ez a lendület? Meglepő a válasz: a kultúrának.

Minden a Passiótól indult. Tekintettel arra, hogy az esemény kezdettől fogva amatőr jellegű volt, helyi és közel-környéki szellemi és fizikai részvételt igényelt. Egy szabadtéri előadás sok olyan szakma közreműködését követeli meg, amelyeknek képviselői nem élhetnek egy néhány száz lelkes faluban, ezért kívülről érkeztek ide emberek, igaz, csak néhány napra. Ők voltak a friss szemek, akik meglátták, mintegy felfedezték a lehetséges ragyogást a por és a málló vakolatok alatt. Az addig csak gondot jelentő Petőfi utcáról hirtelen kiderült, hogy sváb parasztházainak sora magát az utcát teszi műemlékké, így Polány bekerült mindenféle jegyzékbe.

Az időközben fellendült és állami pénzekből (pályázatokon keresztül) támogatott falusi turizmus lehetőségeket kínált az állami normatívák feletti összegek megszerzésére, s az éppen önkormányzati váltással küzdő Magyarpolány új polgármestere és tanácsadói gyorsan felismerték ezeket a lehetőségeket. Halatlan mennyiségű, s kezdetben ötven százalékos hozadékú pályázatok gyártásába fogtak, amelyek eredményének köszönhetően kiugró és látványos sikereket érhettek el. Az egyik sváb házból Tájházat alakítottak ki, amit folyamatosan fejlesztenek tovább alkotóházzá, a lerobbant kultúrházat pedig szép Faluházzá kezdték meg átalakítani.

Ezzel egy időben nem szabad megfeledkezni az országban, különösen pedig a Dunántúlon elharapózott infrastrukturális fejlesztések hatásairól sem. A gépkocsival rendelkezők számára hat-nyolc kilométer ma már nem jelent távolságot, tehát a városi lét ártalmait felismerő és előle menekülni igyekvő értelmiség új életteret keresve magának, könnyen rátalálhat a víz-szennyvíz-földgáz- és (majd) telefonközművekkel ugyancsak rendelkező, ráadásul feltűnő kulturális értékeket teremteni tudó falura, Magyarpolányra. Márpedig aki letelepszik itt, igyekszik lokálpatriótává válni, aminek első jele, hogy felajánlja szolgálatait. Ha jól sáfarkodik a helyi elit a hirtelen beköszönő

szellemiség „felkínálkozásával”, akkor annak olyan eredményei lesznek, mint például a megújuló köztéri kegyszobrok, vagy a gyerekek körében megszerveződő néptáncegyüttes, irodalmi színpad stb.

A kultúra faluépítő hatása tehát kézzelfogható eredményeket, konkrét alkotásokat produkál. Tesz azonban mást is: életformát változtat. Az elhíresülő községbe érkező idegenek magukkal hozzák, ha csak néhány napra-hétre is a saját kis külön személyi, tárgyi, felfogásbeli különbségeiket, méghozzá rengeteg irányból. Ez mindenképpen hatással van az őket vendégül látó, kiszolgáló, s a sajátos körülmények miatt velük együtt élő helyiekre. A változatlanul meglévő és tiszta falusi etikai és hagyományrendszer pedig visszahat a látogatókra, így helybéli és idegen között fokozatosan nivellálódik a különbség. Kölcsönös igényteremtés zajlik tehát a háttérben, ami újabb, úgynevezett humán erőforrások lehetőségét rejti magában. A feladat ezek minél jobb kihasználása.

Az egész történet megítélhető egyszerű divatjelenségnek (erre utal a dolgozat legelső mondata is). Ám éppen az utolsó bekezdés ad reményt arra, hogy Magyarpolány esetében ennél talán már jóval többről van szó. Vegyük hozzá, hogy az Ajka környéki községekben az elmúlt választási ciklus helyi politikusainak köszönhetően meghonosodott az úgynevezett térségi és kistérségi szemlélet. Magyarpolány teljes mellszélességgel e folyamatba szállt be, itt hozták létre először a ma már bővülő értékleltárt, ráadásul ide települ a terület információs központja is. Ez arra utaló jel, hogy nemcsak a saját értékek minden áron való fejlesztése, a saját haszon termelése a fő cél, hanem a környezettel, a külvilággal való kapcsolatkeresés és -mélyítés.

Mindeközben azonban a magyar falu alapvető gondjai Magyarpolányt sem kerülik el. A csökkenő szülési kedv veszélybe sodorta az általános iskolát, amin nem segít a kívülről betelepülők jelentős száma sem, hiszen a „bebírók” – ahogy arra már utaltam – megállapodott emberek, azaz nem várható tőlük a helyi „gyereklétszám” növelése. Egyre kevesebben vannak tehát az alapoktatásba belépők. Ám itt is speciálisan „polányi típusú” megoldás látszik körvonalazódni. Az iskola ambiciózus új igazgatója erre is a kultúrát kívánja felhasználni. Pályázati programjában olyan feladatsort vázolt, amelynek eredményéül azt várják, hogy a csökkenő gyermeklétszámot más településekről idehozandó gyerekekkel pótolják. Alapelv a művészeti oktatás meghonosítása, a manualitás elterjesztése, amire egyre bővülő lehetőségeket teremtenek. Ennek ellentettjeként, de ezzel párhuzamosan javában folyik a számítógépesítés: Magyarpolány általános iskolájában kis csoportokban, hatékonyan és magas szinten lehet tanulni a komputerezést. A nyelvi (német) képzése pedig a község sváb jellege, meglévő kapcsolata, az innen Németországba kitelepített rokonok, ismerősök révén konvertibilisen megalapozott és életszerű.

TESZ-VESZ KENESE...

Oly találó és figyelemre méltó címet adott veszprémi kollégám a Balatonkenesét bemutató cikkének, hogy ennél jobbat már kitalálni képtelenség, ezért idézése talán megbocsátható. A népszerű kis mesevárossal való párhuzam természetesen nem véletlen. Hiszen Kenesén annyi minden más!

A vendéget, az átutazót sajátos, egyéni piktogramokkal vidámított utcatáblák intézményfeliratok igazítják útba, a falu apraja-nagyja természetesen tudja, hogy ezek Györgydeák György fiatal grafikus alkotásai. A rajzok visszaköszönnek több épületről, a strandbejáratról, éttermekről. Az utazó kíváncsi lesz. A táblák kedvesen észrevétlen felterelik a partról „a faluba”, s ha eltölthet itt egy-két napot vagy hetet, újabb meglepetések érik. Ízelítőt kaphat egy olyan közösség életéből, amelyet azzal áldott-vert meg a sors, hogy a Balaton partján nap mint nap szembe kell nézni annak minden előnyével és hátrányával.

Nagy kulturális kihívás ez, hisz egyszerre kell megőrizni és korszerűnek lenni, hasonlítani és különbözni, befogadni, és ha kell, elhatárolódní. S mindeközben kiderül, hogy ez nem is olyan egyszerű. Hogy Kenesén ez mitől és kitől működik, erre próbáljuk a választ megadni Kuti Csaba polgármesterrel* közösen. Természetesen a kérdező már a beszélgetés elején jól tudja, hogy az utóbbi évek kulturális fejlődésének a polgármester úr a kezdeményezője és garanciája, ezért nem is titkolja, hogy a személyes motivációk éppúgy érdeklik, mint a település társadalmi mutatói.

– *A családban, az iskolázottságban, vagy csupán a polgármesteri hivatástudatban kell keresni az Ön kultúraépítő munkájának indítékát?*

– Ez nagyon összetett dolog. Azt hiszem, ez a három terület, így együtt a meghatározó. Gyerekfejjel kerültem a faluba, apám volt a református lelkész. S azt talán nem is kell részletezni, hogy milyen szerepe volt a '40-es, '50-es években egy faluban a lelkésznek, s a családjának. Apámat, anyámat mindenki tisztelte, s bennünket is mindenki ismert.

Mi minden család életének örömeit, bánatait megéltük, minden jeles családi ünnepen hivatalosak voltunk. Apám nyújtotta a lelki vigaszt, édesanyám pedig, aki szintén az emberek szeretetére nevelte a négy gyermekét, kis színházköröket szervezett, s természetesen mindig mindenkiről mindent tudott. Számunkra valahol itt kezdődött a népművelés. Én ott-hon is azt tanultam, hogy az emberek lelkében fel kell ébreszteni a szép és a jó utáni vágyat, ez volt a szüleim felelőssége, és én ezt még ma is így fogalmaznám meg: ez minden magyar értelmiségi felelőssége és feladata.

A szülői ház légköre, értékrendje egyaránt a humán pálya felé terelt, bírónak készültem egészen '56–'57-ig, amikor is eldöntöttem, hogy én egy ilyen világban nem akarok emberek sorsáról dönteni.

Humán gimnáziumba jártam Veszprémben fiútestvéreimmel együtt, nagyon keményen tanultunk, de mellette sok minden érdekelt. A legnagyobb szerelem a vers volt. Versmondóként dolgoztam Pintér Tibornál, aki ezt a munkát 40 éve kezdte el városában, sorra nyertem a területi szavalóversenyeket, szerepeltünk a Helikon-ünnepségeken. Aztán ezzel a családi háttérrel és érdeklődési körrel jelentkeztem Gödöllőre mezőgazdasági

gépészmérnöknek. Humán pályára ekkor már nem akartam menni, úgy gondoltam, hogy a mezőgazdaságon, a gépeken keresztül is megmarad a kapcsolat az emberekkel, még az életüket is meg tudom könnyíteni. Természetesen nem vettem fel, hisz abban az időben a származás volt a döntő, hiába volt nekem a maximális 20 pontból 19. Elmentem traktorosnak az egyik szomszéd faluba. Mondanom sem kell, hogy a következő évben fizikai munkásként 17 ponttal felvettek a főiskolára. Így aztán mint gépészmérnök kerültem vissza rövid kis kitérővel. Egy nagyon jó működő Tsz-nek lettem a főmérnöke szinte kőlyökfejjel. Ezekben az években inkább a családomon keresztül vettem részt a kulturális életben, hisz a testvérem, Ertl Pálné a megye egyik legismertebb gyerekneptáncoktatója, s a feleségem is szervezett egy-egy színházi vagy dalkört. Én pedig mérnökösödtem, közben még a vízügyi végzettséget is megszereztem, mert hogy azon a területen is dolgoztam jó pár évet egészen addig, amíg '90-ben meg nem választottak polgármesternek.

– *A falvak abban az időben éltek át a legnagyobb változást, amíg Ön a „termelésben” dolgozott.*

– Ez így igaz. A magyar falut '61–'62-ben a tévesztés gyökeresen megváltoztatta. Addig léteztek a közösségek, nem voltak túl nagy kulturális és anyagi különbségek, de mire „visszatértem” a falu életébe mint polgármester, ez már mind a múlté volt.

– *Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy egy Balaton-parti településről van szó, ami még színesebbé teszi a képet.*

– Így van. Kenese nagyon régi, ezeréves település, ahol egy kiváltságos réteg, a királyi halászok, vadászok telepedtek meg. Később is egy jól képzett földművelő, iparos társadalom él itt. De természetesen ma már üdülőfalu is, s épp a '70-es, '80-as években nagyon megnőtt az üdülők száma. Ma az 1300 állandó lakás mellett 3600 üdülő áll, ami egyedülálló a Balaton-parti községek között.

A település óriási területen fekszik, csak Siófok nagyobb nála. S addig amíg nálunk tíz hónapon át 3900-an élünk, a nyári hónapokban ez 40–50000 is lehet. S mindezeket a számokat, a mögöttük rejlő emberi, társadalmi jelenségeket mind-mind figyelembe kell vennünk, amikor szervezzük az életünket.

– *Apropó, szervezés. Ön polgármesterként nagyon aktívan fogott bele a kulturális élet szervezésébe is. Szinte egy-két év alatt teremtett meg mindent.*

– Nem titkolom, a pozícióból fakadó lehetőséggel élve én bizony nagyon felpörgettem a '90-es évek elején a döntéseket. Hisz alig volt valamink. A falumúzeum anyaga állt egyedül össze Vér Lászlóné lelkesedésének köszönhetően, itt az elhivatottsága vitte előre az ügyet, csak a végleges elhelyezést, gondozást kellett megoldanom. De minden más hiányzott. Akkor pedig, hogy újra egymásra találjanak az emberek, hogy közösségeink legyenek, hogy művészeti programokat szervezzünk, hogy az idegenforgalom igényeit is kielégítsük, bizony épületek és intézmények kellett. S ez volt az, amit én keményen keresztülvittem a testületen. Az elmúlt években felépítettünk egy sportcsarnokot – ami persze koncertekre, táncbázisra is nagyon jó –, felújítottuk a faluház épületét, s a könyvtárat is méltó, egy műemlék épületben tudtuk elhelyezni. S mindez a falu központjában, mellettük a templommal. Még egy szabadtéri színpadot tervezünk a faluház mellé, és minden feltétel adott lesz a nyári rendezvényekhez is.

* Kuti Csaba november óta Veszprém Megye Közgyűlésének elnöke.

– Mekkora a különbség a nyári szezon és a falu mindennapi kultúrája között?

– Van különbség, de szerencsére egyre inkább be is épülnek egymásba. A csendesebb hónapokban tudunk mi töltekezni, dolgoznak a csoportjaink, a gyerekek az óvodában, iskolában, a civil szervezetek – 19 különböző szervezetünk van! – különböző foglalkozások vannak a könyvtárban. Nyáron kicsit hangosabb az élet, több a rendezvény, a koncert.

– Példaértékűnek tartom, ahogy Önök a nyári rendezvények „tematikáját” kialakították.

– Nálunk a színvonal a lényeg. S mivel gazdag hagyományokkal bíró település vagyunk, bizony jobban támogatjuk a hagyományörző, a művészeti programokat, kialakítottuk ezeknek a rendezvényeknek a támogatási rendszerét: sok szervező, intézmény megkeres bennünket nyári programajánlattal, mások saját táboraikat szervezik nálunk. Mi anyagi lehetőségeinkhez mérten pénzzel is segítjük azokat, akik értéket hoznak a faluba. Olcsóbban kapnak szállást, étkezést, segítünk a programszervezésben. S így lassan részesei leszünk egymás életének.

A legismertebb ilyen közös rendezvény a Balkán Táncháztábor, amely már több éve működik a Rece-Fice Együttes és Gácsi Miklós népművelő szervezésében. Ebben a táborban itt vannak a mi gyerekeink is a hazai és külföldi szereplők mellett, népszerűek a táncházesetek is. De említhetném a versmondó táborokat, műhelymunkákat is. Mi hosszú távú együttműködésben gondolkodunk. Most készítjük a falu kulturális koncepcióját, rendezvénytervét. Ennek elkészítésében mindenkire számítottunk, mindenki véleménye érdekelt, aki Kenesén értéket teremt, legyen az helybeli vagy vendégművész. De ugyanígy bevontuk ebbe a munkába a nyaralókat képviselő civil szervezeteket, a vállalkozókat – legyen akár budapesti vagy helybeli –, az utazási irodákat.

– Még mindig a balatoniság mellett maradván, milyen a kapcsolat az itt nyaraló művészekkel?

– Nagyon örülünk, ha tudunk együtt dolgozni, de természetesen tiszteletben tartjuk, hogy a nyár számukra is a pihenés és kikapcsolódás. De többször szervezünk nekik vagy velük

kiállításokat, koncerteket. Legutóbb például Varnus Xavér adott egy nagyszerű koncertet, aki gyerekkorában nagyon sokat nyaralt Kenesén, s szeretett itt lenni, nem felejtett el bennünket, s már világhírű művészként is visszajár hozzánk. Számunkra ez példaértékű. Ha egy gyerek szép élményekkel megy el tőlünk, az megszereti a falut – ezért is támogatunk minden értelmes feladatot megfogalmazó nyári gyerektábor –, visszajön felnőtt fejjel is, ki tudja, hátha egyszer kenesei polgár lesz belőle?

– Minden támogatás pénzkérdés.

– Persze, s abból soha nincs annyi, amit értelmes dolgokra el ne lehetne költeni. Mi a testületben azt fogalmaztuk meg, hogy a költségvetésünk kb. 5%-át minden évben kultúrára költjük. Ez ebben az esztendőben tíz millió forint körül van, s ez az összeg egy ekkora településnél bizony szépnek számít.

– Reménybeli kenesei polgárokról beszélgettünk az imént, befejezésül említsünk meg egy máit, valóságos keneseit, Györgydeák György grafikusművészt.

– Ő fiatal, nagyon tehetséges, nagyon sajátos látásmódú művész. Kölcsönösen feltételezik egymást a faluval: Kenese ma már nem lenne Kenese Györgydeák nélkül, s bizony, Gyuri sem létezik nélkülünk. S egy művész, akit már ismernek megyehatárokon, sőt országhatárokon túl is, miért ne lehetne jelen szülőfaluja mindennapjaiban! Miért ne jelenhetne meg az ő világa a falu világában is. Különleges, egyedi utcatáblákat, emblémákat rajzolt nekünk, s ezeket kihelyeztük az utcákra, s ma már ezekről lehet megismerni az iskolát, óvodát, faluházat, rendőrséget stb. Meglepődnek az emberek, hogy milyen más világ ez, de tetszik nekik, s minket pedig megkülönböztet másoktól. Azt nagyon következetesen végig fogom csinálni, hogy minden tábla egységesen az ő rajzaival jelenjen meg. Hiszek abban, amit a Gyuri csinál, s hiszem, ezt fel kell vállalnunk, be kell mutatnunk, mert ettől mi egy kicsit mások vagyunk, mint a szomszéd falu. Ez a mi saját arcunk, mi ettől (is) vagyunk Kenese.

– Ehhez kívánok én további jó munkát, s köszönöm a beszélgetést.

A MEGYE KULTURÁLIS KÍNÁLATA ÜDÜLŐVENDÉGEKNEK

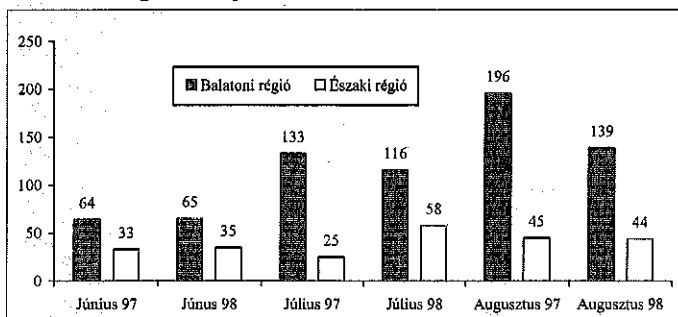
A statisztikai adatok szerint az ország turisztikai forgalmának 13-14 százaléka Veszprém megyében bonyolódik. S ennek is többsége a július utolsó hetétől augusztus utolsó hetének kezdetéig tartó, 3-4 hetes főszezonban. A '80-as évek végéig elég volt, ha sütött a nap, felmelegedett a víz, jöttek a vendégek belföldről és a határokon túlról egyaránt. A keleti vendégkör eltűnése, a nyugati vendégek számának radikális csökkenése azonban egyre erősebben jelezte az érintetteknek, hogy a korábbinál többet kell tenni a forgalom növeléséért. Egyik ilyen terület a szabadidős rendezvények számának gyarapítása, minőségük javítása.

Az alábbiakban a rendezvények címe, helye, időpontja szerint azt próbáljuk vizsgálni, mikor, milyen kulturális kínálatból válogathatnak a vendégek Veszprém megyében illetve a Balaton északi partján. A vizsgálódás alapját a megyei önkormányzat támogatásával kiadott Szabadidős című műsorfüzet adta, amelyben a tervezett rendezvények mintegy 90 százaléka helyet kapott.

Mivel a téma sokszínűsége, illetve a részletes adatok hiánya miatt nincs mód egyértelmű kategóriák felállítására, erre nem is törekedtünk. A több műfajtvé ötvöző egynapos komplex programokat egyetlen rendezvényként vettük számba, ugyanakkor a több napon át tartó programok minden egyes napja önálló rendezvényként jelenik meg az adatok között. A rendezvények közé csak akkor számítottuk be az augusztus 20-i ünnepi megemlékezéseket, ha azokat önálló kulturális program kísérte.

A kiadvány szerint 1998. június 1. és augusztus 24. között 457 rendezvényt hirdettek meg a szervezők a megyében, 39-el kevesebbet, mint egy évvel korábban. 1997-ben a programok 79 százalékanak, 393 rendezvénynek a Balaton-Veszprém-Tapolca által határolt terület volt a helyszíne, 1998-ban az északi régió 21-ről 30 százalékra emelte részesedését. Ez részben a balatoni programok számának csökkenésével, illetve a Kaposcs környéki Művészetek Völgye program bőségesebb kínálatával magyarázható.

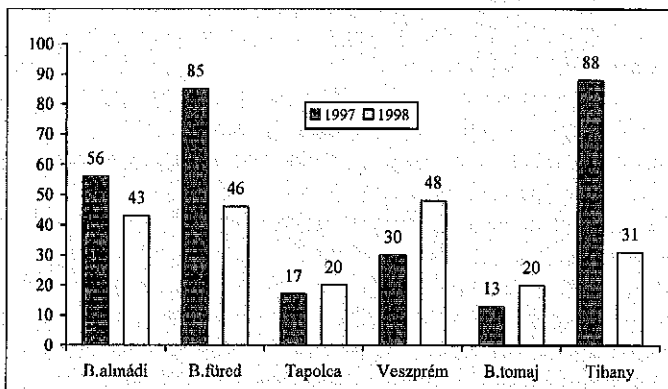
A javulás ellenére az idén is megállapíthatjuk, hogy a Tapolca-Veszprémi úttól északra eső településeken a nyáron szabadságra mennek a hivatásos műsorszervezők. Tavaly a nyár egy-egy szakaszában Sümeg és Pápa jelentette a kivételt, az idén a kapolcsi térség mellett Várpalota is felzárkózott, sőt az utóbbi 25 programmal illetve programnappal jelentősen megelőzte Sümeget és Pápát is az aktivitásban. (1. ábra)

1. ábra. A rendezvények megoszlása a megye két régiója között 1997 és 1998 nyarán

A rendezvények többségének mindkét évben néhány balatoni település és Veszprém adott otthont. Az idén jelentős változásként könyvelhetjük el, hogy a csúcspontot tartó Füreden, Tihanyban, Almádiában visszaesett a rendezvények száma, mi-

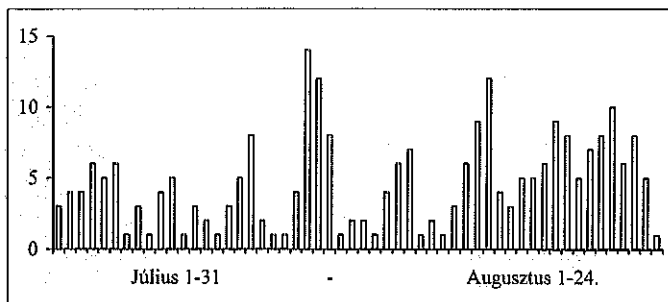
közben Veszprém a korábbi negyedik helyéről az élre tört, és a tavaly gyengén szereplő Badacsonytomaj is felzárkózott a nagyközhöz. (2. ábra)

2. ábra. A rendezvények megoszlása egyes települések között 1997 és 1998 nyarán

A múlt évben 5,8, az idén 5,4 rendezvény esett egy napra átlagosan a nyári hónapokban. Ez az átlag azonban mindkét nyáron nagyon eltérő időszakokat fogott össze. Tavaly többször is volt olyan nap – főleg júniusban –, amikor egyetlen rendezvényt sem találhattak az érdeklődők, ugyanakkor egy-egy július végi vagy augusztusi napon a választás okozott gondot a sok rendezvény miatt.

Az idei évben a kevesebb program nem eredményezett ennyire szélsőséges helyzeteket. De talán mélyebb következtetések levonására is okot ad az a tény, hogy a legtöbb rendezvény – összesen 26 – a július 24–25-i, pénteki, szombati napra esett. Miközben az igazi főszezon csak egy nappal később, július 26-án, vasárnap kezdődött a szabadságos német vendégsereg megérkezésével. (3. ábra)

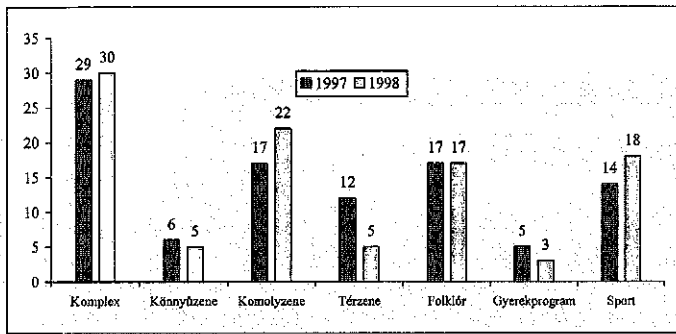

3. ábra. A rendezvények eloszlása napok szerint 1998 nyarán

A rendezvények műfaj szerinti összetételét vizsgálva kiderül, hogy a komplex programok – falunapok, bornapok, szonnyító, -záró és más fesztiválok – mellett továbbra is meghatározó a komolyzenei és a folklórprogramok aránya. Ugyanakkor javították tavalyi részesedésüket a turisztikai jellegű sportprogramok, a különböző Balaton- és öbölátúszások, strandröplabda, futball- és teniszbajnokságok. (4. ábra)

Más jellegű vizsgálódást igényelne annak tisztázása, hogy a Balatonnál üdülő vendégek igényelnek-e annyi komolyabb hangvételű programot, amennyit kínálnak nekik. Azt az adott műfajú rendezvények száma alapján nyugodtan kimondhatjuk,

4. ábra. A rendezvények százalékos megoszlása a fontosabb műfajok szerint

hogyan a legfontosabbnak hirdetett vendégeknek, a gyerekeknek nem sok önálló műsor termett a nyáron. S hasonlóan kisemmizettek voltak a tizenéves fiatalok is.

A Balaton-parton az idén a korábbinál is több volt a kulturális szempontból talán kicsit igénytelenebb, alapvetően csak a könnyű szórakozást kereső vendég. A rendezvények műfaji összetétele alapján nem kell nagy bátorság annak ki-

mondásához sem, hogy a műsorszervezők általában nem az ilyen vendégeknek rendezik a kiemelt programokat. Az igazán laza üdüléshez valóban illő programok ma még általában hiányoznak. Illetve a vendéglátóhelyek kínálatában találunk ilyeneket, sokszor nem a legmegfelelőbb minőségben.

A műsorok szervezőinek érdemes lenne komolyabban végiggondolni, hogy a nyári szezon nézőcsúcsát az augusztus 20-i füredi tűzijáték több tízezres közönsége jelentette. Ugyancsak tízezerre becsülték a közönség létszámát a Művészetek Völgye nevű happening legforgalmasabb napjain. A fenti csúcsokat a révfülöpi Balaton-átúszás 7000 és a Balatonfüred-Tihany öböl-átúszó viadal 4300 indulója közelítette meg. (Mindkét eseménynél jelentős volt a nézők száma is.)

A rendezvények terület és idő szerinti megoszlása azt jelzi, hogy továbbra is hiányzik az egyeztetés a műsorok, illetve szervezőik között. Az érintettekben nem tudatosult az sem, hogy az üdülővendégnek mindig az az egy vagy két hét a világ, amelyen éppen nálunk tartózkodik. Számára ennek az időszaknak minden napja ünnep – függetlenül a naptár színeitől.

„IFJÚSÁGBARÁT ÖNKORMÁNYZATOK” 1998. VESZPRÉM MEGYÉBEN

Az Alsó-Ausztriai Tartományi Parlamenttel hosszú évek óta fennálló együttműködésünk során több alkalommal meghívást kaptunk az e tartományban szervezett „Ifjúságbarát önkormányzat” pályázat díjátadó ünnepségére.

Az ott szerzett tapasztalatok alapján úgy ítéltük meg, hogy az akció meghirdetése Veszprém megyében is sokat segíthet a fiatalokkal való foglalkozás, az ifjúsági szervezetek és az önkormányzatok közötti kapcsolat elmélyítésében.

Ez év tavaszán a megyegyűlés meghirdette az „Ifjúságbarát önkormányzat” pályázatát. Célul tűztük ki, hogy a pályázat közvetett eszközökkel segítse a Veszprém megye településein élő fiatalok életkörülményeinek figyelemmel kísérését, az ifjúsági közösségek munkájának támogatását, valamint az ifjúsági szervezetek és az önkormányzatok együttműködésének elősegítését. Célunk a pályázók eredményes tevékenységének bemutatásával ösztönözni, ötleteket adni Veszprém megye településeinek az önkormányzatok és az ifjúsági szervezetek együttműködéséhez.

A pályázat kétszer igényelte a település aktivitását. Első alkalommal a nevezés mellé el kellett készíteni az 1998. évre szóló ifjúsági programot. Ennek határideje március 15. volt.

Az év folyamán a településen folyamatosan dolgoztak az önkormányzatok és az ifjúsági közösségek (egyeztetések, ünnepségek, táborok, szakkörök, diákönkormányzati programok, erről szóló tudósítások helyi újságban, TV-ben stb.).

Munkájukról október 11-ig kértünk beszámolót. Az értékelést kívántuk elősegíteni azzal, hogy megpróbáltuk kérdőív segítségével feltérképezni az ifjúság számára rendelkezésre álló intézményeket, egyesületeket, az anyagi, erkölcsi támogatást, az együttműködés minőségét.

Az értékelésre október 13-án és 15-én került sor. Először ifjúsági munkával foglalkozó szakembereket kértünk fel.

A szakmai bizottság összetétele: a Megyei Közművelődési Intézet munkatársai, a VMGYIA felügyelőbizottsága tagja a Vetési Gimnázium testnevelőtanára, Megyei Diáksport Tanács és a Veszprém Megyei Önkormányzati Hivatal munkatársai.

Október 15-én a Veszprém Megyei Közgyűlés Kulturális Bizottsága döntött az elkészült javaslatról. A szakmai zsűri és a bizottság véleményalkotása megegyezett. A kulturális bizottság az akció népszerűsítése és a pályázatot benyújtó települések elismerése érdekében minden településnek jutalmat és dicséret oklevelet is javasolt.

Az eredményhirdetés november 11-én a Megyeháza Szt. István-termében volt.

A jövőt, a jövő érdekében dolgozó önkormányzatokat és ifjúságát ünnepeltük e napon.

A fanfárok hangja után Varga Enikő, a balatonkenesei általános iskola tanulója szavalta el Juhász Gyula: Himnusz az emberhez című versét. Az ünnepségen Kuti Csaba, a megyei közgyűlés elnöke mondott köszöntőt. Azért tartotta különösen fontosnak a kezdeményezést, mert elsősorban a jövőnek szól: azoknak a fiataloknak, akik az Európai Unióba fogják gyakorolni a demokráciát.

Vesztergom János a bírálók nevében értékelte a benyújtott pályaműveket, külön-külön emelte ki a nyertes dolgozók legfontosabb erőnyeit. Mint elmondta, a pályázatok arról tanúskodnak, hogy az önkormányzatok számára fontos az ifjúság.

Nem mindegy az számunkra, hogy milyen az ifjúság hangulata, életérzése, a településhez kötődése.

A célok megvalósításához sokféle módon közelítenek (kulturális csoportok, érdekvédelmi szervezetek, ifjúsági sport-egyesületek.) A legtöbb településen felismerték, hogy szakemberre kell bízni az ifjúsággal való foglalkozást. Ahol arra lehetőség van, ott ifjúsági referens, közművelődési szakember vagy pedagógus szakértelmét veszik igénybe.

Az ünnepség fényét emelte, hogy köszöntötte a kitüntetetteket dr. Peter Seiber, a Wunsiedeli Körzeti Hivatal elnöke és Toni Eber, az Alsó-Ausztriai Tartományi Parlament tagja, ifjúsági tanácsnok. Méltatták a kezdeményezést, az ifjúsággal való foglalkozás fontosságát. Kiemelték, hogy rájuk építve tudunk az Európai Unióba törekedni. Ráműtettek arra, hogy nemzetközi kapcsolataink az ifjúság révén alakultak ki.

A díjakat Kuti Csaba, a megyei közgyűlés elnöke és dr. Zsedenyi Imre főjegyző adták át.

Gyermekek és fiatalok tevékenységét bemutató kiállításokat is rendeztünk. Ezek a nyertes települések ifjúsági munkáját és a wunsiedeli ifjúsági cserét mutatják be. Mindkét kiállítás elkészítésében a fiatalok is közreműködtek.

A műsor összeállításában és a kiállítás elkészítésében a hivatalt segítette a Megyei Közművelődési Intézet is.

A KULTÚRA FINANSZÍROZÁSA

– BESZÉLGETÉS DR. ZONGOR GÁBORRAL

A kultúra finanszírozása az elmúlt években többszektörűvé vált, de megmaradtak jelentős finanszírozónak az önkormányzatok, vállalva a felelősséget a kultúra színvonaláért.

Dr. Zongor Gáborral,* a Veszprém megyei Közgyűlés elnökével beszélgetünk arról, hogy az Önkormányzat milyen szerepet vállal a megye kultúrájában, művészetében.

Hogy őt kértük fel erre a beszélgetésre, nem véletlen, hiszen köztudottan kultúrabarát; autodidakta művész volta is erősíti a művészetek, az alkotó tevékenység iránti vonzalmát. A Veszprém Megye Kultúrájáért Alapítvány kuratóriumának elnökeként döntő szerepe volt abban, hogy több száz művelődő, művészeti közösség, egyéni alkotó részesüljön tevékenységüket előmozdító vagy folytatását lehetővé tevő anyagi támogatásban, példamutató a megye kiadói tevékenységét ösztönző szerepe, s jórészt az ő fáradozásának köszönhető, hogy az *Új Horizont* című irodalmi, kulturális folyóirat életben maradt, vagy a Vajdaságból áttelepült fiatal írók kezdeményezte *Ex Symposion* megszületett, s folyamatosan megjelenik. De sorolhatnánk azokat a rendezvényeket, nemzetközi kulturális kapcsolatokat, amelyek létrejöttében nagy szerepet vállalt.

Az első kérdésre, amely a megye kulturális szerepvállalására és támogatási rendszerére vonatkozott, olyan sokszínű és mindenre kiterjedő választ kaptam, hogy nincs más dolgom, mint a szavai nyomán összegezni az információkat, időnként beleszöve a kérdező-hallgató megjegyzéseit.

Az 1990-es, majd a '94-es módosított Önkormányzati Törvény nem igazán fogalmazott meg kulturális feladatokat. Félő volt, hogy az önállóságukat kivívó, de önmagukra hagyott települések nem tudnak kellő figyelmet fordítani s anyagi áldozatot hozni helyi hagyományaik ápolására, a településhatáron túl is jelentős kulturális értékeik gondozására, fejlesztésére, a bennük rejlő alkotókészség kiteljesítésére, amelynek következtében elhalványul Veszprém megye szellemi arculata. Ezért a Megyei Önkormányzat részben közvetlenül, részben közvetetten koordinálta, szervezte és anyagilag is támogatta a megye kulturális, tudományos és művészeti életét, a közösségi kulturális és művészeti értékek, valamint hagyományok ápolását és fejlesztését. Ez elsősorban az 1991-ben létrehozott *Veszprém Megye Kultúrájáért Alapítvány* segítségével valósult meg. Az alapítványon keresztül, pályázati úton történő támogatás biztosította a finanszírozás demokratizálódását, mentesülve a bürokráciától és a politikai érdekektől.

Az Alapítvány elsősorban a megyei vonatkozású helyi, gazdasági, egyháztörténeti kutatási programok megvalósításának támogatását, kulturális rendezvények, továbbá az irodalom, a képző-, zene-, tánc- és a népművészet körébe tartozó tevékenységek szorgalmazását és fiatal művészek alkotó tevékenységének kibontakozásának elősegítését tűzte ki célul.

A kuratórium tagjai (11 fő) – túlnyomó többségében – a kultúra egy-egy területének elismert reprezentánsai. Érdekeséggé kell jegyezni, hogy van köztük olyan művész, akit tevékenysége nagyrészt a fővároshoz köti, de komoly szerepet vállal egy Veszprém megyei tájegység arculatának alakításában, vagy olyan országosan elismert költő-író, aki Veszpré-

met fogadta otthonává. A kuratóriumi tagokban az a közös, hogy elkötelezettjei a megyei kulturális életnek, s nem tartoznak semmilyen csoportosuláshoz.

Pályázati kiírás általában évente egy alkalommal, márciusban történik. A program megvalósítására egy-egy évet, átfogó terminust jelölnek meg, így is ösztönözve a pályázókat a tudatos-tervszerű munkára. Az elmúlt években azokat a művészeti együtteseket, csoportokat és egyéni alkotókat támogatták, akik programjaikkal Veszprém megye szellemi értékeit, hagyományait gazdagították, továbbá akik a helyi természeti vagy közösségi értékek feltárását, kutatását, közvetítését tűzték ki célul.

Örvendetesen nagyszámú (megközelítően 300) pályázatot kell elbírálni, viszont támogatni csupán 1/3-át tudják, s a szükséges anyagi keretek miatt az igényelt és a reálisnak tartott összeghez képest jóval kisebb mértékben.

Kiemelt támogatást kapnak azok a programok, amelyek reprezentálják a megye kultúráját, és sok kicsi pénzt juttatnak a kistéleplésekre elemi kulturálódási lehetőségeinek megteremtéséhez. Örvendetes, hogy a nyertes pályázók között egyre nő a kistéleplések száma.

Sok olyan pályázat érkezik, amely falunap rendezésére kér segítséget, de programjaik komolyabb kulturális, művészeti értékközvetítést nem tartalmaznak. Ezzel kapcsolatban a kuratóriumi állásfoglalás szerint csak azokat támogatják, amelyek markánsan, kiemelkedő színvonalon hordozzák a kultúrát.

Egy másik általános szempont a támogatás odaítélésénél, hogy nem az akciók első lépéseikhez nyújtanak segítséget, hanem az életképesnek bizonyuló programokat karolják föl.

Mint arról már korábban szó esett, a pályázati kiírásokkal tudatos tervező munkára szeretnék sarkallni a pályázókat. Ehhez a gondolathoz kapcsolódik az a tavasszal megjelentetett felhívás, amely hosszabb távra szóló menedzselési, térségi-regionális méretekben gondolkodó művészeti fejlesztési program kidolgozására szólította fel az érintetteket. Mindössze 3 pályázat érkezett, s mindhárom néptáncegyüttéstől. Ez persze nemcsak a hosszabb távon gondolkodás hiányát jelzi, hanem függvénye egy-egy csoport, törekvés anyagi kondícióinak vagy piacképességének is.

Az évente átlagosan 5-6 millió forint elosztható összeget a Közgyűlés erre a célra szánt anyagi keretéből biztosítják.

Az Alapítvány bemutatása után az Elnök Úr kiemelt néhány fontos területet. A *Veszprém (megyei) Művész Céh*vel való eredményes együttműködés során sok céh- és céhen kívüli tagnak kínálkozik lehetősége a megye kultúrájának reprezentálására a kialakuló magyar és nemzetközi kapcsolatokban. Ezentúl pályázatokhoz kötött műtárgyvásárlással is inspirálják alkotásra a művészeket. Például a milicentenáriumi pályázat eredményeképpen a nyertes logo jelképezte megyénk eseményeit a programfüzeteken, emléktáblán, de említhetnénk a Kossuth-évfordulóhoz kapcsolódó emléktábla-készítést is.

Három, a megyében kiadott folyóirat (*Új Horizont*, *Ex Symposion* és a *Vár ucca* 17. negyedévkönyv) is élvezi a fennmaradáshoz és a folyamatos megjelenéshez szükséges anyagi hozzájárulást.

Több százra tehető a támogatott helyi kiadványok száma, amelyek között jó néhány helytörténeti, honismereti munka,

* A beszélgetés az önkormányzati választások előtt készült. Azóta dr. Zongor Gábor országgyűlési képviselőként dolgozik.

próza- és verseskötet szerepel. Külön említést érdemel a *Balaton-felvidék népi építészete* című könyv.

Zongor Gábor megjegyezte, hogy az önkormányzat a művek kiadásában vállal hangsúlyosabb szerepet, s nem a megírás feltételeinek megteremtésében.

Zenei területen több alkalommal nyújtottak támogatást egy-egy művészeti csoport létfenntartásához, gyakran olyan közösségeket is felkaroltak, amelyek nem számíthattak helyi segítségre.

A táncművészetet ápolandó, külföldi tanulmányutakhoz járultak hozzá, különösen azokat preferálták, amelyek által Magyarországon még nem tanulható ismeretekre, tapasztalatokra tehetnek szert a kiutazók.

A művészeti ágak minden területén elmondható, hogy sok-sok kulturális pályázattal próbálják serkenteni és a feltételeket megteremteni az alkotó munkához.

Zongor Gábor kiemelte az *amatőr művészeti mozgalom és kulturális-iffúsági kapcsolatok* jelentőségét. Évente több mint 150 fiatal jut ki külföldre a MÖK támogatásával. A kint létesített kapcsolatok aztán újabbakat generálnak, amelyek magasabb szintre jutva gazdagítják, formálják a Megyei Önkormányzat kapcsolatait is, s ezáltal szélesedik a világ. Példaként említette Bajorországgal megvalósuló cserelátogatás-kiállítás-csere több, mint egy évtizedes gyakorlatát.

Gyakran előfordul a praxisunkban, hogy a Közgyűlés Elnökéhez fordulunk anyagi támogatásért, amikor előre nem tervezett elképzelésünket szeretnénk megvalósítani. Ilyenkor az *Elnöki keret* adta lehetőségekre számíthatunk.

Zongor Gábor elmondta, hogy nemcsak a be nem tervezett, s a megye rangját emelő rendezvényeket támogatja, de gyakran olyan kéréseknek is eleget tesz, amikor az elnöki segítség mentővöl szolgál, vagy adott közegben a célprogram jelentős.

A támogatás gesztusértékét tartja fontosnak, például, amikor az az alkotó embernek szól. Ez lehet közvetlenül pénzügyi,

de egyre gyakoribb, amikor vásárlással és utána a mű terjesztésével segíti a szerző tevékenységét. Így volt az önkormányzat a zenei kazetták első megrendelője, vagy így juttattak könyveket a megyei könyvtári hálózatnak, vagy segítették a települési monográfiák megjelenését.

A Művész Céhvel együttműködve született meg az 1848/49-es szabadságharcra emlékező pályázati kiírás. A létrejövő kiállítás alkotásait azokra a helyekre kívánják eljuttatni, melyek a szabadságharcosok nevét viselik. Célja, hogy a közös szellemiség jegyében formálja az utódok közösségét.

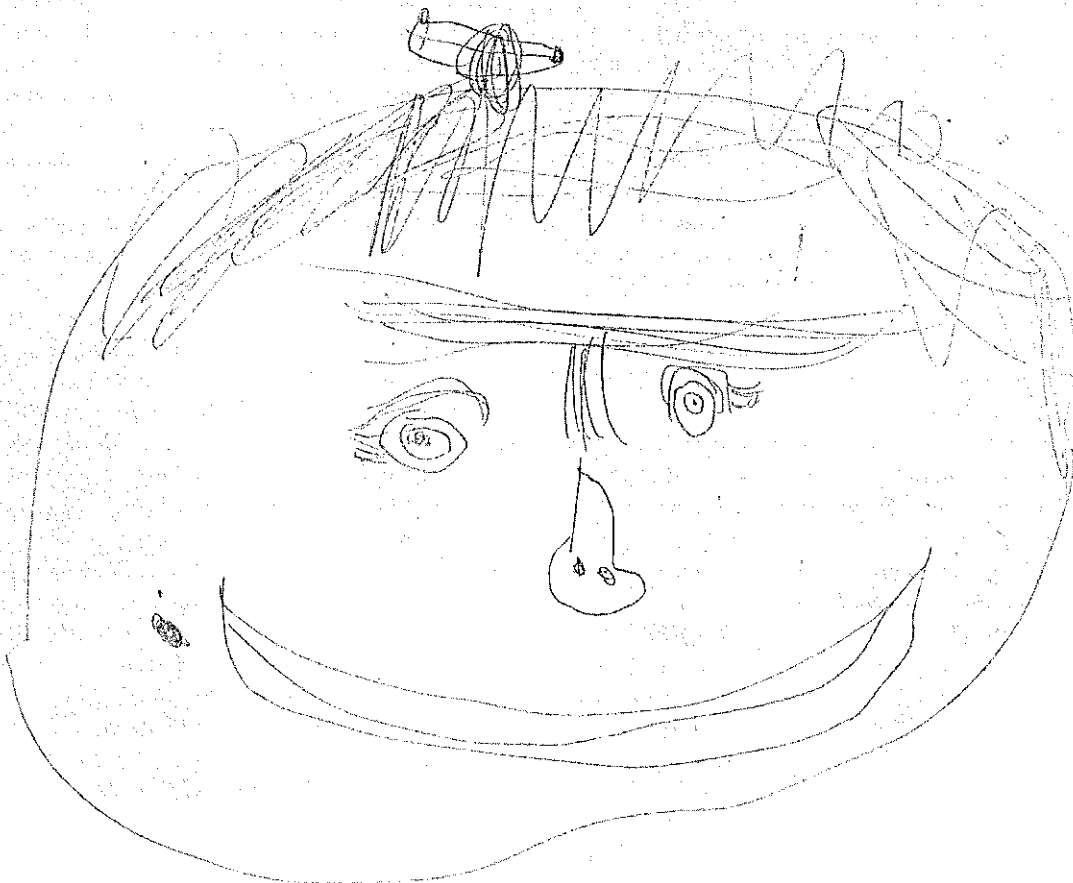
A művészek gyakran találhatnak benne segítőtársra, hisz ahogy elmondta, ha egy művész biztonságban érzi magát, akkor olyan élményt tud biztosítani, ami a befogadó polgár számára is azt sugallja, hogy érdemes itt élni.

Ezt a célt szolgálná az az általa is szorgalmazott elképzelés, miszerint az eseti alapítványi ösztöndíjakon túl a megyei közgyűlés hozzon létre művészeti, kulturális ösztöndíj-alapot, amely támogathatná a megye számára fontos, egyetemes művet megvalósítani kívánó művészt.

Összehasonlításként más megyékkel, a kultúra támogatását azért tartja fontosabbnak a materiális ügyeknél, mert (szavait szabadon idézve) ha csak az infrastrukturális fejlesztést szorgalmazzuk, akkor a lélek elvész a dolgokból, ezért van jelentősége minden kicsi pénz időben történő eljuttatásának, mert olyan kulturális folyamatokat idézhet elő, amelyek tovább generálódva más természetű fejlődést is eredményezhetnek.

Dr. Zongor Gábor magánemberként is a kultúra támogatói közé tartozik, bár szerinte csak apró gesztusokat tud tenni (pl. székvásárlás a színházban), de úgy látszik, hogy Veszprém Város Művészeti Társasága ezt mégis nagyra értékeli, s elismerését Mecénás-díjjal fejezte ki.

Fábián Judit

HÉTHELYI RÉKA: A VESZPRÉMI KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉG TÁMOGATÓI

Heydemann Werbovsky Gizelle Zita

OTP Bank Veszprémi Igazgatósága

Kicsi lakótelepi ház negyedik emeletén él Veszprém egyik legismertebb polgára. Személyiségét sok titok övezi, hiszen keveset vagy éppen csak annyit tud róla a hétköznapi ember, hogy már egy kisméretű lakás árát fordította a helyi közélet és művészeti élet támogatására.

Való igaz, adakozását nem valami bonyolult stratégiai terv ütemezése mentén teszi, hanem elkötelezettségből a város iránti szeretettől hajtva.

„Pici pont vagyok a világban” – vallja nemes egyszerűséggel Heydemann Werbovsky Gizelle Zita dr., a veszprémiek által jól ismert báróné, aki tizennégy helyi civil szervezetben tevékenykedik. Az általa – jelentős összegekkel is – támogatott egyesületek között megtaláljuk a karitatív és a társasági köröket is. Patronálja a helyi általános iskolákat, német nyelvet tanít a helyi pedagógusoknak, így népszerűsítve a német kultúrát.

Legújabb „vállalkozása” A Magányos Társkeresők Klubjának megalakítása, amely a helyi magányos értelmiségiek társasági életét szeretné alakítani, színesíteni.

S hogy mennyire aktív formálója a helyi közéletnek, azt jelzi az általa támogatott rendezvények sora, a színházi székakció, a városban megrendezett kiállítások, koncertek, amelyek a támogatásával jöttek létre.

S honnan a szándék az adakozásra? – „Az ember csak egy tányérral eszik egy nap, miért ne adjak, ha nekem van” – válaszolja az aradi gyártulajdonos lánya, akinek főmérnök édesapja áttelepülése után Peremartonban építette újra gyárát. A családjából hozza magával az ember a készletet az adakozásra – meséli a lélek rejtelmét jól ismerő pszichológusnő, aki az angolkisasszonyoknál, majd Kölnben és Bonnban végezte tanulmányait.

Édesapjától tanulta a módját az adakozásnak, és azt, hogy a jobb sorban élőknek kötelességük segíteni a szegényebbeket. A peremartoni gyárban mindig gondoskodtak a legszegényebkekről.

Úgy hozta a sors, hogy kétszer hagyta el az országot, másodszorra 1973-ban ment Németországba. A külföldi évekről szól verses kötete, amely az egyetlen magyar nyelvű társalkodója volt a hosszú évek alatt. Németországban precizitást és fegyelmet tanult.

Nyolc éve tért ismét haza, férje halála után, azóta Veszprémben él.

Az OTP Bankcsoport 1997. évi eredményei alapján továbbra is Magyarország vezető pénzügyi szolgáltatója. Az egykori takarékpénztár olyan magas jövedelmezőséggel működő vállalatcsoporttá fejlődött, amely mind a lakosság, mind a vállalati és intézményi ügyfelek pénzügyi szolgáltatások iránti igényét magas színvonalon képes kielégíteni. A saját tőke 1997-ben 61 866 898 ezer forint volt.

Az OTB Bank az önkormányzati ügyfélkörben 1997-ben is megőrizte a piacvezető szerepét. A tavalyi évben az önkormányzatok 94%-a a Banknál vezette pénzforgalmi számláját. Felismerve a „mini kincstár” fontosságát, elérhetővé tette az önkormányzatok számára ezt a szolgáltatást.

A készpénzkímélő fizetés elősegítése és elterjesztése érdekében a Bank háromféle kártyát kínál az önkormányzatok és intézményeik részére.

Hogyan segítheti egy pénzügyi intézmény a kultúra katonáinak munkáját úgy, hogy neki is megérje pénzt ölni eme nem éppen piacorientált szférára?

Az önkormányzatok, valamint intézményeik és a Bank között kialakult több lehetőséget magában tartó kapcsolat. A konstrukció nem öncélú, hanem mindkét félnek komoly érdekei fűződnek a partnerség megtartásához. Az OTP Bank egy-egy rendezvény, program sikeréhez pénzügyileg hozzájárul, s így kerül be a neve a köztudatba.

Azokon a rendezvényeken jelenik meg, ahol valamilyen módon a saját fiókinstitúcióinak munkáját tudja ismertebbé tenni. Cserébe a rendezvény minőségi megvalósítását kéri és a bank reklámhordozóinak elhelyezését.

Veszprém megyében tíz fiókinstitúció van. Ezek a településeken a városok által szervezett rendezvényeket támogatja, így segítve a szervező intézményt és önkormányzatot, s így szervezve új ügyfeleket a banknak. A klienskör bővítését nagyrendezvények támogatásával szolgálja. Így a Tihanyi Napok, a Berhidai Falunapok, a Virágos Veszprém, Virágos Balatonfűred, a Gizella Napok rendezvényein jelent meg.

Az OTP Bank Veszprémi Igazgatóságának az eddig felsoroltaktól eltérő együttműködése alakult ki a Petőfi Színházzal. Ez a kapcsolat öt éve tart. A Bank minden évben egy produkció színre vitelét támogatja. Ezért cserében a színház egy előadás megtekintését biztosítja a Bank számára, aki így a dolgozóit, partnereit évente egyszer a színházban vendégül látja. Az együttműködés gyümölcse az idén a Páratlan Páros című vígjáték.

A Petőfi Színházhoz hasonlóan többéves kapcsolat alakult ki a Mestermű Galéria és a Bank között. A Bank ügyfélterében folyamatosan megtekinthetők különböző művészek alkotásai. Ez az együttműködés is jelzi a Bank művészeti pártoló elkötelezettségét.

A Bank egy évre előre tervet állít össze az ilyen irányú szerződések megkötésére, illetve a rendezvények ütemezésére. Csak egy évre kötelezik el magukat, így lehetőség van az ügyfélkör bővülését figyelemmel kísérni és változtatni.

25 ÉVE VOLT AZ A LEGENDÁS MŰVÉSZETI KOLLÉGIUM A PÁPAI PEDAGÓGUS MŰVELŐDÉSI HÁZBAN*

Az önmegismerés, önismeret alapját képezheti az ember életében annak, hogy személyisége és lehetőségei legmaximálisabb fejlesztésére törekedjék. Erre inspirálja résztvevőit a pápai Művészeti Kollégium. Stíluskorszakok és alkotók, azaz a műalkotások annak figyelembevételével kerültek kiválasztásra – Szabó István szigorú értékrendje alapján –, hogy a ma emberének rejtenek-e magukban valamilyen „üzenetet”. A Művészeti Kollégium ugyanazt a módszert követi, amit Fehér Ferenc *Dosztojevszkij, az antinómiák költője* című művében alkalmaz. Műelemzés nincs a foglalkozásokon, csak a műelemzés „eredménye” hangzik el, a művek ontológiai üzenetének „átadása” történik meg. Az üzenet révén így mindig a ma embere, azaz a Kollégium közönsége kerül exponált helyzetbe.

Pápan erre a feladatra vállalkozott Szabó István gimnáziumi tanár, társául választva Bárány Estilla zeneiskolai tanárt és Heitler László festőművész rajztanárt.

Művészeti Kollégiumnak nevezték el azt a kétszer hat előadásból álló sorozatot, amely részben a XX. századi művészetekkel, azt megelőzően pedig a modern művészetek értéséhez eljutató művészeti stílusokkal foglalkozik, mintegy előstúdiumként.

A Művészeti Kollégium első két előadása a reneszánszal foglalkozott, „A személyiség születése” és „Az alkotó és gátlástalan önérvényesítő harca” alcímekkel.

Az első előadást a középkor és a reneszánsz olyan jellegű szembeállításra vezette be, amelynek köszönhetően a közönség egyrészt a reneszánszhoz való szoros kapcsolódását, másrészt a reneszánsz korszakban saját problémáinak első súlyos kivételét láthatta.

Miközben középkori egyházi zene szól a hangszórókon keresztül magnetofonról, vetített diaképek érzékeltetik a középkor égiekkel foglalkozó nyugodt atmoszféráját.

Aztán szétfoszlik a zenében és képben megjelenített középkor, véget ér Európa „gyermekkora”. Felbomlik az egység, a közösség, ahol mindenki „otthon érezhette magát”, ahol minden ismerős volt, ahol minden biztos volt – mert egyszerűek voltak a viszonylatok, amelyeket elégségesen kormányozhatott erkölcsi normáival a fűparancsolat.

S most mindez felbomlik, szűknek érzi ezeket a határokat az európai ember. Elsősorban az olaszországi városokban fejlett egyéniségek lépnek ki a névtelen közösségekből, akiknek „szűk a középkor ruhája”. Tőlük származnak az első reneszánsz alkotások, amelyek révén megszületnek a művészetben az első személyiségek.

Pinturiccio *Fiúképmása* a korszaknak az a személyisége, akit a Kollégium főszereplőül választ. Ez a tiszta tekintetű reneszánsz ifjú hivatott arra, hogy a Kollégium közönsége általa kíséresse végig „az embert az úton”. Az absztrakt *Fiúképmás*, amely absztrakt annyiban, amennyiben minden fiatal, mert minden lehet belőle, lehetővé teszi, hogy koronként visszapillantva órá, a Kollégium megállapíthassa, az illető kor milyen lehetőséget adna az ifjúnak, hogy kibontakozhassék. Mivé lehet az ember? – vetíti előre az örök gondolatot az ifjú megjelenése, de megfogalmazhatnánk úgy is: milyen veszélyt rejt egy-egy kor magában a fejlődő személyiségre nézve?

A reneszánsz képzőművészetben megnyilvánuló öntudat, magabiztosság az emberiség önismeretének első megnyilvánulása. Ehhez reneszánsz emberek kellene, akik a „mi teszi az embert alkotóvá, hatalmassá?” kérdéskörben a „nembeli lényeg” megragadásával válaszolnak a kor által feltett kérdésre alkotásaikkal.

A Művészeti Kollégium során „nembeli gondnak” nevezték el azt az állapotot, attitűdöt, amely előbb Michelangelo prófétáit és szibilláit jellemezte, majd Rembrandtnál az egyszerű dolgozó és szenvedő emberek arcán jelent meg. Ez a „nembeli gond”-állapot tarthatott érdeklődésre számot az előadások során, hiszen a ma személyiségére nézve ennek az attitűdnek ismerete a kiteljesedés feltétele.

Milyen problémák gyötrik a reneszánsz emberét? – csap át az irodalomra, Dantéra a figyelem. Mit mond Dante az Isteni színjáték elején?

„Az emberélet útjának felén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém.
Ó, szörnyű elbeszélni mi van ottan,
s milyen sűrű, kusza, vad vadon:
már rá gondolva reszketek legottan.”

A reneszánsz ember Dantét olvasva elgondolkodott, s az együttgondolkodásból, ha maiságát megérzi, nem maradhat ki a ma embere sem, a Kollégium egyetlen résztvevője sem.

Dante ezekben a sorokban válságérzetét fogalmazza meg. Tulajdonképpen ez a 30 évesekre jellemző nagy válság, amikor érzi az ember, hogy az ifjúság lendületéből nem lehet már megélni, amikor rádöbben, hogy az élet sok mindent összemorzsol az első vágyakból, várankozásból, s amikor minden személyiségnek újra kell fogalmaznia magát és életcélját. Ez az a válság, amelynek átélési intenzitása és mélysége meghatározza az ember további életét.

Az önismerethez Dante sok mindent adhat. Dante kiválasztása igazolja a Művészeti Kollégium koncepciójának tudatos végiggondolását.

Ma harmonikus személyiséggé csak az az ember válhat, aki vállalkozik arra, hogy az emberiség történetét saját gazdagságává alakítja át. Aki elveszti a kapcsolatát „múltjával”, az képtelen önismeretre.

Ahogy a Kollégium koncepciója érzékletessé válik a közönség számára, megváltozik az előadók kérdésfeltevése. Michelangelo esetében már így hangzik a kérdés: Tartalmaz-e Michelangelo olyan ontológiai magot, üzenetet – az emberi létezés legáltalánosabb üzenetét –, ami indokoltá teszi, hogy foglalkozzunk vele?

Michelangelo a születő személyiség lehetőségeit vizsgálja, s mi érdekelhetné jobban a ma emberét annál, mint hogy mit kell tennie ahhoz, hogy saját sorsát mindjobban kiteljesítse?!

Michelangelo jellemzője az emberiség sorsáról való gondolkodás. *Dávidja* az öntudatra ébredt, öntudatos ember. Olyan lelkiállapot megragadása a szobor, amikor az ember nagy tettere készül. Dávid felméri Góliátot. Dávid magabiztos kamasz – az ifjú-

* Megjelent a *Horizont*, a Veszprém megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és Intézményei Közművelődési Tájékoztatója '73/4-es számában.

ság magabiztosságával. Olyannak, amilyen a fiatal Michelangelo nézhetett végig szobrász kortársain, akik márványban még jót nem csináltak, s mondhatta: Várjatok, majd én megmutatom, én a fiatal Michelangelo, hogy kell szobrot csinálni!

Ez a magabiztosság az, ami miatt a kortársak magukra ismerhettek a szoborban. Ezek vagyunk mi! Ez az erőt adó magabiztosság kell a ma emberének ahhoz, hogy önmagát kiteljesíthesse.

Túl Dávid magabiztosságán, van benne valami esendő. Nem olyan ideális alkat, mint a görög atléták s éppen ezért érezhetjük inkább a magunkénak.

Michelangelo kortársai a *terribilita* szót gyakran használták Michelangelo szobraira. Ez a *terribilita*, ez a rettenetesség, ami Michelangelo által felfedezett fokozat az utódoknál, képi kivételben figyelmeztetés az emberiség „gondjára”.

A győzelem, a rettenet szülője az a közöny, amivel az „ifjúság” lenyomja az „öregséget”. A fiatal és a meggörnyedő öreg között nincs érzelmi kapcsolat. A fiatal lenyom valakit, de nem figyel rá. Legalább addig figyelhetne, de nem!

A fiatalságnak ugyanaz a magabiztos öntudata ez, amivel a fiatal baka, Petőfi Pápara jön, kopottan és kilátástalanul, és mégis arról az emberről, Tarcziról, a kollégium tanáráról, aki segíti őt, felöltözteti, állást szerez neki, így ír első levelében Pápara: „...ez a jó Tarczi.” S mi más érződik ebből, mint annak elismerése, hogy él Pápara egy nagy tudású ember, de ő túllát rajta. Tisztában van képességeivel, s magabiztosságát nem zavarja meg a mindennapi élet szintjén adódó kellemetlenség, gond.

Valahol a *terribilita* érződik itt is – ahogy Bartók: *Cantata profana*-jában is – a mindennapi élet területén. Az öregapótól és öreganyótól a kilenc szép szál fiú elmegy vadászni az erdőbe, s nem jön többé vissza. Megy a maga útján.

Michelangelo első látásra áldott, szelíd témájának tűnő madonnáin is a *terribilita* süt át.

A *Lépcsős-, Brüggei-, Pitti-, Medici-madonna* mindegyike álmatag, félrenéző anya, akinek nincs lelki kapcsolata gyermekével. De miből adódik, hogy anya és gyermeke között nincs kapcsolat?! Mire gondolnak az anyák, a madonnák?

Michelangelo az emberiség sorsáról való gondolkodása a madonna-sorban a „mire nőttél fel?” anyai kérdésben fogalmazódik meg.

Mire nő fel a gyermek a háborúk időszakában, ha nem a háború rettenetére. Michelangelo valamennyi felnövő gyermek jövőjére gondolva a még gyermekét karjában tartó anyának arcán sűríti korszaknyi gondját. Az anya gyermeke iránti érzelmeit elnyomja a gond: „mit tesz vele a világ, ha kikerül a kezemből?”

Michelangelo *Pietàján* fordul elő, hogy anya gyermekére koncentrálna. Az ölében halott fiát tartó anya nézi gyermekét, de arcát nem torzíttja el fájdalom. A beletörődés, belenyugvás érzetén túl – ami a „hiszen én tudtam, hogy ez lesz a fiam sorsa, kegyetlen a világ, megkínozza, megcsúfolja, megöli” – a „visszakaptam a fiam” érzése dominál, a „most először az enyém vagy, célod után rohantál, az emberiséget akartad, s ide kerültél az ölembe. Most már nem vehet el senki.”

Az emberiség sorsában való gondolkodás legpregnansabb megnyilvánulása a Sixtusi-kápolna „vallomása”. Próféták és szibillák valamit lázasan keresnek a könyvekben. Arra kíváncsiak, lehet-e segíteni az emberiségen?!

A „mi célunk e világon?” válaszát megadni nem tudó delphi szibilla eszelőssége egy túlhaladott állapota annak a magas hőfokú szenvedélynek, amivel a két próféta és öt szibilla tépelődik. „Van-e lehetőségünk, hogy megtaláljuk az utat?”

Robosztus és intellektuel – erővel és értelemmel egyaránt szenvedélyesen kutatja az emberi élet lehetőségeit. Teljes emberré csak így lehet válni.

Az *Utolsó ítélet* hét prófétája és öt szibillája az ószövetség, valamint az antikvitás alapjai. Kultúránk „két lába” ez, az ószövetség, a zsidó és keresztény kultúra és a görög–római kultúra. Ebből lettünk!

Nem érthetjük meg ma sem Adyt, József Attilát, Weörest, ha nem ismerjük ezeket a „gyökereket”.

II. Gyula pápa síremlékén kifejeződik, amit Michelangelo az emberiségről gondolt. A megvalósult részek és a következőt nem engedő rajzok „fentről és lentől” értesítenek.

Fent a személyiségek, az alkotó ember, nembeli gonddal – s nembeli haraggal. Lent alvó lelkű emberek, a világ terhéért valókon cipelő rabszolgák, nem személyiségek. Ez az öntudatra még nem ébredt tömeg.

A fent és lent Michelangelo félelmetes vallomása arról, kik tartják a személyiségek világát – s mi a feladatuk a személyiségeknek.

Ha Pinturiccio *Fiúképmását* helyezzük be ebbe a világba, s megnézzük, mint személyiség mivé lehet, a válasz: nembeli gonddal a lentéért vívódó személyiség.

A Kollégium Reneszánsz I. foglalkozásán a személyiségek öntudata minden esetben felelősséggel párosult. A fent felelőséget vállalt a lentéért, az egész emberiségért.

A Reneszánsz II.-ben, amelynek alcíme: Az alkotó és a gátlástalan önérvényesítő harca, a személyiségeknek egy másik arca is megmutatkozik. Amíg Michelangelónál a személyiség öntudatosan vállal, Shakespeare-nél például már a személyiség másikat, „pokolra szálló” oldala is jelenvaló. Michelangelo eszménye szerint akinek hatalma van, aki „fent” van, annak lehetősége van az emberiségért élni, áldozni a tömegért.

Shakespeare-nél a siker, a hatalom, a pénz megszállottai mindenben keresztülgázolnak. Látszat és valóság külön válik, képmutatás, kegyetlenség, embertelenség lesz úrrá, s a „fent” elmerül a pénzben és a hatalomban.

A reneszánsz ember extrovertált. Ha jót nem tud tenni, rosszat tesz. Így válik külön a reneszánsz személyiség Michelangelo-i felelősségérzettel rendelkezőkre és Shakespeare-i „félelmetes” személyiségekre. Ez az extrovertált ember a barokkban válik introvertálttá. A barokkból hoztuk magunkkal a lelki életet. Itt csírázik ki a barokk zene és a templomok misztikumának hatására a bensőséges átélés, érzelmgazdagság, nyugalanság – (de ez már a Kollégium barokk foglalkozásainak témája, melyeknek alcíme: A bensőséges érzelmek megszületése és A lélek leigázása).

Visszatérve a részletesen tárgyalt reneszánsz témához, két gondolatkört feltétlenül ki kell még emelni, amelyek a XX. századi művészetértést megkönnyítik.

Egyrészt beszélni kell a reneszánszban kialakult művészi öntudatról, másrészt a férfi–nő-viszony Európában kialakult szemléletéről.

Az alkotói gőg a reneszánszban válik először a művész jellemzőjévé, a művész féktelen öntudata a reneszánszban fejlődik ki. A modern művészet nem érthető meg ennek a reneszánsz-korabeli féktelen öntudatnak érzékelése nélkül. A reneszánsz ember megértése szükséges ahhoz, hogy elkezdhessük az „utazást” magunk felé. A reneszánsz magyarázza a XX. századi művészetben elszabadult dolgokat. Minden művész halálosan „beteg”, ha nem tud valami olyant alkotni, amit más még nem

csinált. Ennek az alkotói magatartásnak megértése visz el a XX. század „meghökkeneti a polgárt” megértéséig, s magyarázza, hogy kerülhet kiállításra egy kiégetett zsákdarab.

A férfi–nő-viszony alakulása s a mai szexuális forradalom magyarázata is a múltban gyökeredzik. Minden kultúra speciális férfi–nő-viszonyt alakít ki. Az európai nőkultúra meghatározója a keresztény biblia – mint „kulturális gyökér” –, tehát ennek megfelelően a „tiltás” dominál. Correggio: *Moli me tangere* (Ne érints engem) alkotása jól kifejezi ezt.

A testiség ellen – a kereszténység hatására – kialakult felfogás, a magas célra törő férfieszmény véleménye: a nő lehúzó! Az európai kultúrában ennek felszámolásához forradalom kell. Az irodalomban Boccaccio, Dante, Petrarca oldják ezt a kialakult véleményt, de tulajdonképpen a dezillúzió, az „elfáradtság” hozzák csak a férfi és nő egymásra találását.

Nálunk Ady, József Attila, Nagy László költészetében a nő mint utolsó menedék jelenik meg.

A pápai Művészeti Kollégium reneszánsz foglalkozásai után beszélgettem Szabó Istvánnal. Mielőtt erre a beszélgetésre rátérnék, szeretném megemlíteni, hogy a két reneszánsz és két barokk témát egy foglalkozáson a klasszicizmus (Az összegezés és befejezés százada), majd befejezőképpen a romantika (Az otthontalan ember életérzése) követte.

Szabó István a Művészeti Kollégium fogantatásáról elmondta, hogy Mátyus Ferenc, a pápai Pedagógus Művelődési Ház igazgatójának elképzelése alapján, a Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya és a Pedagógus Művelődési Ház vezetőségének támogatásával jöhetett létre ez a „nagyarányú vállalkozás”.

A művészeti élvezet érdekében a teljességigény kielégítésére bravúros technikai apparátus áll a Kollégium rendelkezésére. A képzőművészeti alkotások bemutatására – csak az első 6 foglalkozásra – 300 színes dia készült. (Kaprinay Károly munkáját dicséri.) Ennek mintegy felét stílus-blokkokban vetítik, a másik feléről bővebben esik szó, „kibogozzák” és „veszik” ezeknek a műalkotásoknak ontológiai magvát és üzenetét.

A zenei felvételek összeállítása hasonlatos a képzőművészetéhez. Bárány Estilla érdeme, hogy magnószalagról felhangzó korreprezentáns zeneművek kerülhetnek elemzésre – a „nem-beli gond szintjén” Bach, Mozart és Beethoven –, illetve az ő összeállítása és válogatása alapján szól a kép vagy irodalmi anyag aláfestő zenéje is.

Az irodalmi alkotások saját magnófelvételtől, művészlemezektől, illetve élő előadásban szólnak meg. Ezek közül Dante, Shakespeare, majd Goethe „üzenete” kerül középponti helyre.

Szabó István meggyőződése, hogy ha a Kollégium XX. századot előkészítő hat előadása során azok az alkotások kerülnek bemutatásra, amelyek leginkább őrzik az ember totalitás-igényét, amelyek a legsúlyosabb humánus mondanivalót képesek közvetíteni, akkor a XX. századi művészeteket már „önismerettel” rendelkező emberek alkotó befogadásra képes közössége fogja emocionális kötődéssel magáévá tenni.

A XX. századdal ösztől kezd foglalkozni a pápai Művészeti Kollégium. Az előkészítő első hat előadást az érdeklődésre való tekintettel meg kellett ismételni. Első ízben 120, majd 131 ember vett részt a foglalkozásokon.

A sorozat hatására jellemző, hogy a hetedik alkalomra meghirdetett összefoglaló-értékelő foglalkozáson felvetődött a hallgatók részéről: miért kell várni őszig a XX. századdal?!

A Kollégium résztvevőinek szemléletében beállt változást megnyilvánulásaikon kívül számszerűen jellemzi a Városi Könyv-

tár foglalkozási témákhoz kapcsolódó könyveinek olvasottsága, valamint az a tény, hogy a könyvesboltban megtalálható szakirodalmat, művészeti albumokat a résztvevők felvásárolták.

Nehéz a közművelődés hatékonyságát mennyiségi mutatókkal mérni. Egy azonban bizonyos. A Művészeti Kollégium I. sorozat foglalkozásain résztvevők várják az ősz folyamán megvalósításra kerülő Művészeti Kollégium II.-t, amiről előljáróban annyit, hogy az első sorozat 6. foglalkozásának végén az őskor és a XX. század képzőművészeti alkotásainak diaképválogatásával, s Bartók-zenével kaptak belőle „ízeltőt” a résztvevők, – s amely a Pedagógus Művelődési Ház munkaterve szerint: „...a korszerű művészetszemlélet kialakítása, a perspektivakustól eltérő ábrázolási és kifejezési módok élvezetéhez kellő biztonságot nyújtó művészeti ismeretterjesztés.”

P. Encs
III. 19

TANULÓ TÁRSADALMAK OKTATÓI

Bentlakásos nemzetközi felnőttképzési program Balatonalmádiban

Minden magyar szakember jól járt, aki 1998. november 9-e és 13-a között megfordult a Magyar Művelődési Intézet Továbbképző Házában *Az európai felnőttoktatás és képzés perspektívái és főbb trendjei* címmel megrendezett konferencián. Gyönyörű volt az őszi Balaton és a város, finom volt az étel és a helyi fehér bor, csupa érdekes különvett részt a konferencián, s túlzás nélkül szólva az európai felnőttoktatás rendkívüli személyiségeivel lehetett találkozni.

Aki hallotta előadni Peter Jarvis angol professzort, vitatkozó Peter Engberg svéd felnőttoktatási „EU diplomatát”, hallott, olvasott, vagy esetleg részt vett a dr. Timo Toivainen által vezetett felnőttképzési világtalálkozókon Finnországban, ismeri Ole Juult, az askovi népfőiskola nemzetközi projekt igazgatóját Dániából, vagy meghallgatta Balatonalmádiban a német népfőiskolák történetéről tartott előadását dr. Detlev Oppermannnak, a Saarlandi Népfőiskolai Szövetség igazgatójának, tudja, hogy nem túlzok, rendkívüli szakmai „csemege” volt ez a program.

Dr. Heribert Hinzen professzort a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Intézete Budapesti Projektirodájának igazgatóját azért felejtettem ki a külföldiek névsorából, mert a magyar felnőttképzés előmozdítása érdekében végzett előadói, könyvkiadói és projektszervezői munkája eredményeként újabban már a hazai kollégák között tartom számon.

A program a külföldi vendégek előadásaiból, s az azokra adott hazai reflexiókból állt. Így mi, magyarok inkább a felnőtt tanuló szerepében voltunk jelen, s csak a régi kollégiumi emlékeimet idéző esti, éjszakai, magyar nyelvű beszélgetéseken tudtuk kiélni tanítói, előadói hajlamainkat. A magyar résztvevők közül Harangi László művelődéskutatót, a Magyar Művelődési Intézet Felnőttképzési Munkacsoportja vezetőjét kell név szerint is megemlítenem, aki fáradhatatlanul, nagy lelkesedéssel, rengeteg szakmai ismeret, számos tanulmányút tapasztalatának birtokában vezette a programot.

Esténként a közösségi helyiségben összeverődve a '90-es években tett nemzetközi utazásainkat meséltük egymásnak. Így aztán szépen, lassan összekeveredett a felnőttképzésnek az Európai Unióból jött előadók által megjelenített képe a mi, kelet-európai szemüvegünkön keresztül látott képpel. Ez is szakmai csemege volt.

Gondolom, a kedves olvasónak kezd elfogyni a türelme, hiszen tudni szeretné, melyek a felnőttképzés új trendjei. Nos, az egyiket már talán sejtji: a személyesség igénye a felnőttképzésben, a felnőtt tanuló egyéni igényeihez igazodó oktatás. Erre a bentlakásos továbbképzések kiválóan alkalmasak.

A hat külföldi előadóból ketten elsősorban országuk népfőiskoláinak történetével és jelenlegi helyzetével, szerepével foglalkoztak. Detlev Oppermann a német, Ole Juul pedig a dán népfőiskolákat mutatta be. Mindkét előadás kimerítő, mély és részletes képet adott erről a felnőttképzési formáról. A konferenciáról készül kiadványban az előadások szövege olvasható lesz. A külföldön működő népfőiskolákról – elsősorban a Magyar Népfőiskolai Társaság szakmai munkájának eredményeként – már jelentek meg magyar nyelven is tanulmányok. Az előadók viszont Almádiban kiegészítették ezeket az itthon is beszerezhető ismereteket a saját országaikban az utóbbi egy-két évben zajló szakmai vitákkal, eseményekkel. Így aztán a tényleges jelenlegi helyzetet ismerhettük meg, s nem egy Magyarországról elképzelt, vágyott, idealizált népfőiskolai modellt.

A német népfőiskolák történetéről több nagyon érdekes, új összefüggést ismertem meg Oppermann úr előadásából. Így több-

bek között azt, hogy a reformpedagógiák komoly hatással voltak a harmincas évek elejéig a német népfőiskolák módszertanára, amely például a munkára épülő tanulás elvének alkalmazásában, továbbá a tanár és a tanuló közötti hierarchiának a megváltoztatásában, az úgynevezett partnerség eszméjének megjelenésében öltött testet. Számomra új ismeret volt, hogy a bentlakásos népfőiskolák a brit megszállási területeken jöttek létre, így Alsó-Szászországban és Észak-Rajna-Vesztfáliában, továbbá, hogy a '70-es évek német diákmozgalmi indították el az őszinte, tárgyilagos kutatást a német népfőiskolák 1933 és 1945 között betöltött szerepéről. Módszertani, szakmai érdekességként meg kell említenem, hogy az igazgató úr az előadása után elhangzott – tényleg jó és színvonalas – kérdésekre részletesen, kimerítően, a kérdező gondolatát komolyan véve, azt továbbépítve válaszolt, mintegy módszertani bemutatót tartva arról, hogyan kell partnerként elfogadni és megbecsülni egy felnőtt tanulót. Persze könnyen megethette ezt, hiszen imponáló tudással rendelkezik egy imponálóan feldolgozott felnőttoktatási mozgalomról.

Ole Juul felemelő, filozofikus előadást tartott a dán népfőiskolákról. A többszörös nyelvi fordítást (dánból angolra, majd magyarra) elszenvedve szembesülhettünk azzal a ténnyel, hogy mi történhet a gyönyörű, emberi gondolatokkal egy soknyelvű Európában még akkor is, ha nagyon jó a tolmácsolás. A múlt század egyik legnagyobb hatású dán filozófusának, a modern egzisztencializmus megalapozójának, Kierkegaard-nak a gondolataiból indult ki Juul úr, s jutott el a dán népfőiskolák modern üzenetéhez, az etikai életmód vállalásának feladatához. A dán népfőiskolák kérdés formájában megfogalmazott alapfilozófiája a „Mit tudsz csinálni?” helyett inkább így fogalmazható meg: „Ki vagy te?” és „Hogyan lehet az életet igazabban élni?” Érdekes volt megtapasztalni, hogy a dán népfőiskolai mozgalom milyen sokszínű ideológiai, filozófiai talajon áll, milyen erősen jelen van az ideológiai pluralizmus.

A másik két észak-európai előadó dr. Timo Toivainen és Peter Engberg két, itthon kevésbé ismert, ezért szinte egyáltalán nem használt szakkifejezéssel ismertetett meg bennünket. A nemzetközi szakkifejezések hazai meg nem feleltetésének, a hiányzó szakmai szótárnak a következményeit azonnal érezhettük, hiszen Peter Engberg előadásának angol nyelvű címében szerepelt a „popular adult education” (*Education by the People, History and Ideology of the Swedish Popular Adult Education*), Timo Toivainen pedig a jelenlétüknek átadta a CD-lemezt is tartalmazó legújabb publikációját, amelynek címében a „liberal adult education” szerepel (*Responding to the Challenges of a Changing World: An Overview of Liberal Adult Education in Finland*).

Mit is jelent ez a két szakkifejezés, miért is fontos megértenünk a pontos jelentésüket? A talán leginkább népi felnőttoktatásnak fordítható első szakkifejezés, amely Latin-Amerikában használatos leginkább, az oktatásnak egy olyan értelmezését összegzi, amely azt mindenki számára gyakorolható emberi jognak tekinti, beleértve azokat a tömegeket is, akik korábban ki voltak zárva a jog gyakorlásából. Ez a radikális, gyakran forradalmi mozgalom képviselte a nép által a nép számára kialakított felnőttoktatási gondolatokat, s azoknak különböző megnyilvánulásait. Így válik érthetővé, hogy Peter Engberg miért használta ezt a szakkifejezést a különböző svéd, alulról jövő felnőttoktatási törekvések gyűjtőfogalmaként. Előadásában a svéd népi oktatási mozgalom alábbi formáit mutatta be: felolvasó társaságok, népfőiskolák, tanuló körök, a népi mozgalom kulturális megmozdulásai, népkönyvtárak.

A finn felnőttoktatásban használatos *liberal adult education* szakkifejezésnek semmi köze sincs a liberalizmushoz. A legegyszerűbben úgy magyarázható meg, hogy minden olyan felnőttoktatási formát magába foglal, amely nem szakképzés. Főbb intézménytípusai Finnországban: a bentlakásos népfőiskolák, a felnőttoktatási központok, a tanulókörök, a munka melletti szakmai továbbképzések és a felnőttképzés egyéb, a munkaerő képzettségét elősegítő formái.

Talán már a pusztán felsorolásból is kitűnik, hogy milyen szerteágazó, hatalmas, a felnőttek egyéni aktivitására épülő képzési hálózatokról beszél a két előadó. Összefoglalva a tanulságokat először azt az örömet kell leírnom, amit akkor éreztem, amikor megláttam Timo Toiviainen Balatonalmádiban, hiszen mind személyem, mind egyesületem, a Nyitott Képzések Egyesület is nagyon sokat köszönhet neki, szinte azt mondhatom, neki köszönhetjük valamennyi nemzetközi kapcsolatunkat. Az általa szervezett felnőttoktatási világtalálkozók messze földön híresek. Néha úgy érzem, annyi kultúrával, gondossággal és profizmussal sohasem fogunk tudni nemzetközi eseményeket szervezni, ahogy ő és csapata teszi ezt Finnországban. Az egyik dán népfőiskolákat járt nyíregyházi résztvevő szavait idézem az én finn nemzetközi rendezvényeken szerzett élményeimmel kapcsolatban: ezt tanítani, elmesélni, leírni nem lehet, csak megtapasztalva érti meg az ember a lényegét.

Még egy tanulságot kell megemlítenem, s ez egy kicsit a felnőttoktatáshoz tágabban kapcsolható területeket is érint. Ha valaki elmegy egy másik országba, és be akarja mutatni saját országa adott tevékenységi területét, jó, ha olyan igényes kiadvánnyal teszi ezt meg, mint a Timo Toiviainen által szerkesztett, fentebb már említett kiadvány, valamint a *By the People, for the People: The Tradition, the States of the Art and the Future Prospects of Finnish Liberal Adult Education* (A nép által a népért: a finn felnőttoktatás hagyományai és a jövő perspektívái, 1997) című másik kiadvány, amit megkaptunk Timótól. Természetesen ehhez sok minden szükséges, a legfontosabbakat sorolva: egy országos felnőttoktatási szövetség, vitákban kialakított szakmai konszenzus, és egy jó papíripar. A hazai felnőttoktatásról készített CD-lemez realitását most nem taglalom.

A három jelenlévő északi ország képviselőivel folytatott beszélgetésen vetődött fel először egy érdekes szakmai probléma, amelyet Ole Juul magyarázott el számunkra, s később Heribert Hinzen, az IIZ/DVV Budapesti Projektirodája igazgatója is érintette – más összefüggésben – ezt, mégpedig egy, a lobby-munkát elősegítő egységes, világos szakmai nyelvezet hiányát. Valamennyi oktatási területnek, például a szakoktatásnak, a távoktatásnak, az iskolai oktatásnak sokkal egységesebb, markánsabb, politikusok, EU-diplomaták számára „eladhatóbb” fogalmi apparátusa van, mint a felnőttoktatás általunk képviselt területének, a hazai kifejezést használva, a közművelődésnek.

Peter Jarvis professzor kétnapos programjának összegzését hagytam utoljára. Peter Jarvis rendkívül szuggesztív előadó. Magabiztos világutazó, „világtanító”, aki mindent tud, mindent hall, mindent megír. Előadói stílusa csak az angol társalgási és viselkedési szokások ismeretében élvezhető igazán. Előadás közben is gondolkodik, s folyamatosan reflektál saját állításaira. Viselkedésében egyszerű, közvetlen, oldott, saját rendszerező szótáramat használva: „butaságtűrő” ember.

Első nap az Európai Unió jelenlegi felnőttoktatási alapdokumentumáról, a Fehér könyvről beszéltem, amely a tanuló európai társadalom problémáival és feladataival foglalkozik. Mély elemzését adta a globalizáció következtében kialakult világpiaci hatásainak, a felnőtt tanulás, a tudás és a munka természete megváltozásának. A „tudásipar” elemzéséből kiindulva jutott el ahhoz az alapkérdéshez, hogy kiknek a kezében van a hatalom? A válasza, amelynek illusztr-

rálására számos példát hozott: a vállalkozói szektor, a multinacionális cégek fogják irányítani az oktatást. Felsorolta azokat az új egyetemeket, amelyeket „multik” hoztak létre, így például beszélt a McDonald's egyetemről. A felnőttképzők egyik fontos tevékenysége lesz a jövőben, hogy megindokolják, miért van egyáltalán még szükség a felnőttoktatásban a *face to face* oktatásra.

Mi lehet a jövője egy felnőttképzési ágazatnak egy olyan világhelyzetben, amelyben a tudás nem óráról órára, mint ahogy azt egy német szociológus a nyolcvanas években mondta, hanem szinte percről percre változik? Mi a következménye ennek a dinamizmusnak az oktatási tananyagra és az oktatási infrastruktúrára nézve? Ole Juul előadása hatására levettem a polcomról Kierkegaard *Vagy-vagy* című művét, s a 42. oldalon találtam meg a szerintem ide kívánczolható alábbi idézetet: „Legtöbben olyan buzgón hajszoják az élvezetet, hogy elrohannak mellette. Úgy járnak, mint az a törpe, aki egy megszóktetett hercegnőt őrzött kastélyában. Egy napon ebéd után lefelelt aludni. Mire egy órával később felébredt, a hercegnő eltűnt. Gyorsan febráztotta hétmérföldes csizmáját; egyetlen lépéssel messze túljutott rajta.” (Fordította Dani Tibor.)

A Fehér könyvvel kapcsolatban Peter Jarvis a legnagyobb problémának azt tartja, hogy kizárólag az úgynevezett eltervezett felnőttképzési szükségleteket veszi figyelembe, s nem számol a felnőtt tanulásnak azzal az óriási mennyiségével, amelyik a politikusok, oktatásirányítók számára nem értelmezhető, s az úgynevezett nem-tervezett tanulás kategóriájába tartozik.

A tanuló társadalom lényege, hogy az ember, a munkaerő, az állampolgár intelligensebbé válik, emberibb ember lesz belőle. Ugyanakkor látni kell, hogy a jövő tudása a pragmatikus tudás, a „csinálni tudás” tudása.

Röviden a Peter Jarvis által bemutatott trendekről szeretnék még írni. Az oktatás, képzés szakkifejezések helyett a felnőtt tanulás kerül a gondolkodás középpontjába. A teljes idejű, nappali szakos képzésben résztvevők mennyiségéhez képest megsokszorozódik a részesítés képzések mennyisége, s a munka melletti tanulás. A tanár és a tanuló személyes találkozására épülő oktatási formákat felváltja a nyitott oktatás s a távoktatás különböző formái. A tananyag, az oktatás infrastruktúrája nem a személyes megjelenésre fog épülni. A kevés tanulóra épülő oktatási, felsőoktatási rendszereket felváltják a tömeges tanulás igényeket kielégítő oktatási megoldások.

A szakképzés súlya növekedni fog. Az elméleti képzések egyre jobban elmozdulnak a gyakorlat irányába. Példáknak a professzor az alábbi PhD-témát említette, amelyet elfogadtak egy nyugati egyetemen: Hogyan kell gondozni egy beteget?

Az angol felnőttoktatás rendszerét bemutató előadását úgy kezdte Jarvis professzor, hogy mosolyogva megjegyezte: „Kérem, vegyék tudomásul, hogy nincs rendszer az angol felnőttoktatásban. A rendszert a belső oktatási piac és a globális piac diktálja. Lehet rendszerezési kísérleteket tenni, de az Egyesült Királyság egy hihetetlenül dinamikus változó társadalom, csakúgy, mint a többi európai ország, s így semmi sem biztos holnap, ami esetleg ma még annak tűnik. Az Önök kilencvenes évek eleji tapasztalatai mára már nem érvényesek. Úgy élik meg, hogy a legdinamikusabb változás Kelet-Európában zajlik, hát ez Nyugat-Európára még fokozottabban igaz.”

Összegzésként még annyit kell mondanom, hogy... nos, persze kul kommunikálunk idegen nyelveken. Egyetértek Peter Engberggel abban, hogy a felnőttképzéssel foglalkozóknak egész életen át tartó tanulási programjuknak kell tekinteniük az idegen nyelvek elsajátítását is. Uram, csak legalább egy nyelven sikerülne!

Budapest, 1998. november 19.

„A MAGYAR FELNŐTTOKTATÁS TÖRTÉNETE” – KONFERENCIA ÉS KÖNYV

Beszélgetés dr. Maróti Andorral, a konferencia résztvevőjével és a könyv egyik szerkesztőjével

„A magyar felnőttoktatás története” címmel rendeztek konferenciát 1997. október 6–8-án Debrecenben. Ezt dokumentálja a megjelent kötet*, amely részben a múlt népművelő szervezeteinek, személyiségeinek jelentőségét idéző felszólalásokat, részben a mai felnőttképzés aktualitásáról, módszereiről szóló beszámolókat közöl.

A rendszerváltozás során és azóta bekövetkezett átértékelődések a közművelődésben is jelentkeztek, így a „múlthoz fűződő viszony tisztázásának igénye” vetette fel annak szükségét, hogy megtörténjen a közművelődés történeti folyamatának áttekintése is a különböző felfogásokról, eszmékről, eredményekről.

Változásról, változtatásról, egészen pontosan „fogalomváltásról” értekezik dr. Maróti Andor, a magyarországi felnőttképzés egyik szakértője, akivel az átalakuló szellemi folyamatról és a felnőttoktatás helyzetéről folytattunk beszélgetést.

– Mire utal a fogalomváltás gondolata?

– 1976-ban megjelent a Közművelődési Törvény, amit az országgyűlés elfogadott, bár már a hetvenes évek elejétől használni kezdték hivatalosan is a „közművelődés” fogalmát a „népműveléssel” szemben. Amikor a '76-os törvényt Pozsgay Imre – az akkori művelődési miniszter – előterjesztette, parlamenti beszédében szemléletváltásra hivatkozott. Ennek ellenére azt tapasztaltam akkor, hogy ezt a másfajta szemléletet nemcsak az ország közvéleménye nem érti, de a szűkebb népművelésben dolgozók sem sokat törődnek vele. Gyakorlatilag kicserélték a két fogalmat, de továbbra is azt tették, mint korábban. Szemléletváltás nem következett be – kivéve néhány kísérletet, amely megpróbálta ezt az új típusú gyakorlatot elindítani.

A lényeg nem is annyira a „nép-” és a „köz-” fogalmak közötti különbségben keresendő – ebben az esetben a művelés és a művelődés viszonylatai fontosak. Míg a népművelés folyamán emberek kívánnak műveltté tenni másokat – erre szakosodott intézmények különböző progjamjainak támogatásával –, addig a művelődés az öntevékenységet hangsúlyozza. Hangsúlyváltás kell tehát, amiben a művelődő, tanuló ember válik fontosabbá, és nem az a program, amit neki ajánlanak – még kevésbé azok szándéka, akik az egyént befolyásolni akarják.

Ezt persze a gyakorlatban nem könnyű megvalósítani, hiszen először fel kellene tárnai az egyes emberek művelődési igényeit, szükségleteit, és ennek alapján kellene számukra nem pusztán csak elfogadó helyzetet teremteni.

Előadások mellett egyfajta öntevékeny szervezetséget kellene kialakítani – ami lehet egyéni, s még inkább lehet csoportos.

Ebből a problémából kiindulva állapítottam meg – az 1945–48 közötti szabad művelődési korszakkal való ismerkedés-

sem során –, hogy hasonló fogalomváltási helyzetek játszódtak le akkor is. Akkoriban, egy-két év elteltével Karácsony Sándor – az Országos Szabadművelődési Tanács elnöke – panaszkodott, hogy a szabad művelődésben illetékes szervezők sem értik igazán a helyzetet, és továbbra is „népművelnek”.

Úgy látszik tehát, hogy ez visszatérő probléma, így ebből a szempontból kezdtem vizsgálni a különböző korszakok fogalomhasználatát és a mögöttes, a gyakorlatot meghatározó szemléletet.

Ebből alakult ki azután az áttekintés a XIX–XX. század fogalomváltásáról. Úgy gondolom, ha ezt rávetítjük a gyakorlat alakulására, az ezt meghatározó szemléletre, akkor ebből sok tanulságot lehet levonni.

– Elmondhatók-e röviden a tanulságai s a haszna ezen elméleti munkáknak, legyen az a hazai felnőttoktatás történetének feldolgozása vagy a terület fogalmainak a tisztázása?

– Természetesen. A közművelődés kifejezést például külföldön nem is ismerik. Ez egy sajátosan magyar meghatározás, amit nálunk már a múlt század második felében használtak – de se angolra, se németre, de még oroszra se lehet lefordítani.

A népművelés – mint fogalom – létezik más országokban is, de a XX. században sok helyütt a felnőttoktatás váltotta fel. Fontos szempont lett az életkori megkülönböztetés, felismerték, hogy más a gyerekek tanítása és megint más a felnőttek művelése. A közművelődés nem azonosítható a felnőttoktatással, inkább iskolánkívüliséget jelent.

De kik tartoznak az úgymond felnőttek közé? Felmerülhet a kérdés, hogy hova sorolható egy tizenöt éves leányanya, illetve egyformán a felnőttképzéshez tartozik-e a nappali szakos egyetemi képzés és a huszonkét éves analfabéta írás-olvasás tanulása.

A felnőttiséget többféleképp lehet meghatározni. Leggyakrabban az az életkor, amit egy társadalom a felnőttiség alsó határának tekint, amelytől kezdve a fiatalok szavazati jogot kapnak, szülői engedély nélkül házasságot köthetnek. Ez nálunk a tizennyolcadik életév. De a felnőttkorhoz hozzátartozik az önálló életvitel, a munkavállalás és a bizonyos fokú döntésképesség is a mindennapi életben. Ezek megelőzhetik vagy késve követhetik az előbb említett korhatárt. Ebből következik, hogy a felnőttkor kezdete folyamatos, és nincs meghatározott időhöz kötve. A felnőttoktatás azokra terjed ki, akik sajátos felnőttkori szükségleteknek megfelelően általában munka mellett tanulnak vagy a munkanélküliségük megszüntetésére teszik ezt. A felsőoktatás nappali tagozatán tanulók nem tartoznak ide, bár életkoruk szerint már felnőttnek tekinthetők, s ennek megfelelően kell bánni velük.

A felnőttoktatást általában elég szélesen értelmezik – tehát nemcsak az iskola sorolható ide, hanem az olyan önképző csoportok is, ahol az ember tanul valamit. De a kör tovább szélesíthető, hisz létezik egy olyan fogalom, hogy „egész életen át tartó tanulás”. A szakirodalom magyarázata szerint van szándékos tanulás – mint például a szervezett tanfolyamok – és van nem szándékos tanulás, ami mindazon tudás megszerzését jelö-

* „A magyar felnőttoktatás története” konferencia dokumentumai Debrecen, 1997. október 6–8. Szerkesztők: Maróti Andor, Rubovszky Kálmán, Sári Mihály. Kiadta a Magyar Művelődési Intézet, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési tanszéke, a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapest, 1998.

li, amihez élmények, tapasztalatok juttatnak bennünket. Ez utóbbi hiába nem kötődik oktatáshoz, mégis tanulás. A folyamat során az ember okul a tapasztalataiból.

– Talán érdemes axon is elgondolkodni, hogy milyen nagyok a különbségek a felnőttoktatáson belül is. Vannak, akik a felnőttoktatás keretei között a funkcionális analfabétizmusból próbálnak kilábalni, míg vannak, akik meglehetősen költséges menedzser-tanfolyamokon képezik magukat.

Igen, de az a furcsa helyzet alakult ki, hogy aki a menedzserképzésre beiratkozik, az inkább akar tanulni, mint aki még a betűvetést sem ismeri. Ez általános tapasztalat, hogy minél magasabb képzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb igénye van az új tudás megszerzésére. Az alacsonyabb képzettségű, illetve képzetlen emberek nem tudnak, de nem is nagyon akarnak tanulni. Nem hiszik, hogy érdemes vagy „kifizetődő”. Többnyire félnak a megmérettetéstől. Nem régi adatok szerint Magyarországon a munkanélküliek közül az általános iskolát vagy annál is kevesebbet végzettek közül mindössze 10% vesz részt a képzésben, 90% pedig vár a segílyre...

– Nem félsz, hogy még a szakmunkásképzés is sok esetben esetleg egy műveltséget nélkülöző, bár megélhetést biztosító képzési forma lesz nálunk, ahogy ez tőlünk nyugatabbra is elterjedt?

– Szerencsére ma már az egész világon belátják, hogy a megfelelő színvonalú képzettségnek döntő szerepe van, és ahhoz, hogy a gazdasági élet dinamikus fejlődjön, az általános műveltségi szintet is emelni kell.

– Ön már 1980-ban megjelentetett egy könyvet a felnőttoktatás módszertanáról. Mi a véleménye a mai helyzetről?

– Ennek a könyvnek az első változata már pár évvel korábban egy füzet formájában látott napvilágot. Ebben ismeretterjesztő előadásaim tapasztalatait illetve a külföldi szakirodalom idevonatkozó érdekességeit vetettem papírra.

Tapasztalatom az, hogy Magyarországon évtizedek óta kizárólag az előadásos módszert használják az oktatásban, nélkülözve minden építő vitát, párbeszédet. Ha ki is alakul bármilyen vita, az általában felszólalások egymásutánisága – összefüggés nélkül. Ez kényelmesebb az előadóknak, a szervezőknek és a hallgatóságoknak.

Annak ellenére, hogy többször kísérleteztünk különböző aktivizáló módszerek bevezetésével, nem nagyon váltak népszerűvé. A gazdasági vezetőképzés talán az egyetlen olyan terület, ahol az aktivizáló módszereket felhasználták. A felnőttoktatás területén többnyire még mindig az előadásos módszer az „elfogadott”.

A problémát abban látom, hogy a hallgatóság mindenféle kérdészködés nélkül elfogadja a tanár gondolatait. Karácsony

Sándorról szól egy anekdota, mely szerint ő egyfolytában kérdezte a diákjait, s ha azok nem akartak kérdezni, arra hivatkozott, hogy mindennapi szituációban azonnal kérdez az ember, ha nem tud valamit.

Sajnos leszoktunk a természetes kíváncsiságról. A kisgyermek még faggatja a szüleit, az iskolában pedig magolni kezd.

– Visszatérve a debreceni konferenciához – feldolgozva a múltat, milyen jövőre számíthat a magyar felnőttoktatás?

– Magyarországon szerintem a következő területekre van nagyobb kereslet: a munkanélkülieket átképző szaktanfolyamokra, a számítástechnikai illetve idegen nyelvet oktató kurzusokra.

– Nem ejteth-e csapdába a csábítóan gyors tanfolyamoknak a vonzása? Mi a garancia arra, hogy nem válik belőlük egy „gyorstalpaló” kurzus?

– Ez természetesen a tanártól és az oktatás színvonalától függ, de tény, hogy ezek az oktatási intézmények is kénytelenek felvenni a versenyt a piaci küzdelemben.

A modern korhoz alkalmazkodva, a technikai lehetőségeket kihasználva született meg a távoktatás módszere. Tanárokat helyettesítenek tankönyvekkel, audiovizuális anyagokkal, illetőleg levelezés útján zajlik a tanulás. Sajnos Magyarországon néhány helyen megpróbálták ezt olcsón megoldani, programozott tankönyvet adtak ki önellenőrző kérdésekkel, de nem építették ki a levelező kapcsolatot, amelyben a tanulók rendszeresen oldanak meg feladatokat, s ezeket a tanulásukat gondozó tanár értékeli, javítja. Vagyis épp a távoktatás és a nyílt tanulás lényege maradt ki.

– Minek tudható be a felnőttoktatás egyre növekvő szerepe?

– Az emberek régen szinte változatlan körülmények között élték le az életüket, míg a mai gyorsan változó világban mindenkinek haladnia kell. Képesnek kell lenni rugalmasan alkalmazkodni az újabb és újabb helyzetekhez – ez is tanulás. De csak olyan ember képes erre, aki a kötött rendszerű tanulást is vállalja, amelyben alapvető feladatokat – mint olvasás, szövegértés – old meg, ami a szellemi képességeit kondicionálja, fejleszti. Azok, akik nem olvasnak, nem nyitottak a világra, nem képezik magukat valamilyen módon, gondolkodásukban hamar megöregszenek. Ahogy Ortega y Gasset is mondta:

„Annyit élünk, amennyivel többet szeretnénk élni. Ha látóhatárunk megmerevedik és megszilárdul: átléptük az aggkor küszöbét!”

Zöld Krisztina

MŰVELŐDÉSI EGYESÜLET A BODROGKÖZ KULTÚRÁJÁÉRT

Az 1995-ben létrejött Bodroghközi Művelődési Szövetség tevékenységét a Duna Televízió 1998 júniusában mutatta be riportműsorában. Az elhangzott beszélgetéseket Dunai Andrea készítette. Itt az interjúk rövidített és szerkesztett változatát adjuk közre.

Dankó Katalin – a Bodroghközi Művelődési Egyesület vezetője

– *Mi volt a célja az egyesület megalakításának?*

– Az egyesület megalakításához az a felismerés vezetett minket, hogy a Bodroghköz lecsúszóban van. Ez egy zárt földrajzi egység, amelyet Trianon kettészakított, kisebb része Szlovákiához tartozik. A magyarországi Bodroghköz ugyanúgy távol van Budapeستől, mint a szlovákiai rész Pozsonytól, a problémák pedig az egész területen ugyanazok. Mára a tájegység a perifériára szorult, lakossága a hatvanas évektől rohamosan csökkenni kezdett. Úgy gondoltuk, hogy megmentéséhez elsősorban a szellemi erőket kell összpontosítani.

– *Mi történt a több, mint két év alatt?*

– Megszerveztük a polgármesterek találkozóját, hogy népszerűsítsük az egyesület elképzeléseit, felhívjuk a figyelmet arra, mennyire gazdag ez a vidék néprajzi, régészeti, művészeti szempontból, mi mindent kellene megmenteni. Elvállaltuk többek között a műemlékek felmérését. Megindult a kutatás a borsi kastély megmentéséért. Számunkra fontos, hogy Pozsony is figyeljen ránk, ne csak a „magyarok ügye” legyen mindez. Közös kutatást szervezünk szlovák és magyar régészek, építészek közreműködésével, akik nyáron kezdik meg a kastély feltárását. Egy közös programmal akár Brüsszelben is pályázhatunk, így készülhetnek tervek a kivitelezésre, és beindulhatna a műemléki helyreállítás.

– *Van-e az egyesületnek saját kasszája?*

– Nagyon kevés pénzzel gazdálkodhatunk. Nem vagyunk országos szervezet, kevés a tagság, a tagdíj is jelképes. Azt tudjuk tenni, hogy pályázunk. Minden lehetőséget megragadunk, így a kastély helyreállításához szükséges felmérések is megyei és központi támogatással zajlanak. A Bodroghköz bibliográfiát is sikeres pályázat eredményeképp tudtuk létrehozni.

– *Kikből áll a tagság?*

– Egyelőre bevontuk a volt polgármestereket, néprajzosokat, akik elkerültek innen, de valamilyen szállal kötődnek a tájegységhez. A tagság másik része az itteni polgármesterekből áll. Most szeretnénk az itt élőket minél inkább bevonni, ezért falurendezvényeken próbáljuk népszerűsíteni az egyesületet. Ez mindaddig nehéz lesz, amíg az emberek napi megélhetési gondokkal küszködnek. A megoldást mi nem az elzárkózásban vagy elvándorlásban látjuk. Egymás kezét kell megfogni. Ezért is fontos például, hogy a királyhelmeci polgármester eljött a találkozóra és kulturális és gazdasági kapcsolatokat talált.

– *Milyen álmai vannak, mint egy fiatal egyesület vezetőjének?*

– Ez nem álom. Mindig a realitások talaján állok. Az, hogy mi itt maradtunk Északkelet-Magyarországon, mindennél nagyobb bizonyító erő. Itt akarunk tenni, és tudatosítani akarjuk, hogy a Zemplént, a Bodroghkört meg kell menteni, mert ez valaha kulturális központ volt. Úgy véljük, hogy ez a hármashatár tagoltság, ami ma hátrány, egyszer előnye lesz ennek a régi-

ónak. Az itt élő magyarságot meg tudjuk mutatni Európának. Az a lényeg, hogy megismerjék múltjukat, találják meg a kapaszkodókat és az értékeiket mentsék meg, akár természeti, akár kulturális értékről van szó.

Tamás Edit – társadalomkutató

– *Kezembem tartok egy adatlapot. Miért volt szükség a kutatásra?*

– Népeesség- és település-kutatással foglalkozom. Úgy gondoltam, hasznos lenne megkérdezni a Bodrogh és a határ két oldalán élő embereket, hogyan is gondolkodnak a XX. század végén az életükről, a jövőről. Ezen a területen adott a nemzetiségi kérdés, hiszen magyarok és szlovákok élnek együtt, a határmentiség, a Kárpátok eurorégió kérdése, a gazdasági elmaradottság, a periféria. Érdekelt, hogy a helyiek milyen lehetőségeket látnak a felemelkedésre. Tíz település (öt magyar és öt szlovákiai) lakóit kérdeztük, egy-egy város is szerepelt a felmérésben, Királyhelmec és Sárospatak. Érdekes válaszokat kaptam, meglepően őszinték voltak az emberek. Nem nagyon bíznak a felülről jövő kezdeményezésekben, az elmúlt évek tapasztalatai arra tanították őket, hogy csak magukban bízzanak. A nagy szölamokat, amelyeket naponta hallanak a sajtóból, a rádióból, a politikusoktól, ne higgyék el első hallásra. A válaszokat befolyásolta az is, hogy a megkérdezettek milyen messze élnek a határtól. A periférián és az elmaradott területeken egyre romlanak az életkörülmények. A kilábalás lehetőségét egyszerű dolgokban látják. Szerintük csak a mindennapi életlehetőségek megteremtése után lehet a kulturális lehetőségek javításáról beszélni.

Barati Attila – Pácini polgármestere

– *A pácini polgármesteri hivatal megalakulása óta támogatja a Bodroghközi Művelődési Egyesületet. Miért fontos ez az ügy Önöknek?*

– A Bodroghköz az első kis térség a Kárpát-medencében, ahol a honfoglalók keresztülmentek. Ezért is kötelességünk ápolni a helyi kultúrát és minden erőnkkel erre törekszünk. 1994-ben és 1997-ben megrendeztük az első és a második Bodroghközi Napok rendezvénysorozatát. Szlovák–magyar árubemutatót, kiállítását, vásárt és határ menti ökumenikus találkozót szerveztünk. Ezt egészítették ki sport- és egyéb programok, kulturális csoportok fogadása.

1995-ben sikerült megnyitnunk a pácini–nagykövesdi határátkelőhelyet. Testvérek, sógorok gyakorlatilag nem tudtak kapcsolatot tartani korábban. Most arra törekszünk, hogy minél több közös rendezvényt tudjunk szervezni a szlovákiai magyarokkal.

– *Milyen terveik vannak?*

– Legnagyobb tervünk egy régészeti kutatás a közeljövőben. Honfoglalás-kori leletek vannak a környéken, amelyek további kutatásokat igényelnek.

Nagy Géza – a pácini kastélymúzeum vezetője

1987. október 26-án nyílt meg a pácini kastélymúzeum, engem szemeltek ki a vezetésére. 1989-ben indítottunk egy sorozatot *Bodroghközi füzetek* címmel a térség néprajzáról. Eddig tizenegy szám jelent meg.

– *Milyen témákkal foglalkozott eddig a sorozat?*

– Az első füzet „Bodroghközi történetek”, melyben a Bodroghközről szóló irodalmi anyagot gyűjtöttem össze. Olyan olva-

sőkönyvet akartam összeállítani, amelyből jobban megismerhetik lakóhelyüket az olvasók.

– *Mennyire gazdag a Bodroγκöz szellemi hagyatéka?*

– Óriási a Bodroγκöz néprajzának gazdagsága. A múlt század végén Kántor Mihály kezdte gyűjteni a néprajzi emlékeket, magam pedig a bodroγκözi népmesékkal foglalkozom. Ennek előzménye Balassa Iván gyűjtése.

– *Az egyesület segítségével több esélye van a kutatásra?*

– Az biztos, hogy szükség van az egyesületre. Sokan ebben az országban azt sem tudják, mi az hogy Bodroγκöz. Az egyesület azzal a céllal alakult meg, hogy a térség közművelődését elősegítse. A most készülő kiadványt is közös kiadásban jelentetjük meg. Az egyesület össze tudja fogni a tagságot és könnyebben tud pénzt előteremteni.

Hajdu Jenő – a II. Rákóczi Ferenc Alapítvány vezetője

– *A Rákóczi-kastély udvarán állunk. Mi történt ezzel az épülettel, hiszen borzalmas állapotban van?*

– Ennek hosszú a története, röviden elmondom. A várkastély a XII. századból származik, IV. Béla király építtette. Eredetileg földszintes volt, zárt udvarral. Két bejárata volt, a déli és a nyugati. Vizesárok vette körül, két emelő híddal. Sok gazdát cserélt. I. Rákóczi György házasság révén kapta meg a várkastélyt, amelyre a Rákócziak még két emeletet húztak. A második emelet tűzvész során leégett, és nem került felújításra. A várkastély a XVII. században élte fénykorát, mikor itt született a fejedelem 1676. március 27-én. I. Rákóczi Ferenc még láthatta a fiát, de négy hónap múlva megsebesült és meghalt. A szabadságharc leverése után a Habsburgok elrendelték a várak lebontását. A borsi várkastély sem volt kivétel. Az 1938-as évet úgy érte meg, hogy az eredeti épületből már csak egy L alak volt meg, az árkádok, boltíves folyosók már nem léteztek. 1938 előtt a kastélyban szarvasmarhát tartottak, az emeleti részt takarmány raktározására használták. Ezután a vármegyék adományából lett felújítva. Az emeleti szobákat berendezték, és ez Rákóczi Múzeumként működött egészen a háborúig. Hat éves koromban sikerült egyszer és utoljára látnom az eredeti tárlatot.

– *Mi lett ennek a sorsa?*

– 1944. december másodikán vonult itt keresztül a front, akkor a katonák berugdosták az ajtókat. Utána már a polgárok is jöttek, mindenki vitt, amit tudott. Egy élő tanú tudja igazolni nekem, hogy azokat a tárgyakat, amelyeket 1945 után a kisbíró kidobolására összegyűjtöttek, teherautókkal Kassára vitték, és a mostani Rodostó-ház udvarán elégették. Úgyhogy a tárlatokból nem maradt meg semmi. Három dolgot, amit sikerült megtalálnom, az emlékszobában lehet látni.

– *Kié most a kastély?*

– A község tulajdona. Korábban állami tulajdonban volt, most, mikor már tönkre tették, lerombolták és a felújítás legalább hatvan millióba kerülne, most már visszadobták a falunak. Ennek soha nem lesz lehetősége arra, hogy önerőből felújítsa.

– *Kinek lehet fontos ez a kastély?*

– Talán nem nekem, nem az önkormányzatnak, hanem az egyetemes magyarságnak. Hiszen itt született az az ember, akit Magyarország nagyjai közé lehet sorolni. Senki nem áldozta fel

saját rangját, vagyonát, családját és nem vonult úgy száműzésbe, mint Rákóczi. Mert a bécsi udvar felajánlotta neki a rangját és a családját, ha aláírja a szatmári békét. Ő pedig inkább a száműzetést választotta.

– *A Bodroγκözi Művelődési Egyesület megalakulásával lát-e esélyt arra, hogy megoldódik a kastély sorsa?*

– Nem merem kijelenteni, hogy ez fogja megoldani. A megoldást én a magyarság összefogásában látom. Ne csak Petőfi és más írók, költők nevezzék Borsit „magyar Betlehemnek”. 1938-ban össze tudtak fogni a vármegyék, és én azt hiszem, most sem áll Magyarország rosszabb anyagi helyzetben, mint akkor. Úgy gondolom, hogy 350 millió nem annyira sok, hogy a 15 millió magyar el ne bírja. És nemcsak magyarok, hanem más nemzetek is harcoltak itt a szabadságharc idején. Csak a szlovákok 29 ezren harcoltak itt. Legyen ez az ő érdekük is, ne csak a magyaroké.

– *Kitől kértek, ha kértek segítséget?*

– Én a levelezést már nem darabra, csak kilóra tudnám mérni. A világon mindenkire fordultunk, aki megtehetné volna, hogy segít, de sajnos nem találtunk megértésre. Legutóbb annyit értünk el, hogy a magyar kormány szóba állt velünk, és van olyan ígéret, miszerint ha a szlovák fél beleegyezik, akkor Magyarország anyagiakban hozzájárul a felújításhoz. A helyi hatóság kicsit elszomorít, mert nagyobb megértést kellene tanúsítaniuk. Főleg a polgármester igyekszik félretájékoztatni a tanácsot, mert csak egy építési engedély kellene, ami két pecsét, semmilyen anyagi ráfordítást nem igényel, és ő nem hajlandó ezeket a lépéseket megtenni. Ha most meglenne a szlovák engedély, akkor lehetne Magyarországon pályázni. Már decemberben elküldhettük volna, ha lett volna engedélyünk. Csupán az 1985-ös költségvetési tervet kellene mai árakra átszámítani, a tervek már készen vannak.

Pásztor István – Királyhelmeц polgármestere

– *A mai szlovákiai Bodroγκöznek hozott-e valami újat az 1995-ben megalakult egyesület?*

– Az egyesület egyik legfőbb célkitűzése, hogy a szétválasztott Bodroγκöz társadalmát egybeolvassza kulturális és oktatási kapcsolatok fejlesztésével. A későbbiekben bekapcsolódtak ebbe az önkormányzatok is. Hogy valóban hathatós együttműködés jöjjön létre és a lenti és fenti Bodroγκöz lakói megismerjék egymást, szükséges, hogy összehozzuk az iskolaigazgatókat, a vállalkozókat, az önkormányzati szakembereket, a képviselőket, a polgármestereket és az intézmények vezetőit. Így alakulhat ki egy valós együttműködés, amely meghozza a várt eredményeket.

– *Királyhelmeц hogyan veszi ki a részét az együttműködésből? Mi történt eddig és milyen terveik vannak?*

– Királyhelmeц mint a Bodroγκöz központja és mint a szlovákiai Bodroγκöz szellemi-kulturális központja fontos szerepet akar játszani az egyesületben. Mi, királyhelmeceiek ebben az egyesületben keressük a támogatást a célkitűzéseink megvalósításához. Köztudott, hogy a térségben magyarok élnek többségben, és velünk együtt élnek itt szlovák nemzetiségűek is. Nagyon fontos, hogy az itteni emberek megőrizték a hagyományaikat, megismerjék a valós történelmüket, megőrizték kultúrájukat. Nagy szerepe van ebben az egyesületnek. Szeretnénk létrehozni a Bodroγκözi Múzeumot, amely a bodroγκözi emberek múltjára utaló tárgyakat és emlékeket gyűjt-

né össze. Az egész térségben nincs ugyanis egyetlen-egy intézmény sem, amelyben fel tudnánk mutatni, hogyan is éltek itt az emberek és milyen gazdag a hagyománya ennek a vidéknek. Mi ebben kérjük az egyesület segítségét és ebben látjuk az együttműködés lehetőségét. Mi már több éve foglalkozunk a múzeum létrehozásával. Kiszemeltünk egy épületet, elvégeztünk néhány belső munkát, a kiállítási anyagok egy része összegyűlt. Szeretnénk az épület külsejét is rendbe hozni, kialakítani a belső termeket. Most ezen fáradozunk.

– Az önkormányzat finanszírozza a munkákat?

– Egyelőre igen, de különféle alapítványoktól is kaptunk segítséget. Igaz, nem nagy összegeket. Az építkezési, átalakítási munkák évekkal ezelőtt megkezdődtek. Az utóbbi hónapokban megtorpantak, de az anyaggyűjtés folyamatos. Már kiállításokat is szerveztünk. Minden évben megrendezzük a Bodrogközi szüreti ünnepélyt és Királyhelmece város napját, ennek keretében már voltak kiállítások a múzeum épületében, amely el tud látni bizonyos feladatokat, de még nem azt, amire igazán szükségünk lenne. Ebben segítséget kaphatunk az egyesülettől, amely sokat tett például a bodrogközi őskori templom rendberakása érdekében vagy a borsi Rákóczi-kastély ügyében.

Én úgy látom, hogy a szakemberek és a hivatali emberek számára fontos ez az együttműködés. Hogy az egyszerű embereknek fontos-e, van-e olyan ismeretük a hazájukról, a történelmükről, ami ezt ébren tartja, nem tudom. Az ő érdeklődésüket fel kell kelteni. Az itteniek az elmúlt esztendőben a saját problémáikkal voltak elfoglalva, kevés idő jutott a családjukban, a nemzetükben meglévő értékek felfedezésére. Hiszen a bodrogköziek dolgozók, szorgalmas emberek, mezőgazdasági munkából élnek. Ez pedig rengeteg időt igényel. Ahhoz, hogy a jövőről alkotott elképzeléseinket meg tudjuk fogalmazni, szükség van a múlt megismerésére. A civil szerveződések feladata, hogy az embereknek bemutassák a múltat, a történelmet. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy legyenek események, amelyek segítségével a figyelmet fel tudjuk kelteni, fontos, hogy megemlékezzünk, megünnepeljük a magyar nemzet ünnepeit is, augusztus 20-át, március 15-ét, október 23-át. Az az igazság, hogy ezeket nem nagyon ünnepeltük az utóbbi években itt, a szlovákiai Bodrogközben. 1989 után változott ez, az emberek kezdenek érdeklődni, és összejönnek ünnepelni. Most már szükséges, hogy legyenek emlékhelyeink, ahol ünnepelhetünk. Említettem az elébb a borsi Rákóczi-kastélyt. Rákóczi az egyik szabadságharc nagy alakja, a szülőhelyét rendbe kellene tenni. Ebben kell a civil szervezeteknek hathatós munkát végezni, hogy ez a kastély méltó kegyhelye legyen a magyarságnak. Vagy említhetném még, hogy Királyhelmece többször megfordult Petőfi Sándor. A Bodrogközben sem neki, sem 1848-nak nincs semmilyen emlékhelye. Az önkormányzat és a Rákóczi Szövetség helyi szervezete elhatározta, hogy szobrot állít Petőfi Sándornak, ezzel az a célunk, hogy az 1848–49-es forra-

dalom és szabadságharc 150. éves évfordulóját méltóképpen meg tudjuk ünnepelni a Bodrogközben is. Ha ez sikerül, azzal rengeteg ember figyelmét fel tudjuk kelteni a múltjuk, a történelmük iránt. Már harmadik éve március 15-én nagyszabású ünnepélyt rendezünk közösen a szomszédos településekkel, Alsó-Bodrogközzel, Sátoraljaújhegyvel, Sárospatakkal, és a testvértelepülésekkel, a budapesti IX. kerülettel és Alsó-Zsolcával. Az ünnepbe próbáljuk bevonni az itt élő szlovákokat is. Tehát mi, elszakadtok, az otthon maradtakkal és a velünk élő szlovákokkal közösen ünnepelünk: egy ilyen kis kárpát-medencei ünnep ez itt Királyhelmece.

– Elképzelhető, hogy ez az együttműködés valaha gazdasági együttműködéssé is válik? Hiszen itt az emberek megélhetési gondokkal küszködnek, és gondolom, a gyomruk fontosabb, mint az ünnep.

– Így van. Ezért is kevésbé kapcsolódnak be az eseményekbe, mint ahogy szeretnénk. Természetesen az önkormányzatok feladata elsősorban az, hogy a megélhetés gazdasági alapját megteremtsék. Most a művelődési egyesületről beszélünk, és ettől távol van a gazdaság. Mégis ennek az egyesületnek köszönhető, hogy a napokban létrejött az együttműködés a Zempléni Települési Szövetség és a Bodrogközi Falvak és Társulata között, ugyanis március 15-én Monokon, Kossuth szülőházában aláírtuk az együttműködési nyilatkozatot. Ilyen már volt, de mi nem álltunk meg itt. Rá két hétre megtartottuk az első munkabizottsági ülést, amelynek konkrét eredményei is vannak. Elődöntöttük, hogy mindkét térfélen létrehozunk egy gazdasági csoportot az önkormányzat mellett, és ezek elkezdik a gazdasági kapcsolatok szervezését. Ebben nagy segítségünkre lesz a Kárpátok Fejlesztési Alapítvány, amely ebben a térségben próbálja szervezni és megmozgatni a vállalkozókat. Mi azt szeretnénk, ha település településsel építene kapcsolatot, és ez emberek kapcsolatát fogja jelenteni. Május 14–15-én szervezzük a bodrogközi gazdasági szimpóziumot, ahol önkormányzati szakemberek, vállalkozók és gazdasági szakemberek fognak találkozni.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a rendezvények nem teremtenek munkahelyet. Csak sajnós ez nem csak az önkormányzatokon és egyesületeken múlik. Ehhez olyan országos állami politika kell, amely segíti a gazdasági felélénkülést. Mi is próbálunk saját magunk segíteni a problémáinkon. Az itteni vállalkozók is elsősorban Miskolc és Budapest felé keresik a gazdasági kapcsolatokat, közben lehetőségek itt, a közvetlen szomszédságban is adódnak, csak nem találjuk meg egymást. Az együttműködésbe a szlovák térségeket is be lehetne kapcsolni. Ezt azért is fontosnak tartjuk, mert Magyarország európai uniós integrálódása már a küszöbön van. Szlovákiával pedig nem tudjuk, mi lesz. De mi, bodrogköziek, a szlovákiai magyarok és a haladó gondolkodású szlovákok nem szeretnénk elszigetelődni. Az egyesület munkája is ezt segíti elő.

Szerkesztette: Sághy Erna

KÖNYVKRITIKA – KÖNYVAJÁNLÁS

T. Kiss Tamás: Állami művelődéspolitikai az 1920-as években

A témaválasztás mindig meghatározója volt az alkotói, a szerzői tevékenységnek. Nagyon igaz ez T. Kiss Tamás esetében is, aki a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszékének vezetője, amikor választása az állami művelődéspolitikai 1920-as éveire esett. Nemcsak azért, mert roppant tanulságos, érdeklődésre számot tartó időszakról van szó, hanem azért is, mert az 1940-es évek második felétől a hivatalos politika hosszú időn át vagy tudatosan hallgatott, vagy csak eltévelytő módon nyilatkozott a szóban forgó évek művelődéspolitikájáról, illetve annak legfőbb megvalósításáról, meghamisítva olykor még a tényeket is. A korszakkal való szembenézést ezért már önmagában is tiszteletet parancsoló erkölcsi vállalkozásnak tekinthetjük. De az elismerés hangján kell szólnunk arról is, ahogyan a szerző a kor művelődéspolitikáját és meghatározó egyéniségének, gróf Klebelsberg Kunónak kultúrát szervező munkásságát a maga mélységében és a beszédes tények sokaságára támaszkodva elemzi. Ez nemcsak a legmagasabb szintű tudományos igényeknek felel meg, hanem T. Kiss Tamás munkáját az adott időszak megbízható és hiteles kultúrhistóriai alapművévé is avatja. Nem is beszélve a mű aktualitásairól: megszívlelendő tanulságairól, közvetett vagy közvetlen üzeneteiről, tényeken alapuló vitathatatlan igazságairól. Az objektivitást tiszteletben tartó szerző nem is mondhat le munkájának ilyenfajta mondandójáról, ha tevékenységét maga is szolgálatnak tekinti. Márpedig T. Kiss Tamás műve a maga egészében az. Érdemes volna kötelező olvasmányként előírni mindazoknak, akik beosztásuknál fogva ugyancsak sokat tehetnének a magyar közművelődésért!

Már a könyv mottóul használt Klebelsberg-idézete is sokat mondó. „Azt hiszem, a miniszteri szó olyan, mint a legrövidebb lejárati váltó: ott a szót nyomban tettnek is kell követnie. (Úgy van! – Strausz István: Minden miniszternek így kellene beszélnie! – Felkiáltások a szélső jobboldalon: Nem látjuk! Bbizonyítjuk, hogy nem úgy van!) Meg fogom majd mondani beszédem során az igen t. képviselő uraknak, hogy ha önök nem látják is –, mert a pártpolitikai elfogultság a helyes látásban megátalja önöket. Látja a magyar nép ott künn, ahol a falvak százai építik már az új népiskolákat.”

Korunk politikusaira gondolva – úgy véljük – az idézett mottóhoz nem kell kommentárt fűznünk, mint ahogy a szerzőnek a bevezetőben exponált összegező, értékelő megállapításaihoz sem. Hadd idézzünk egyet-kettőt ezek közül is!

„Igazolódott, hogy szerény eszközökkel bíró, de fejlesztésre váró országban ez emberi erőforrások, a tudomány, az oktatás, a művelődés és a művészetek ügyét kell az egyik olyan fő beruházási prioritásnak tekinteni amely azután a felemelkedést más területen is segít mozgásba hozni, a társadalomban innovációs erővel bír.”

„Nem tartották nagy jelentőségűnek, vagy csupán mellékesen emlegették Klebelsberg magyarországi kulturális életet tágan értelmező, fejlesztő, integráló intézményrendszerben gondolkodó, a nyugat-európai szervezetekhez illesztő szakszerű tevékenységét.”

„Gróf Bethlen István kultúrpolitikája európai színvonalú volt. Megmutatta, hogy az adott, korántsem kedvező feltételek között és számos negatív velejárója ellenére is lehetett Magyarország szerves részvételét biztosítani a kontinens fejlődésében.”

„Klebelsberg meg volt győződve arról, hogy döntéseit és tetteit nem csupán miniszterelnöke és a parlament kéri számon, hanem a nemzet és a trianoni határokon kívül rekedt több milliónyi magyar is. Ez utóbbit nemcsak komolyan gondolta, hitte is.”

A 224 lapnyi mű a maga teljességében tárja elénk gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszteri tevékenységét, mégpedig úgy, hogy „az értekezés egyben portré is. Azt az embert mutatja be tevékenységének tükrében, aki a Vallás- és Közoktatási Minisztérium bársonyszékét nem karriernek tekintette, hanem olyan szolgáló helynek, amely jogokkal és kötelezettségekkel jár.” Ez az elhivatottságot tükröző szemlélet és ez a magasrendű erkölcsiségre valló hozzáállás – európai színvonalú szakértelemmel párosulva – vált alapjává annak, hogy a kedvezőtlen körülmények és Trianon sokkoló, bénító hatásának ellenére is valóra tudta váltani korszakjelentőségű művelődéspolitikáját.

Eredményeit a szó igaz értelmében vett miniszterszintű hozzáértésének és kiváló szervezőképességének köszönhetette, melyet felelősséggel vállalt munkájának minden területén nagy-szerűen kamatoztatott. Felsorolni is képtelenség lenne itt most mindazt, amit gróf Klebelsberg Kunó minisztersége idején a magyar közművelődés érdekében végzett, hisz feltárására magának a szerzőnek is egy évtizednyi – széles körű, eredeti forrásokra támaszkodó, a szakirodalmat is figyelembe vevő – kutatómunkára volt szüksége. Ezért csak a könyv tartalomjegyzékének erre vonatkozó részével szeretnénk most érzékeltetni a végzett munka mérhetetlen gazdaságát. Íme:

A TUDOMÁNYOS INTÉZMÉNYRENDSZER KIÉPÍTÉSE

1. Az alapok megteremtése 2. Az Országos Magyar Gyűjteménygyűjtés 3. A Magyar Tudományos Akadémia 4. Történettudományi kutatások 5. Az alapok szélesítése. A természet-tudományi kutatások 6. Kapcsolódási pontok Európához. A magyar Intézetek

OKTATÁS ÉS KÉPZÉS A KULTURÁLIS REFORM JEGYÉBEN

1. A népoktatás fejlesztése 2. Törekvés a népoktatás továbbfejlesztésére 3. A magyar polgári iskola 4. A középiskolai reformok 5. A képzést támogató, infrastruktúrát fejlesztő törekvések 6. A tanítóképzés átalakítása 7. A polgári iskolai tanárképzés reformja 8. A középiskolai tanárképzés reformja 9. Az egyetemi oktatás intézményrendszerének kiépítése 10. Az oktatási-nevelési intézmények és a kulturális demokrácia

AZ ISKOLÁN KÍVÜLI NÉPMŰVELÉS ÉS FELNŐTTOKTATÁS

1. Az iskolán kívüli népművelési program meghirdetése 2. Az iskolán kívüli népművelés új intézménye. A rádió 3. A népkönyvtárak az iskolán kívüli népművelésben 4. Törekvések az analfabetizmus felszámolására 5. A felnőttoktatás-felnőttnevelés és a szaktanfolyamok 6. A népfőiskolát meghonosítani igyekvő szándékok 7. Kísérletek az iskolán kívüli népművelési törvény megalkotására 8. Testnevelés és a sport a kulturális reformprogramban

MŰVÉSZET MINT NEMZETI ERŐFORRÁS

1. Képzőművészet, festészet és szobrászat 2. Építészet 3. Műemlékvédelem 4. Irodalom, zene, színház 5. Mozi, filmgyártás, filmoktatás

Akik figyelmesen végigolvassák ezeket a fejezeteket, nem csalódnak. Izgalmas és nagyon tanulságos élményben lesz részüik. Ugyanilyen elgondolkodtató élménnyel ajándékoz meg a Melléketekben szereplő gróf Klebelsberg Kunó életrajza, fő mű-

veinek bibliográfiája és emlékezete is. Itt találjuk még mintegy a fejezet mottójának – „A tervszerűség és szervezettség nemcsak a politikában záloga a sikernek, hanem általában minden téren” – fényes igazolásául és bizonyítékeként a Vallás- és Közoktatási Minisztérium szervezeti felépítését, mely minesztersége idején oly kiválóan működött.

Összegzőképpen állíthatom, hogy számomra igazán katartikus élményt jelentett a könyv, de egyben elégtételül is szolgált, hogy egy hosszú kontraszelektált és dilettantizmussal párosult korszak után – megkésve ugyan – mégiscsak helyére kerülnek azok az igaz emberi értékek, melyeket joggal illethet meg az utókor méltó megbecsülése és tisztelete.

Dobcsányi Ferenc (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged) könyvkritikája a Módszertani Közlemények 1998. 38. évf. 4. számában jelent meg.

A magyar művelődéspolitikai történetének államfői kvalitásokkal megáldott vezetői között az egyik nagy formátumú politikai Klebelsberg Kunó volt. Kiváló képességei mellett a korszak naggyá is tette őt, az a Trianon utáni időszak, amelyben a kultúra, a kultúrpolitika meghatározó szerepet játszott az ország politikai életében. 1920 után a magyarság a szellem fegyverével, a kultúrán keresztül látott esélyt a nemzet addigi történelmének egyik legválságosabb problémája kezelésére.

A kilátástalannak tűnő helyzetben a magyar politikai és kulturális elit felismerte, hogy Magyarországnak csak a kultúra segítségével vannak kitörési esélyei súlyos válságából. Klebelsberg alatt a kultuszminisztérium nemzetvédelmi tárcává vált. Az ország a szellem fegyverével próbálta a világ magyarsághéjét pozitívan befolyásolni. A politikai, a kulturális és a tudományos elit reprezentánsai közül sokan abban bíztak, hogy a magyar kultúra nemzetközi megismertetése révén sikerül kitörni a trianoni traumából, lehetőség nyílik az elszigeteltség felszámolására és megteremtődnek a revízió feltételei.

A Klebelsberg irányította kultúrpolitika fontos szerepet szánt az értelmiségnek. A magyar történelem különböző korszakainak értelmiségpolitikájával összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy Klebelsberg minisztersége alatt az értelmiség erkölcsi és anyagi megbecsülése kimagasló volt. Klebelsberg az oktatás különböző szintjeinek, a művészeteknek és a népművelésnek támogatását is feladatának tartotta. T. Kiss Tamás *Állami művelődéspolitikai az 1920-as években* című könyvének nagy érdeme, hogy feltárta az egyik legfontosabb magyar kultúrpolitikus tevékenységét. Tette ezt anélkül, hogy a Klebelsberg személye körüli pozitív vagy negatív túlzások hatalmukba kerítették volna. A tények alapján elemzett, feltárára és nem címkézésre törekedett, monografikus mélységig sikerült feltárnia az 1920-as évek kultúrpolitikáját. Ugyanakkor ez a munka nemcsak tudományos értekezés, hanem portré is, Klebelsberg, az embert is megismerhetjük belőle.

A monográfia hat fejezetből épül fel. A korszak megértését segítő bevezető rész után a szerző a magyar társadalom és a kultúrpolitika viszonyát írja le. Bemutatja a kultúrpolitikát befolyásoló gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális tényezőket, azoknak egymásra és a kultúrpolitikára gyakorolt hatását. Az elemzésből megtudjuk, hogy a művelődéspolitikai a nemzeti érdekek kifejezője lett, centrumában az államilag támogatott keresztény-nemzeti értékek álltak, ezt a középosztályon kívül más társadalmi rétegek részben vagy egészben elfogadták. A kultúrpolitika az adott korszakban a gazdasági fejlődést elősegí-

tő ágazat lett, nemcsak a társadalmi élet különböző szféréiban volt szerepe, hanem jelentőssé nőtt a teljes kormányzati politikában, majdhogynem csúcsmisztérium lett. Klebelsberg valóságos közoktatásügyi miniszterként a kormány második embe-

re volt. Kiss Tamás elemzéséből az derül ki, hogy a Klebelsberg által kialakított művelődéspolitikában meghatározó szerepet játszott a középosztály. A szerző szerint a középosztály létrejött Magyarországon nem elsősorban a gazdasági-társadalmi átalakulás következménye, hanem az államigazgatás és a művelődés eredménye. A szerző feltárja a művelődéspolitikai pénzügyi feltételeit is, így kiderül, hogy a Bethlen-kabinet igen jelentős összegeket biztosított ennek a tárcának. Azonban az is ismertté válik, hogy ezt a pénzt nem csupán a kultúrára fordították, igen jelentős része a titkos hadsereg-fejlesztési alapot szolgálta. Egészében azonban a tárca költségvetése a valódi kulturális és tudományos célkitűzéseket segítette. A könyv harmadik fejezete Klebelsberg tudománypolitikai szerepét elemzi úgy, hogy bemutatja a tudományos intézményrendszer kiépülését. A szerző Klebelsbergre idézi, aki azt vallotta, hogy az intézmények fejletlensége mellett létezhetnek tudósok, de nem lehet tudományosság. A tudománypolitika nem véletlenül szorgalmazta a tudományos intézményrendszer fejlesztését. Ennek a politikának első állomása az Országos Magyar Gyűjteményegyetem lett. Az önkormányzattal rendelkező Gyűjteményegyetem létrehozásával Klebelsberg merész kísérletet tett arra, hogy oldja az állam merev, bürokratikus, centrális irányítási rendszerét.

A kultúrpolitika fontos feladatának tartotta a Magyar Tudományos Akadémia helyzetének a rendezését, a megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok közötti szerepének az újragondolását. T. Kiss Klebelsbergnek az MTA-val kapcsolatos felfogását az Akadémián belüli vitákkal és a tudománypolitikai koncepciókkal összefüggésben tárja fel. A polémiákból világossá válik, hogy az 1920-as évek tudománypolitikájában kitüntetett helyet kapott a társadalomtudomány, ezen belül is a történettudományi kutatások. Ez összefüggött azzal is, hogy Klebelsberg a Magyar Történelmi Társulat elnökévé választotta. A szerző azt is bebizonyította, hogy Klebelsberg a történettudományi kutatások szorgalmazásával kísérletet tett arra is, hogy kimutassa azokat a pontokat, amelyeknél jól érzékelhetők a történeti kutatás mint szaktudomány és a politika érintkezései.

A tudománypolitika fontos részét képezte az 1926 januárjában megrendezett természet-, orvos-, műszaki és agrártudományi országos kongresszus.

1927-ben Klebelsberg javaslatára jön létre a Széchenyi Tudományos Társaság, majd 1930-ban megalakul az Országos Természetudományi Tanács, amely 1944-ig létezett. Klebelsberg megpróbálta egyesíteni a budapesti főiskolák és a különféle tudományos szervezetek természettudományos intézeteit, laboratóriumait, és csökkenteni kívánta a fakultáspartikularizmust. A terv az egyetemek ellenállása miatt azonban megbukott. Néhány kutatóintézet így is létrejött az országban, így a Tihanyi Biológiai Intézet és a Svábhegyi Csillagvizsgáló. A Bethlen-kormány Alföld-programjából is úttörő feladatot vállalt magára a kultusz-kormányzat. Klebelsberg több tudománypolitikai kezdeményezése nem valósult meg, ennek az a magyarázata, hogy elképzeléseiben a professionalizmus mellett teret kapott a közepszerűség is.

A könyv fontos szerepet szán a Collégium Hungaricumoknak, és a magyar intézetek részletes bemutatása mellett megismerteti a korszak kultúrpolitikai orientációjával. Azt is megtudjuk, hogy Klebelsberg tisztában volt az intézeteknek Magyarország felzárkóztatásában betöltött szerepével.

A dolgozat negyedik fejezete a korszak oktatáspolitikáját dolgozza fel. Ebből ismertté válik, hogy a veszített háború, a forradalmak és Trianon sokkja, valamint a tudományos fejlődés kihívása miatt a politika fontosnak tartotta az oktatáspolitikai újragondolását. A középosztályra irányuló kultúrpolitika ellenére Klebelsberg azt vallotta mindenekelőtt, hogy színvonalas népoktatásra van szükség. Mivel az analfabetizmus miatt a népoktatás súlyos problémákkal küszködött, ezt enyhítendő, a népiskolák tömeges építését kellett megvalósítani. A program öt év alatt 5000 tanyai iskola felépítését tűzte ki célul. Klebelsberg arra törekedett, hogy a népiskolai program végrehajtásában a vagyonos rétegeket is bevonja. Szándékában állt a népoktatás továbbfejlesztése. A hatosztályos elemi iskolát fokozatosan nyolcosztályúvá kívánta átalakítani.

T. Kiss értekezése feldolgozza Klebelsbergnek a polgári iskolákkal kapcsolatos oktatáspolitikai lépéseit is. Ezt a képzési formát igen fontos intézménynek tartotta. A klebelsbergi kultúrpolitika egyik legeredményesebb területe a középiskolákkal kapcsolatos reform volt. Az 1924. évi XI. tc. szerint három intézménytípus jött létre: a gimnázium, a reálgimnázium és a reáliskola. A szerző megismertet a leány-középiskola 1926. évi reformjával is, amelynek eredményeként két leányiskola-típus hozott létre: a leánygimnáziumot és a leánylíceumot. Nem bizonyult hosszú életűnek sem a fiú- sem a leány-középiskola. Hóman Bálint 1934-ben megszüntette a háromféle leány-középiskolát. Egyetlen középiskola a gimnázium maradt, külön a lányoknak.

T. Kiss bemutatja a kultúrpolitikát segítő ösztöndíjrendszert és a tanítóképzés területén kifejtett miniszteri tevékenységet, továbbá azokat az új kezdeményezéseket, amelyeket a Trianon utáni helyzet megkívánt. A klebelsbergi kultúrpolitika a polgári iskolai tanárképzést sem hagyta érintetlenül, de változtatást kezdeményezett a középiskolai tanárképzésben is. Az 1924. évi XXVII. tc. a középiskolai tanárok képzésének új rendszerét teremtette meg. A törvény az addigi gyakorlattól eltérően a hallgatók számára kötelezővé tette az egyetemek mellett létesített tanárképző intézetek látogatását, a középiskolákban töltendő gyakorlati évet. A középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről rendelkező törvény az ugyanabban az időben elfogadott középiskolai törvény szellemét tükrözi.

Trianon után súlyos helyzetbe került a magyar felsőoktatás. A könyv negyedik fejezete az egyetemi intézményrendszer újbóli kiépítésével foglalkozik. Klebelsberg az egyetemellenes hangulat közepette annak a nehéz feladatnak megoldására vállalkozott, hogy megoldja a Magyarországra áttelepített tudományegyetemek helyzetét. Az volt a célja, hogy a Mecsek alján létrehozzák a magyar „Heidelberget”, Szegeden pedig a magyar „Göttingát”. Az egyetemi képzés és az oktatás megreformálása vezette Klebelsbergét, amikor arra törekedett, hogy megreformálja a közgazdasági képzést. Terve azonban nem valósult meg. Reformot kezdeményezett a történelmi felekezetek irányítása alatt álló jogakadémiák reformjával kapcsolatosan is. A miniszter hivatalba lépésétől kezdve a jogakadémiák megszüntetésére törekedett. Az egyházak azonban féltékenyen őrizték megszerzett jogaikat.

A könyv ötödik fejezete foglalkozik az iskolán kívüli népműveléssel és a felnőttoktatással. A korszakban az iskolán kívüli népművelés fő célja az volt, hogy a tanköteles koron túl is segítse pótolni az elemi iskola hiányát, egészítse ki az iskolák által nyújtott műveltséget, tegye lehetővé, hogy az állampol-

gárok a nemzeti közösség és saját maguk erkölcsi és anyagi érdekeit öntudatosan tudják szolgálni. Az iskolán kívüli népművelés-politika egyik legfontosabb tartalmi célkitűzését Klebelsberg a megreformált állampolgári nevelésben jelölte meg. A korszakban kezd meghatározóvá válni a rádió, ezért Klebelsberg megpróbálta a kulturális reform szolgálatába állítani a közvéleményformálásnak ezt az egyik leghatékonyabb eszközét. A népművelés-politika részeként, az alsóbb néposztályok műveltségének emelésében nagy szerepet kapott a népkönyvtár.

Az iskolán kívüli népművelési program két nagyobb területen érezte hatását: az analfabetizmus elleni küzdelemben és a gazdasági szakoktatás területén. A kultusz-kormányzat az analfabetizmus felszámolására országos méretű mozgalmat kezdeményezett. A korabeli kultúrpolitika, személy szerint Klebelsberg is kezdetben „idegen eredetűnek” tartotta a népfőiskolát, de végül magáévá tette a népfőiskolai gondolatot, amelynek meg erősödésére és intézményi fejlődésére Magyarországon az 1930-as években került sor.

Kulturális reformprogramjában a testnevelés és a sport is fontos szerepet kapott. Támogatta az elitképzést, vagyis a nemzetközi sportversenyekre való felkészítést, de szorgalmazta a sport minél szélesebb körű társadalmi elterjesztését is.

A kötet hatodik fejezete a művészet kérdéseivel foglalkozik. Klebelsberg művészetpolitikája illeszkedett a Trianon utáni állapotokhoz, a korszak hivatalos értékrendjéhez, nem véletlenül részesítette előnyben az elitkultúra két fontos intézményét, a Nemzeti Színházat és az Operát. Azt is megfogalmazta, hogy a művészetnek nemcsak a megváltozott körülményekhez, hanem a nemzetközi fejlődéséhez is alkalmazkodnia kell. Klebelsberg számára fontos volt, hogy a külföld elismerően nyilatkozzon a magyar művészetről. Művészetpolitikájában nagy szerep jutott az ösztöndíjaknak. Sok tehetséges fiatal részesült ösztöndíjban és utazhatott külföldre. Ő maga a művészeti ágak közül első sorban az építészethez vonzódott. Érdeklődése részint a városrendezésre, részint a középületek emelésére irányult. Művészetpolitikája az irodalom, a zene és a színház területén inkább csak véleménynyilvánításban öltött testet. Példa erre Bartók és Kodály esete. Miután nemzetközileg elismerték a két zenei óriást, Klebelsberg is elismerően nyilatkozott róluk. A kultusz-miniszter művészetpolitikájában a zenét az egyházi zene jelentette. Értékrendjében a színház fontosabb volt, mint a film.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy T. Kiss Tamás könyvében igen színvonalasan dolgozta fel Klebelsberg Kunó kultúrpolitikai tevékenységét. Kutatási módszerében arra törekedett, hogy az egyes ágazatokat úgy elemezze, hogy azok végül is egésszé álltak össze. Az *Állami művelődéspolitikai az 1920-as években* című könyv koherens művelődéspolitikai-történeti kötet lett. A szintézis azért is sikeres, mert a szerző jól hasznosította a korszakról szóló kultúrpolitikai írásokat, a művelődéstörténet, az irodalom- és zenetudomány, a pedagógia, a szociológia és a politológia területén megjelent tanulmányokat.

A könyv nemcsak tudományos szakszerűsége miatt érdemli meg az elismerést, hanem a stíláriis szempontok miatt is. A szakembereken kívül ezért minden érdeklődőnek ajánlani tudom a monográfiát, akit egy sikeres kultúrpolitika feltárása a maga komplexitásában érdekel.

N. Szabó József könyvkritikája a *Új Pedagógiai Szemle*, 1998. július–augusztusi számában jelent meg.

FELHÍVÁS

A SHORTCUT EURÓPA 1999 konferencia szervezői Kelet-Európából is várnak olyan innovatív projekteket a „kultúra és konfliktus” témakörben, amelyeket már eredményesen alkalmaznak a gyakorlatban. A kiválasztott programokat mintaprojektek-ként mutatnak be a konferencián 1999 szeptemberében Weimarban. A konferencia célkitűzései az alábbi összefoglalóban olvashatók. SHORTCUT EUROPA 1999 – KULTÚRA ÉS KONFLIKTUS Konferencia 1999. szeptember 9–12. 1999-ben Weimar lesz Európa kulturális fővárosa. Ez jó lehetőség lesz arra, hogy továbbfejlesszük a SHORTCUT EUROPA nevű kezdeményezést, mely első ízben 1996-ban Koppenhágában zajlott. A SHORTCUT EUROPA 1999 célja, hogy elősegítse a kulturális kezdeményezéseket és projekteket, melyek a kulturális, szociokulturális központokban és hasonló intézményekben zajlanak Európa-szerte. E kulturális központokban markáns szemlélet alakult ki a hetvenes évek óta. Ez a szemlélet a társadalmi kérdéseket tekintve legfontosabbnak, és megpróbál kapcsolatot létesíteni a művészi alkotás és befogadás illetve a mindennapi tapasztalat és környezet közt. A sok különbözőség mellett a kulturális központok abban megegyeznek, hogy mindannyian vallják: a kultúra sokkal több, mint kizárólag a „képzőművészetek”. A fogalom arról is szól, hogyan kommunikálunk a másikkal, a többi polgárral, hogyan működünk együtt, és hogyan kezeljük a konfliktusokat. Azáltal, hogy a konferencia a „Kultúra és Konfliktus” témakörrel foglalkozik, olyan témát választott, mely már az előbbi, koppenhágai SHORTCUT alkalmával is a figyelem középpontjában volt: „kultúra és demokrácia viszonya”. Weimarban főként az olyan kultúra és kulturális munka követelményeivel és céljaival foglalkozunk, amely elkötelezett a demokratikus alapelvek iránt és amely nem csupán küzd az előítéletek, a diszkrimináció és a konfliktus ellen, hanem tenni próbál valamit a tolerancia, a kreativitás és az érdeklődés fejlesztéséért is. Mindenki tudja, hogy Weimar volt a német klasszicizmus bölcsője. De nincs messze tőle a volt buchenwaldi koncentrációs tábor. Úgy tűnik, egy város, amely szemtanúja volt a klasszikus magas kultúra születésének és a modern barbarizmus pusztításának, ideális helyszínként szolgálhat a kultúra és konfliktus témakör megvitatására. A SHORTCUT Weimar szeretne alkalmat adni egyrészt szakmai értekezéseknek és előadásoknak, másrészt gyakorlati, modellértékű projekteket is szeretne bemutatni. Terveink szerint kutatni fogjuk a kulturális beavatkozás lehetőségeit számos konfliktustípus esetében. Ilyenek például a társadalomban és a munka világában zajló változások, a terjedő rasszizmus és a születésben lévő újfajta ifjúsági kultúrák. Szem előtt tartva e célkitűzést, ismertetünk több „Modell”-projektet, azaz, olyan sikeres kezdeményezéseket, melyek más társadalmi „kritikus ponton” már beváltak, s ezért útmutatást adhatnak a konfliktus kultúrájához. Már sok európai országban alakítottak ki újszerű munkamódszereket. Sajnos, ezekről sokan nem tudnak, épp, mert nem eléggé hívják fel rájuk a figyelmet. A SHORTCUT konferencia reményeink szerint lehetővé teszi, hogy többet tanuljunk egymástól és egyengessük az európai (szocio-) kulturális együttműködés útját. A Projekt Börze: a konferencia programjával párhuzamosan zajlik majd. Célja, hogy a bemutatkozás és a tapasztalatcsere lehetőségét adja az európai kulturális kezdeményezéseknek és a kulturális központoknak. Aki részt szeretne venni a börzén, mielőbb jelentkezzen a SHORTCUT EURÓPA 1999 szervezőjénél. Szervező: Fonds Soziokultur, együttműködésben a Szociokulturális Központok Németországi Egyesületével és a Kultúrpolitikai Társasággal. Fonds Soziokultur Birgit MEDING (Projektkoordináció) Tel.: 00-49-228.20167-21/35, Fax: 00-49-228-20167-36, e-mail: weimar99@aol.com

A Magyar Színháti Szövetség az aita/iata magyar központjával és a Magyar Művelődési Intézzel együttműködve felhívással fordul a magyar – hazai és határainkon túli – amatőr és alternatív színházakhoz, gyermek- és diák színhátszökhöz, bábosokhoz, drámapedagógusokhoz. Március 27. a SZÍNHÁZI VILÁGNAP. 1999-ben eddig nem volt méretű akcióval csatlakozunk a színház, a színhátság nemzetközi ünnepléséhez. Célunk, hogy a hivatásos színházi világgal együtt a nézők és a sajtó figyelmének középpontjába kerülve érezzük: a színház több, mint hobbi és jóval több, mint pénzkereső foglalkozás. Az ITI – a Nemzetközi Színházi Intézet – Magyar Központja által koordinált akció szellemében fordulunk a mindennapos gyakorlattól nyitottabban közönségünk felé. Tartsunk nyitott próbákat, szervezzünk kulisszajárást, szabadtéri előadásokat – persze, csak ha az idő is megengedi –, utcai, köztéri akciókat, nyilvános drámaórákat, minifesztiválokat, hívjunk meg színészeket, rendezőket, díszlet- és jelmeztervezőket az iskolába, a művelődési házba, szervezzünk kiállítást, hívjuk meg barátainkat vendéglőadásra stb. Számítunk minden színhátszással foglalkozó szakember, népművelő, művelődésszervező ötletére. Az 1999. évi Színházi Világnapra tervezett akciók rövid leírását kérjük, küldjék el a Magyar Színháti Szövetségnek 1999. január 15-ig. Ha idejében értesülünk róla, szakmai támogatást adhatunk a rendezvényhez, és segíthetünk az esemény publicitásának megteremtésében. Az ITI-vel, a Pesti Est Sűgő programmagazinnal és a Magyar Rádió Pctőfi adóférszerkesztőségével együttműködve a legizgalmasabb és legszínvonalasabb akcióknak országos nyilvánosságot biztosíthatunk. Magyar Színháti Szövetség 1011 BUDAPEST, I. Corvin tér 8. Tel.: 201-5692; Fax: 201-5764.

Az Almásy Téri Szabadidőközpont új szolgáltatásaként szeretnénk létrehozni egy folkadatbázist, lehetővé téve minden érdeklődő számára a tájékozódást. A folklormozgalom eredményeit szeretnénk így elismerni, lehetőséget adni minden szakmabeli számára, hogy adatait, ismertetőjét elhelyezhesse oldalainkon, ellenszolgáltatás nélkül, ingyen, így biztosítva mindenkinek az egyébként még kevesek által használt Internet előnyeit. Lehetőség van a rendszeren belül e-mail-cím igénylésére is, amivel országos szinten szeretnénk segíteni a kapcsolatokat a résztvevők körében. 1998 szeptember 1-től várjuk az adatokat faxon, levélben, telefonon vagy e-mailen, melyeket az adatbázisunkban elhelyezhetünk. Várjuk az iskolák, klubok, szervezők jelentkezését programjaikról, rendezvényeikről, de együttesektől, szölistáktól, közírócséktől is szeretnénk minél több ismertetőt, fényképet elhelyezni oldalainkon az elérhetőségükről, tevékenységükről. Szeretnénk minél több adatbázissal kapcsolatot tartani és minden információt hozzáférhetően archiválni. Várunk minden érdeklődő és segítőkész partnert! A FOLKADATBANK lehetőségeiről további információ kérhető az Almásy Téri Szabadidőközpont titkárságán, munkanapokon 9–16 óráig B. Hegedűs Katalinnál. Cím: Almásy Téri Szabadidőközpont, 1077 Budapest, Almásy tér 6. Tel.: 352-1519/116 m. Fax: 342-1139; E-mail: almassy@mail.datanet.hu